

kovara hunerî, çandî û lêkolînî ya kurdên anatoliya navîn

bîrnebûn

HAVÎN 2002

17

bîrnebûn

ISSN 1402-7488

TIDSKRIFTEN UTKOMMER 4 NUMMER PER ÅR.
SÊ MEHAN CARÊ DERDIKEVE/ ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR.

UTGES AV APEC-FÖRLAG AB

HEJMAR 17, HAVÎN 2002

ANSVARIG UTGIVARE

Ali Çiftçi

REDAKSIYON

A. Çiftçi, B. Darı, Dr. Mikailî, H. Erdoğan, M. Bayrak, İ. Türkmen
M. Duran, Muzaffer Özgür, Nuh Ateş, Sefoyê Asê, Vahit Duran

ADRESS

NAVNÎŞANA LI SWÊDÊ

Box: 8121, SE 163 08, Salagatan 20 Spånga/Sverige
Telefaks: 0046-(0)8-761 24 90

E-POST

info@birnebun.com

INTERNET

www.birnebun.com

NAVNÎŞANA LI ALMANYAYÊ:

M. Özgür

Bîrnebûn Postfach 900348, 51113 Köln/Almanya
Telefaks: 0049-(0)2203-301630

BIHA/FİYATI:

Europa: 5 Euro • Türkiye: 2 500 000 TL.
(Bu fiyat eski dergiler içinde geçerlidir)

ABONE (2 yıllık bedeli):

İsveç: 400 SEK • Ewropa: 40 Euro

TÜRKİYE BANKA HESAP NUMARASI:

F. Yıldız Vakıf Bank Polatlı Şubesi
Hesap No: 00158001 445398272

İSVEÇ HESAP NUMARASI:

(Bîrnebûn) postgiro: 468 65 12-7

ALMANYA HESAP NUMARASI:

M. Özgür, Stichwort "Bîrnebûn" Deutsche Bank-Köln
Konto Nr: 5912662 BLZ: 37070060

BELAVKIRIN / DAĞITIM

Türkiye: Toplum Kitabevi / Remzi İnanç

Bayındır sok. 22/1, 0642 Yenışehir /Ankara
Tel: 0312/434 25 43

Medya Kitapevi/Selahattin Bulut

İstiklal Caddesi, Elhamra Pasajı No: 258/6 Beyoğlu-İstanbul

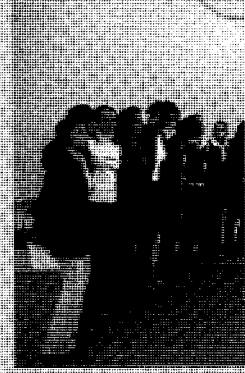
HOLLANDA

Neçîrvan Qilorî

Tel: 0031-62 4663655

ÇAP / BASKI

Apec-Tryck AB

*Her rûnîşkar beparîvare nivîse xwe ye.
Mafî redaksiyone heye ku nivîsên ji Bîrnebûnê
re tên serast û kurt bike. Nivîsê ger çap nebin ji
ji xweyê nivîsê vegetandî.*

Naverok / İçindekiler

Nivîsên bi kurdî

Ji Bîrnebûnê 2

Du rojên kulturi yên kurdên Anatoliya Navîn li Fittjayê 4

Fehmiyê Bîlal (*Sekreterê Şêx seîd*) 13

Klîma û ziman 18

Îda Qurbanê - Qurbana serjêkirin 20

Tîrsa Gulcanê 24

Bêrîvan 27

Ûsivê Mihecîr -II, 28

Hevpeyvînek bi kevnaserokê Belediya Omera, Mistik Barlas re 34

Çarîn ji hêla Sarizê 36

Kurtejiyana min-III, 9

Heykî Heykî 45

Ma gur biçe loqantê 48

Gûlîzer 50

Kê got kê negot 54

Helbest 55

Folklor 56

Türkçe Yazılar

Avrupa Konseyi'nin, Kültürel Haklarla.... 61

Atatürk, Orta Anadolu ve Kelhasanlı Abbas 67

Kuşaklar değişiminde Orta Anadolu Kürtleri 70

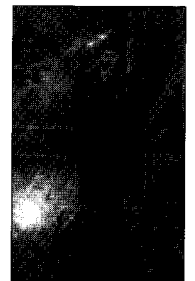
Reşvaniler Üzerine Rapor 74

Reşvaniler Üzerine Rapor'un Orjinali 81

Kopenhag Kriterleri 87

Anket 89

Köyümüzü, Kasabamızı Nasıl Tanıtabiliriz? 93

Xwendevanên giranbiha!

Ev hejmara di germa havînê de hat hazir kirin. Havîna îsal bi taybetî, li welatên Ewropa pir germ derbas bû. Ji ber hewa germ li navçê Ewropayê baran gelek barîn û çend bajarên wek Pragê yên dîrokî, di bin avê de man. Welatên Skandînavyayê piştî zêdeyî 50 salî havînek wiha germ didîtin. Rewşa hewayê li gor lêkolînên di wî warî de hene, nişan didin ku 3 derece hewa bi giştî germtir bûye. Li welat jî germa havînê, wek her sal ji bo hinekan dilşahî û ji bo hinekan jî dilşewatî bû.

Piraniya însanên me yên Anatoliya Navîn ji ber bê îstikrariya rejima Tirkîyê derketine derveyî welêt, li welatên Ewropa bi çih bûne. Lê wan ti bendê xwe ji welêt nebiriye. Her sal di mehên havînê de terin îznê, meriv û xismên xwe dibînin, hesretên xwe yên bi salan li ser xwe davîn, dilê wan bi hev şa dibe û bi dilekî rihet vedigerin ser îş û karên xwe. Lê ji bo hinekan jî ev mehên havînan dibe dilşewatî û malwêranî! Hinek bi xeberên xweş û dilekî rihet, hinek jî bi dilşewatî vedigerin.

Ew 22 sal in ku ez bi xwe li xerîbiyê dimêm. Hetanî niha min havînek bê xeberê reş, derbas nekiriye. Her sal, yan bi qeza trafîqê yan bi nexwaşiya dil însan çûne ser dilowaniya xwe.

Di vê havînê de min jî du hevalên xwe yên hêja wenda kir. Neco (Necati Pekerman) ji gundê Korkmazlara û Beko (Bekir Çakmak) ji Kelhesen li dû hev, ji ber ew germa havînê, ji nexwaşiya dil çûn rehetmetê. Herdû jî însanên di mesela netevî

de têgihîştî û welatparêz bûn. Em li vir ji malbata Beko û Neco re dibên serê we sax be! Ew du însanên ku ji bo Kurd û Kurdistanê fedakar bûn, dê her tim di dilê me de bin.

XWENDEVANÊN HÊJA, dema ew hejmara ji bo çapê dihat hazir dikirin, bûyerên balkêş, hem li welêt û hem jî li derveyî welêt çê dibûn. Amerika ji bo ku li rejîma Îraqê xe, di haziriyeka berfireh de ye. Trafîka xwe ya welatên rojhilat û muhalîfên Îraqê zêde dike. Amerika dîsa dixwaze ji bo ku alîgirên xwe zêde bike, mesela kurda li navçê bi kar bîne!

Xuyaye kurd êdî, ne kurdên sed an dused salî berê ne. Kurdan jî hêdî politika dinyayê fêm kirine û xwedî tercûbên giranbiha nin. Kurdan heta niha bedelên pir mezin dane. Divê hêdî zû bi zû neyên lîstikên politikayên rojane. Di pêşerojê de buyerên pir muhîm dikarin li Kurdistana Başûr biqevimin. Divê hemû însanên me yên kurd hişyar bin. Hetanî niha destkev-tiyên ku li Başûr çêbûne, bên parastin û berfireh kirin.

Rewşa kurdan ya îro dîsa di kunjûk-tura dinyayê de baş nayê xûya kirin. Divê kurd di her aliyê de çav vekirî bin!

Li bakûrê welêt û Tirkîyê jî gelek dek û dolab ji aliyê tirkan ve têne kirin. Tirkîye ji bo ku rewşa xwe ya aborî serrast bike, tenê çarê di endametiya Ewropayê de dibîne. Ji bo ku bikaribe xwe nêzî Ewropayê jî bike, divê di mesela demokrasiyê û mafên însanan de hinek be jî, gav bavêje û ji bo wê yekê jî di meha Temûsê

Divê em vê yekê baş bizanibin;
dema di rewşên wiha de, em wek
netew xwedî plan û programên
yekgirtî bin, dek û dolabên tirka,
îcar dê vala derkevin.

de meclisa tirka, TBMM li ser vê meselê, ji bo di kanûnên xwe

de hinek guhartina bikin, çend biryar girtin. Di nav wan biryarende mesela demokrasîyê û serbestbûna zimanê kurdî jî, heye. Heta niha tirkan di masmedya xwe de ew biryara pir mezin kirin. Hineka wek şoreşeka mezin bi nav kirin.

Lê ya rast ti guhartinek mezin nîne. Hîn jî zimanê kurdî bi resmî naynin ser lêvên xwe. Tirkiye dixwaze rûyê xwe yê qirêj paqij bike ku bikaribe here tev cemaata Ewropayê bibe. Bi rûye paqij derketina nav cemaatê helbet tiştêkî rind e. Divê dest û rûyên xwe bi aveka paqij şuştî bin, dakû bihna paqijiyê lê were. Xûya ye, Tirkiye bi rastî dixwaze dest û rûyên xwe bişo, lê ne bi aveka paqij, bi aveka genî dişo û ji ber wê yekê jî bihna qirêj hîn lê tê. Ji bo vê jî dê nikaribe di nav cemaata ku dixwaze tevê bibe, ji xwe re cih bibîne!

Li ser endametiya Yekîtiya Ewropayê û mafên mînorîteyan komîsyona YE yê ya ji bo mafên mînorîteyan, hinek biryar stendibûn. Ji ber aktualiya mijarê me di vê hejmarê de nivîsa birêz Kemal Uzun ya bi sernivîsa *Avrupa Konseyi'nin, Kültürel Halklarla İlgili Yaptığı, İki Önemli Sözleşme* û herwiha Krîterên Kobenhangê, *Kopenhag Kriterleri* jî bi zimanê tirkî weşand. Bi hêviya ku dê ji bo rojeva ku niha li Tirkîyê, bi taybetî li ser mesela perwerdeya bi zimanê kurdî ku tê munaqêşe kirin, bibe alîkar. Divê, em wek kurd di vê meselê de

xwedî daxwaz û programên pir ber biçav bin. Gelo, ew tiştên ku niha

li Tirkîyê têne rojevê, ji bo me kurdan têne çî maneyê? Divê her kurdek vê pirsê li xwe bike û li gor vê tevî rojevê be! Her malbatek, gundek, belediyek, partiyek û rêxistinên kurda divê pir vekirî daxwaza mafê xwe yê kulturî û bi zimanê kurdî perwerdeya zarokên xwe li gor biryarên Yekîtiya Mîletan (YM) û Yekîtiya Ewropayê (YE) li Tirkîyê daxwaz bikin, daku ev ji rojevê nekeve.

Dereng be jî, divê hemû rêxistinên kurda; çî yên siyasî û çî jî yên sîvîl bin, bêyî ku li çûk û meziniya hev binêrin, werin bav hev, li ser wê meselê dîtînen hev guhdarî bikin, dakû diyalogek çêbe!

Bêdengî, bê plan û program dê zerara kurdan be. Divê em vê yekê baş bizanibin; dema di rewşên wiha de em wek netew xwedî plan û programên yekgirtî bin, dek û dolabên tirka, îcar dê vala derkevin. Rewşa kurdan ya îro di konjûktura dinyayê de wek her gav dîsa tenik e, lê kurdên îro li gor do hindik be jî xwedî tercûbe û îmkanên mezin in. Îroj her çiqas bi kêmasî bin jî, kurd xwediyê masmedyayeke rojane ne. Ev yeka tiştêkî biçûk nîne! Tenê divê em bigihên hev û berî dijmin divê em destên hev bigrin û xwedî biryarbûna xwe hem bo dostên xwe û hem jî bo dijminên xwe pir vekirî nişan bidin. Tiştê ku îro ji kurdan tê xwastin ev e!

Heta hejmareka din di xêr û xwaşiyê de bimînin!

Du rojên kulturi yên kurdên Anatoliya Navîn li Fittjayê

Li Stockholmê, li taxa Fittjayê piraniya rûniştvanên ku li wir dijîn ji kurdên Anatoliya Navîn in. Bi vê munasebetê di dawiya payîza 2001ê de bi bêşniyaziya kovara Bîrnebûnê, li lokala Mångkulturellt centru-

Armanca van rojên kulturi; pêşxistina kesayeti, xwebaweri û xwenasîna Kurdên Anatoliya Navîn bû. Li gor vê armancê jî programek hat qebl kirin û kar hat belav kirin. Çar grubên kar hatin çêkirin.

"Piraniya insanên li dinê duzimanî yan jî pîrzimanî ne. Ew hem ji bo meriv bi xwe û hem jî, ji bo civatê tişteki pir bi qîmet e."

1. Gruba seminera zimên.
2. Gruba ciwana.
3. Gruba aktîvîte ji bo zarokan.
4. Gruba şeva şahiyê.

mê, li Fittjayê, bi mesûlên Mångkulturellt centrum, Södertörns Högskola, mamostên zimanê kurdi li Fittjayê, çend keçên kurd ku li dibistanên bilind dixwînin û jînen kurd ku li belediya Botkyrkayê rûdinin ve civînek pêk hatibû. Di vê civînê de biryara ku du rojên kurdî yên kulturi li taxa Fittjayê bê kirin hatibû girtin.

Di payîza 2001ê de didu û di bihara 2002an de jî pênc civîn li ser vê meselê hatibûn kirin. Di her civînekê de 12-15 kes beşdar dibûn. Ew civînan hem ji bo ku organîza ev herdû rojan bîn kirin û hem jî, ji bo ku ew kesên ku di civînan de beşdar dibûn hevdû ji nêz de nas bikin, dihatin kirin. Di van civînan de, li ser pêwistiya semîner û danasîna Kurdên Anatoliya Navîn dihat qise kirin. Di dawiya van civînan de hemû di mesela armanca projê de hemfikir bûn.

Kovara Bîrnebûnê jî dê li ser kurdên Anatoliya Navîn yên li Swêdê hejmareka taybetî bi swêdî û kurdî amede bikira.

Rojnameya herêmî ya bi navê *Mitt i Botkyrkayê* jî bi ferehî li ser ev herdû rojana sekînî. Di rojnâmê de li ser girîngiya wê xebatê bi Hatice Demirci re hevpeyvînek dirêj çêkir û du roj berî aktîvîtan weşandin. Di rojnâmê de hatibû nivîsandin ku çara yekem e, kurdên Anatoliya Navîn rojên kulturi çêdikin.

Semînera li ser ziman ji bo mamostan, di roja 3ê Gulanê li dibistana Fittjaängsskolanê, bi beşdariya nêzikî 40 kesan ve hat kirin. Semînerdar KARI FRAURUD bû. KARI FRAURUD yek ji van expertên zimanasiyê û dûzimanîyê ye. Wek lêkolîvan li Universita Stockholmê kar dike. KARI FRAURUD bi giranî li ser zimanê ku li ma-

Vikten av att kunna SPRAKET

Ge inte upp!
Kämpa med språket!
Det budskapet vill Hatice Demirci ge de kurdiska skolbarnen i Filija. Hon är en av de anatoliska kurterna som har läst vidare. På fredag och lördag är det kurdiska kulturdagar. Då ska Hatice berätta om sin språkliga resa.

Med andan i hälsen

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Foto: H. Demirci. Hatice Demirci i Filija. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Enligt Hatice Demirci är språket en viktig del av kulturen. Hon berättar om sin egen språkresa och hur hon har lärt sig kurdiska språket igen. Hon nämner att hon har varit i Filija och har mött många andra kurdiska barn som också har lärt sig språket igen.

Hevpeyvînek bi Hatice Demirci re. Ji *Mitt i Botkyrka* (30/04/2002),

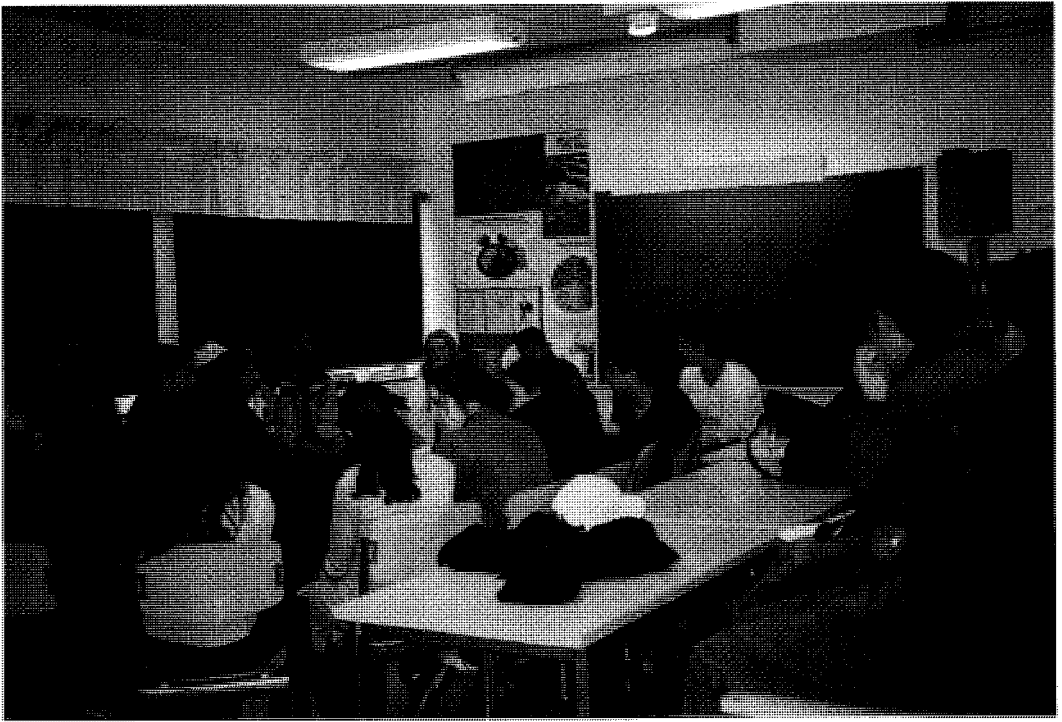
lê tê qîsekîrin (zîmanê dê û bavê) sekinî. Di pêşketina kesayetiya zarokan de girîngiya zîmanê dê û bavan anî rojevê. Herwiha di hînbûna zîmanê diduyan de jî dîsa zîmanê malê çîqas muhîm e, bi mînakan li ser sekinî. Di navbera semînerê de carcar pîrsên ku dihatin jî, bi nimûneyên ji tercûbên xwe bersiv dida.

Beşdarên semînerê hem mamostên zîmanê kurdî û hem jî yên swêdî bûn. Ji derveyî mamostan, kurdên ji belediya Botkyrkayê jî beşdar bibûn. Di dawiya semînerê de gotûbêjên germ çêbûn. Hinek ji

beşdaran serpehatî û tercûbên xwe gotin. Ew beşa yekê ya semînerê bi gotûbêjên germ qediya.

Beşa duyem jî dîsa li ser duzîmanî, lê ji bo dêûbavan bû. Ji ber semînerê pir bala beşdaran kişand, piraniya beşdarên beşa yekê ji bo beşa diduyan jî sekinîn. Bi xêra wan dîsa hejmara beşdarên beşa diduyan jî, kêmi 30 kesî nebûn.

Mala dê û bavan ava be, bi beşdariya dêyeka tenê me dest bi beşa diduyan jî kir. Tiştêkî dîn yê balkêş jî ew bû, ku qesî 15-20 şagird beşdariya semînerê bûn û bi

Ji civîna gruba ciwanan, li dibistana Fittjaängsskolanê bi şagirdên kurd re.

aramî guhdariya gotûbêjan kirin. Carcar bi xwe jî tevî gotûbêjan dibûn.

Ew dêya ku hat, bi pirsên muhîm tevî gotûbêjan bû. Yek ji pirsên wê;

– Ez her bi kurdî zarokê xwe re qise dikim, lê ew bi swêdî bersiva min dide û carcaran jî kurdiya min têrê nake û ez bersiva zarokê xwe bi kurdî bidim. Dema zimanê min têrê neke ma ez divê çi bikim?

Li ser vê pirsê gotûbêjên pir germ û geş çêbûn. Hinek ji beşdarên digotin; divê meriv sifê bi zimanê ku meriv baş dizane (qesta wan zimanê swêdî bû) bi zarokê xwe re qise bike daku zarok bikaribe di dibistanê de bi serkeve.

Hinekan jî digotin; na, divê meriv tenê bi zimanê dê û bavê yanê bi zimanê malê qise bike. Dema zarok zimanê xwe yî dê baş fêr bibe ew dikare zimanê diduyan û

sesêyan jî hîn hêsantir fêr bibe. Di wî zarokî/ê de hisên kurdî çêdibin. Ew sibê bi riheî dikare muzika xwe bi kurdî guhdar bike, kultur û folklorê xwe hîn baştir fêr bike. Dema ew zarok kultur, ziman û keseyatiya xwe baş zanî dikare bi riheî zimanên din jî rind fêr bibe. Gotûbêj bi dîtînen wiha yê cihê cîhe berdeyam bûn.

Bersiva semînerdarê ji bo pirsê ew dêya ev bû: ***Divê wek dê tu her bi zimanê xwe bersiva zarokê xwe bide. Ji bo zarok ya herî girîng ew e, ku kodên zimanê xwe baş bizanibe.***

Hinek ji beşdarên ji mesela kurdiya Kurdistanê û kurdiya Anatoliya Navîn anîn holê. Hinek jî şagirdan digotin ku em kurdiya resmî (rikskurdiska) baş nizanin. Li ser vê dîtîne mamostên zimanê kurdî dîtînen xwe anîn ziman û gotin ku kurdiyeke

Dîmenek ji semînera zimên.

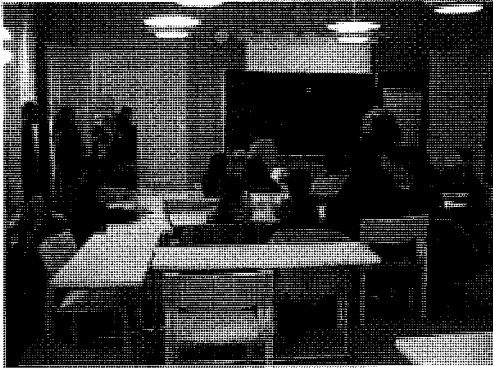
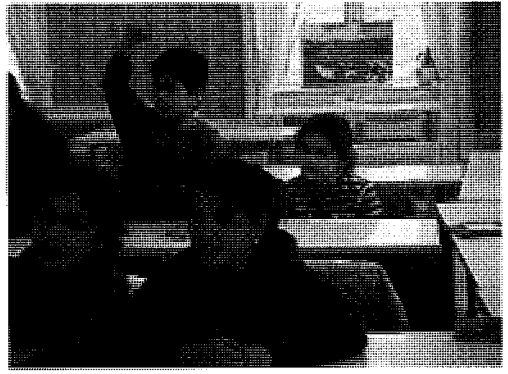
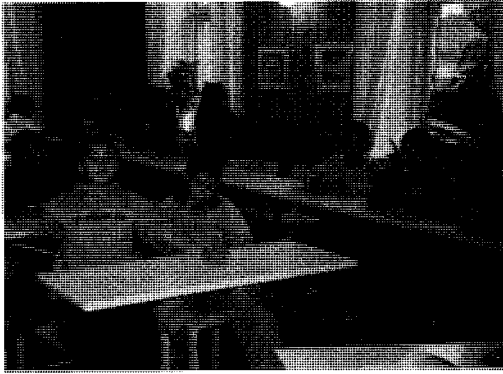
resmî (rikskurdiska ku şagirdan bi lêv dikirin) tuneye. Bilakîs kurdiya ku kurdên Anatoliya Navîn qise dikin, kurdiyeke pir paqij û gelek gotinên orjinal yên kurdi hene. Erê, di kurmanciya kurdên Anatoliya Navîn de gelek gotinên tirkî hene. Lê, ew nayê wê manê ku kurdiya kurdên Anatoliya Navîn ne rast e. Dema meriv ew gotinên tirkî ku ketine nav kurdiya kurdên Anatoliya Navîn derxîne û di şûna wan de gotinên kurdi bi kar bîne, ev dem tu ferqiyeke mezin di navbeyna kurdiya Kurdistanê û kurdiya Anatoliya Navîn de namîne. Lê mixabin, îro li piraniya bajarên Kurdistanê yên li beşa Tirkîyê jî, gelek gotinên tirkî bi kar ûnin. Heta ku ziman di resmîyetê de wek zimanekî perwerdê neyê bikar anîn ew problemana dê her hebin.

Hemû mamostên zimanê kurdi ku beşdarê civînê bibûn, di vê meselê de hemfikirbûn.

"Cara yekem e, ku ez hewqas zarokên kurda bi hev re dibînim. Hemû jî bi kurdi dizanin û ez jî îro li vir, bi wan re tenê bi kurdi qise dikim û ders didim. Ew jî bo min tiştekî pir mezin e..."

Dîmenek ji aktîvîteya zarokan, li Fittjayê.

Çend dîmen ji aktîvîteyên zarokan, li Fittjayê.

Ji berhemên zarokan çend wêne.

Dîmenek ji govenda xatûnên li Fittjayê di şeva şahiyê de.

Gruba ciwana jî di i eynê rojê de li dibistana Fittjaängsskolanê ciwanên kurd berhevkrîbûn û bi wan re li ser rewşa dibistanê û xwendinê sohbet kirin. Du keçên kurd ku li universîtê dixwînin, bi şagirdên 12-16 salî re li ser girîngiya xwen-

dinê û tercûbên xwe semîner dan. Bi wan re li ser pirsgirekên ciwanan sohbet kirin.

Di civînên ciwanan de jî di navbera 40-50 şagird beşdar bibûn.

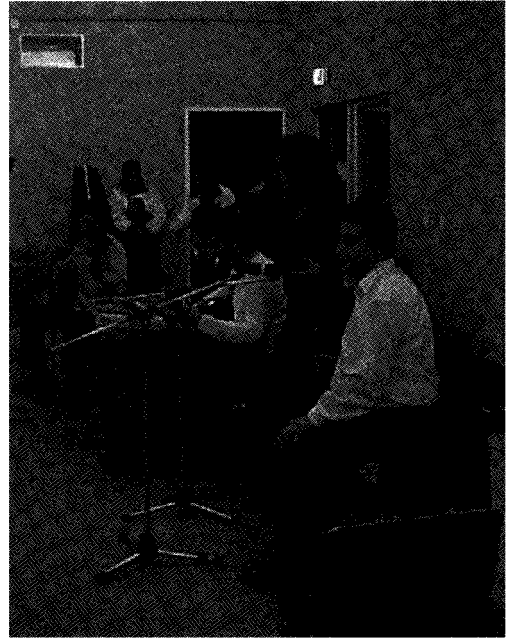
Gruba aktivîten jî bo zarokan jî di 4ê Gulanê, ji danê sibê heta êvarê bi zarokan re aktîvîte organîze kirin. BEKIR DARI ji Almanya jî bo aktîvîteyên zarokan hatibû. Wê rojê qasî 60 zarok tewlî aktîvîta bûn. Birêz BEKIR DARI jî zaroka re hem çîrok, henek gotin û listikên ji hêla Anatoliya Navîn bi wan re list û hem jî hinek dersên wêne çêkirin û boyax kirinê dan wan. Ew aktîvîteyên BEKIR DARI jî aliyê zarokan ve pir hat hez kirin. Ew roj BEKIR DARI bi xwe jî pir kêfxweş bibû û digot; cara yekem e ku ez hewqas zarokên kurda bi hev re dibînim. Hemû jî bi kurdf

Samî Küçükkara û Apê Reşî, ji bajarê Göteborgê

Piço ji Kelhesen, li Danîmarkê dijî.

*Fîgen û gruba muzîkê
Fîgen ji Hecîlera ye, niha li Danîmarkê dijî.*

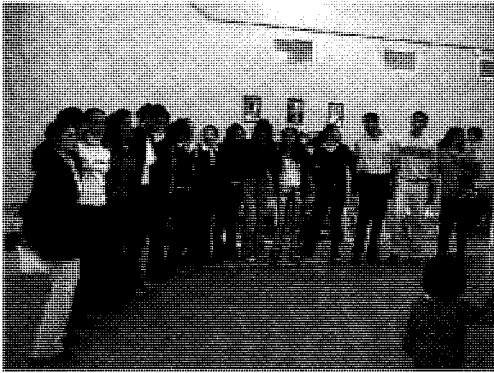

Foto: H. Balta

Ji şeva şahiyê çend dîmen

Dîmenek ji şeva şahiyê.

dizandin û ez jî îro li vir bi wan re tenê bi kurdî qise dikim û ders didim. Ew ji bo min tiştekî pir mezin e!.. Min nedikarî vî tiştî di xewnên xwe de jî bidîta. Piştî aktîvîtan hemû zarokan re şîranî hat belavkirin û ji her zarokekî/ê re kitêbek wek diyarî hate dayîn. Zarok pir bi kêf vegehrîn mala xwe. Piraniya wan heta dawî sekinîn, destên wan ji me nedibûn!

Êvara 4ê Gulanê şeva şahiyê bû. Şeva şahiyê jî ji aliyê komîta şevê ve hatibû organîze kirin. Şeva şahiyê di salona mekteba Fittjaängsskolanê de çêbû.

Di şevê de ji dengbêjên Anatoliya Navîn ku li Swêd û Danîmarqê dimînin, çar kes beşdar bibûn. Ji bajarê Göteborgê **APÊ REŞÎT** û **SAMI KÜÇÜKKARA** û ji Danîmarqê jî **PIÇO** û **FİGEN** bi kîlamên ji Anatoliya Navîn rengeke kurdî dan şevê. Nêzikî 500

kes hatibûn şahiyê. Gîştika wek malbatekê heta derengiya şevê bi hev re govend kişandin.

Mamostên zimanê kurdî û Waqîfa Kurdên Anatoliya Navîn heta dawî pişgiriya şevê kirin. Gelek însanên ji Anatoliya Navîn ku hatibûn şevê dilşahiya xwe nişan didan û şeva şahiyê bi dilekî şa dawî hat.

Di wan du rojên kulturî yê kurdên Anatoliyê de hem jî bo swêdiyan û hem jî ji bo kurdên me bi xwe jî, tiştek hat diyarkirin ku kurdên Anatoliya Navîn ji xwedî ziman, folklor, çand û dîrokeka dewlemend in. Divê ew jî wek her mîletekî din bi çand û dîroka xwe serbilind bin, folklor û zimanê xwe biparêzin û bi pêşbixin.

Ez îsal havînê çûm Amedê. Min ji du hevalên kevn ên Fehmiyê Bîlal tîka kir ku çî wêne û çî berhemên Fehmiyên Bîlal li cem wan an jî li cem kesekî din hene bidin min bi şertê ku ez wan biparêzim û biweşînim. Ji wan yek Mele Xalid û yê din jî Şêx Heybetê Hênê bû.

Çend roj piştî hevdîtina me Şêx Heybetê Hênê çû rehetê. Mala van herdu kesan ava be, tîka min neşikandin, wêne û helbesteke Fehmiyê Bîlal dan min. Ev wêne û helbesta Fehmiyê Bîlal heta niha nehatine weşandin. Ji xwe heta niha ji derî wêneyeke wî yê ku bi grûbeke re hatiye kişandin tu tişt nehatiye çapkirin.

Ji bo ku hevalên Fehmiyê Bîlal arşîva xwe ji min re vekirin û ev wêne û helbesta wî dan min, ez ji wan re gelek spas dikim. Min jiyana Fehmiyê Bîlal ji xebateke Amed Tîgrîs ku li ser Licê dixebite, girt.

Seîd Guven

Fehmiyê Bîlal

(Sekreterê Şêx Seîd)

Fehmiyê Bîlal di sala 1887an de li navçeya Licê ji dayik bûye. Ew di şerê Şêx Seîd de bi navê **Fehmiyê Licî** tê naskirin. Lê, Liciyan jê re "**Xalê Fehmî**" digotin.

Fehmiyê Bîlal li gor dema xwe mirovekî xwenda û zana bû, bi kurdî, tirkî û fransî dizanibû. Mirovekî rewşenbîr û materyalist bû. Fehmiyê Bîlal di xortaniya xwe de ketiye nav têkoşîna netewî û bi awayekî aktîv xebitiye. Ew bûye endamê *Hêvî, Kurdistan Tealî Cemiyetî û Cemiyeta Serxwebûna Kurdistanê*.

Di sala 1922an de Fehmiyê Bîlal û çend hevalên xwe yê din "*Komeleya Azadiya Kurdistanê Şaxê Amedê damezrandine*."

Di şerê 1925an de Fehmiyê Bîlal ketiye *Komîteya Giştî ya Birêvebiriya Şer* û ew bûye Sekreterê Giştî. Loma jê re dibêjin "*Katibê Şêx Seîd*".

Di dema sergirtin û dor lêpêçana Amedê de Emê Faro û gelek serokeşîrên din guhdariya biryar, talîmat û dîtinên Fehmiyê Bîlal nakin, dibêjin: "*Fehmiyê Licî ne xwedî eşîr û ne jî xwedî mirûd e. Kesekî wî tune. Mirovekî xwenda û rafizî ye. Nimêjê jî nake. Em çima guhdariya wî bikin.*"

Radibin giliya wî bi Şêx Seîd re dikin. Şêx Seîd dixwaze wan îqna bike û dibêje: "***Lê Fehmiyê Licî kurd e!***"

Dîsa tê gotin ku heger komutan û serokeşîran bi gotin û taktîkên Fehmiyê Bîlal bikirana, dê ne avêtina ser bajarê Amedê, bi tenê dor lê bigirtana, giraniya xwe bidana ser riyên ku ji Mêrdîn, Riha û Elezîzê tîne Amedê. Rê li pêş eskerê Komarê bigirta, dîsîplîn û taktîkên gerîlayî bi kar baniyana.

Piştî têkçûna şerê Şêx Seîd, Fehmiyê Bîlal bi çend hevalên xwe ve derbasî Îraqê dibin. Wê demê Îraq di bin bandora Îngîlîzan de bû. Heta efûya giştî ew û lawê Şêx Seîd, Elî Rîza û çend hevalên xwe yê din, li Îraqê dimînin. Elî Rîza û hevalên xwe ji bo avakirina rêxistineke Kurd, Fehmiyê Bîlal ji Îraqê şandine Suriye û Lubnanê ku wê demê ew jî di bin bandora Fransê de bûn. Gelek sîyasetmedar û ronakbîrên Kurd ên wek wan jî ji Bakur revîbûn û li wir dijiyan.

Fehmiyê Bîlal li wir, ji mala Bedirxaniyan, Celadet û Kamran û ji mala Cemîl Paşa jî, Qedri Cemîl Paşa û Ekrem Cemîl Paşa û bi gelek kesên din re têkilî datîne û civînan çêdikin. Fehmiyê Bîlal jî di nav de, 15 kes di sala 1927an de bi navê **Xoybûn** partiyêke dadimezirînin.

Dem dema serhildana Agiriyê ye. Xoybûn biryar digire ku piştgiriya serhildana Agiriyê bike.

Tirk ji bo ku yekîtiya Kurdan xerab bikin, di sala 1928an de efûyêke giştî derdixin.

Fehmiyê Bîlal û Şêx Elî Rîza dibin aliyekê din, Mala Cemîl Paşa û Bedirxanî jî dibin aliyekê û Xoybûn dibe du beş.

Cigerxwîn, di vê mijarê de dide dîyar kirin ku rast e, Fehmiyê Bîlal ji bo damezrandina Xoybûnê ji Îraqê derbasî Suriyê bûye. Lê ew û Mala Şêx Seîd beşdarî damezirandina Xoybûnê nebûne û Seydayê Cigerxwîn di derheqê vê bûyerê de wiha dinivîse:

"... Her wek ku hin mirovên weke zarowên Şêx Seîd û Fehmî Efendiyê Licî jî, li Îraqê bûn ku serê pêşî xwestin bi hev re vê civatê (qest Xoybûn e.) çêkin. Lê dawî li ser mezînahiya civatê li hev nekirin û di dawî de tirkan têborînek (efûyêk) derxist û Elî Rîza û hevalbendên xwe çûne nav

Kurdistanê bindestê tirkan. Civat ji hevalbendên Mala Bedirxan re ma. Ji axayê mezin Haco Axa, Emînê Ehmed, Yado Axa, Sadî Axa di Xoybûnê de mabûn. Her yek qamçiyekî zîvî bi diyarî dabûn wan. Lê Taşnaqan ji aliyekî ve alîkariya Kurdan dikir û ji aliyekî ve doza sê parên Kurdistanê dikirin.

Di xerîta welatê xwe de danîbûn û ji ermenan re digotin: "Erê em peran ji we distînin didin Kurdan lê em kûçik bi kûçik didin kuştin."

Û Cigerxwîn di heman nivîsara xwe de çûndina bira, zarokên Mala Şêx Seîd û Fehmiyê Bîlal a Tirkîyê di cîh de nabîne û wiha rexne dike:

"Bi rastî çûna hevalbendên Mala Şêx Seîd û zarowên wî ji kurdan re kêmasiyêke mezin nîşan dan. Bi her kesî dan zanîn ku kurd negihaye serxwebûnê, rast e, gunehkar û binbar e.

Herçiqas me ji wan re got, lê nexwestin bê perwa xwe avêtin bextê dijmin. Dev ji doz û daxwazên xwe berdan. Herwekî ku Fehmî Efendî ji min re got: Hêj tu zaro yî, bi pîşik vilikên Mala Bedirxan Paşa nizanî, bi van re bi carek derbas nabî..." (Cigerxwîn, *Jînenîgariya Min*, rûpel 176, Weşanên Apec, Stockholm-1995)

Fehmiyê Bîlal, Şêx Elî Rîza û hevalên xwe di payîza 1928an de ji Îraqê vedigerin Tirkîyê. Dewlet wî digire û dişêne nav tirkan sirgûnê. Fehmiyê Bîlal sirgûnê bajarê Ispartayê dikan. Piştî sirgûnê ew vedigere Kurdistanê. Demeke li Darahênê, Xînûs û li Licê erzûhalvaniyê dike. Piştê kal dibe û rewşa wî ne baş dibe li Amedê li cem hin hevalê xwe dimîne.

Fehmiyê Licî di sala 1967an de, li Amedê diçe ser dilovaniya xwe û wî dibin

Fehmiyê Bîlal, di salên 1960î de li Amedê, li ber mizgefta Pêxember

Licê li cem ziyareta Şêx Îsmâil binax dikin.

Fehmiyê Bîlal ji derî sîyasetê, bi karê edebî ve jî mijûl bûye. Tê gotin ku wî 12 çîrokên ku di nav xelkê de bi navê *Mamê Hîto* tên nasîn, berhev

kiriye û nivîsandiye. Ji wan Yek *Giliya Daran* e. Çîrokên La Fonten ji fransî wergerandiye kurdî. Mixabin hemû berhemên wî an ketine destê polîs û hatine îmhakirin an jî wenda bûne. Ji helbesta *Giliya Daran* beşek di bîra hevalên Fehmiyê Bîlal de mabû. Ez li jêr vê beşê ji we xwendevanênan re pêşkêş dikim.

Giliya Daran*

Şevek ji şevan rojek ji rojan
Roj li ser çiyayê Cebexçûrê çû ava
Karwanên Êzinganan hatin
Di bin darekî mazî ya kevnar
Werîsên xwe danîn erdê
Û bivir danî ser kevirêkî
Li benda ronahiya sibê sekinîn
Ew dara mazî gazî dor î berê xwe kir
Gote wan "Ev weha nabe
Bivir dişa waye hatiye
Wê piştî qasekî wek hergavî
Dê serê me bibire
Divê em ji xwe re serokek bibjêrin
Da ku bi bivir re mijûl bibe
Jê hêvî û rica bike
Belkî li me rehmê bike
Wan wê dara mezin a kevnar
Ji bo xwe kirin wekîl
Wê darê gazî kir û got:
Begê min ma qey ne bes e?
Eva bi salan e, hûn serê me dibirin
Kokên me ji erdê radikin
Bi tevî ku em bi darên mazî

Ji darê din gelekî fêdetir in
Her çî darên din salê berekî wan hene
Lêbelê yê me salê sê-çar berên me hene
Mazî, gangol, gijik, şepik, antûve, berzî
Pelên me dibin alifê pez
Şaxên me dibin şewata tenûran
Êzingên me dibin şewata zivistan,
Darên me dibin mirdiyaqên xaniyan
Rayên me avê ji bin erdê dikşînin
Dibe jîyan ji bo zeviyan
Bivir got: Heso tu bi du aliyan ve şaş î
Carekê tu hêviya însaf û merhemetê ji min dikî
Mixabin ew di cewherên min de tunin
Ya diduyan ez hêza xe ji te digrim
Serê te bi destê te dibirim
Ger nedî min destîbivir
Ha ez û ha kevir
Ev mesela kurdan e
Derdê serê derdan e
Hinek heramzade ne
Hinek nankor ewlad hene
Heta kurd destgir û piştgirên neyar bin
Hertim dê di bin nîr de bêçare û belengaz bin.

Fehmiyê Bîlal

Ji devên Mele Xalid û Şêx Heybetê Hênê

KOMELA ZIMAN Û KULTURA KURDÊN ANATOLIYA NAVÎN hate saz kirin.

Roja şemîyê 3 ê çiriya paşîn, komek Kurdên Anatoliyê li bajarê Kölnê (Elmanya) komcivînek çêkirin.

Ji Elmanyayê 35 kes beşdarî civînê bûn. Wan komela ziman û Kultura Kurdên Anatoliya Navîn saz kirin.

Amancên komelê li gora destûrê ev in:

1. Piştgiriya fikrî û malî dide projeyên ku parastin, hevisîn û pêşvabirina ziman û kultura kurdî û lêkolînên di heqê tarîx û jiyana civatî ya kurdên Anatoliyê dane pêş xwe.

2. Daxwaz dike ku îmkanên hînbûna zimanê kurdî, bi awayekî resmî li Tirkîyê û li welatên Ewrûpa bêne peyda kirin.

3. Endamên xwe, kurdên koçer û multecî û zarokên wan ên li Ewrûpa, xasma yê li Elmanyayê têdigihîne ku hînbûna zimanê elmanî sewa bi hev ra jiyîneke bi aşû û perwerdekirineke serketî hewce ye.

4. Piştdayina xebat û hewldanên ji boyî hevdu baş famkirina gelan û aşû û dîyaloga navbera dîn û kulturên dike.

Kar û xebatên ku komelê dane pêş xwe ev in:

Piştgiriya kovara Bîrnebûnê kirin, avakirina dersxane û mektebên zimanê kurdî li welêt û li Ewrûpayê, weşandina kitêb, CD, kaset û hwd.

Di komcivînê da wekî daxwaz û nêteke baş hate dîtin ku komela her sal, roja **22ê Avrîlê** wekî Roja ziman û rojnamaveniya kurdî bi bîr bîne û pîroz bike.

Komcivînê, Mustafa Mîx, Yusuf Polat, Şevket Özcan, Vahit Duran, Fikret Yıldız, wekî endam, Yasemin Kutlay û Îhsan Türkmen jî wekî cîgirên komîta rêvabirina komelê hatin hilbijartin. Hatice Polat û Temelî Bayrak jî boyî organa, mufetîşên hesab kontrolkirinê hatin hilbijartinê.

Sazdarên komcivînê boyî carekê alikarî dane komelê. Bi vê rê, tevhev 12 hazar euro hat berhev kirin.

Sazdarên Komelê:

Mustafa Mîh, Yusuf Polat, Şevket Özcan, Vahit Duran, İhsan Türkmen, Ecevit Yıldırım, Cahit Duran, Bekir Darı, Muzafer Özgür, Ali Çiftçi, Hacı Erdoğan, Seyfoye Asê, Nuh Ateş, Mehmet Bayrak, Ali Yağcı, Ali Coşar, Nedim Ateş, Ömer Biçer, Behram Alabay, Temelî Bayrak, Yusuf Yıldız, Hatice Polat, Fikret Yıldız, Esat Kenan Alabay, Nevzat Taşkan, Tahsin Demirsoy, Kemal Harimci, Efe Apaydın, Yasemin Peker, Yaşar Ünlü, Bilal Yıldırım, Hüseyin Kişniş, Yusuf Yeşilöz, Yusuf Göktepe, Özgür Kara, Faik Balcı, Nurşen Genççağa Kaya, Sultan Dağ.

Komela Ziman û Kultura Kurdên Anatoliya Navîn bi xêr û pîroz bê!

Bi navî komcivînê, *Komîta rêvebir*

Klîma û ziman

Di pêşdeçûna axaftinê de, klîmayê bandoreke mezin li mirovî kir; mesela di klîmaya rojhilat û başûrê de, hewcedarî ji hirsê dizê, lê di welatên bakûrê yên sar de, hirs ji hewcedarîyê dizê û zimanên welatên rojhilat û başûrê wek keçên bedew ên mecbûriyetê, bi tundî ji menşeya xwe, ji hirsê derdikevin.

Di klîmaya ku neh mehên xwe xwedî sermayeke tijî mirin de; ji bilî çend hefteyan, di bin hasreta tirêjên germ de, di cîhê ku tenha xwedî zahmetî û pêrîşanî de, meriv mecbûr dimîne ku bi kar û bar der û dorên xwe ve girêdayî be. Her tiştek di bin limîta hewlên fîzîkî de ye. Li gel van dijwarîyan, hestên mirovî nikarin pêşde biçin. Va jî axaftinê sar û giran dike. Ziman ji bêjeyên mecbûriyetê pêk hatiye, lewma ne helbestî ye. Tê de evîndarî tune, bêjeyên yekem ne ji min hez 'bike-aimez moi', lê alîkarî min bike'-aidez moi" ne. Ango civat bi hewcedarî û bi xebetê hev re girêda ye. Di bin hudûdên klîmaya ku ew civaka lê dijî de, jîyan tu alternatîvên din nabîne; sewa ku birçî nemîne û neqefile tim û tim dixebite lewma jî, bêjeyên evîniyê, hez û şefqetê nayên dîtî û bikaranîn.

Mîrovê bakûrê jî pir hirs e, lê di hirsên mîrovê rojhilat û başûrê de germahî, şefqet û şehwet heye û mêla wî, tim li evîne ye. Di têkiliyên merivên bakûr de, germahî û huzûr nîne. Bi vê bandorê di awazên dengên bakûr de, hişkî, têhdît û tirsank (tehlîke) çêdibe, va jî peyvên qebe û sert dike.

Zimanên Rojhilat û Başûrê ên kevn bi tevahî ne sistematîk û ne jî rasyonel in. Zimanine jîyanî û mecazî ne. Zimanê kesên yekem, her çi qas zimanekî geometrîk be jî, bi qasî wê helbestî ye. Wek tê gotin bûyîna zimanî, îfadekirina hewcedariyê ye, berî vê hest hene, ango hewcedariya huzûrê û bandorên wê hene, paşê gotinê.

Çatiya zimanê rojhilat û başûrê, di xwe de rastiyan bedew ên nedîtbar (abstrakt) dihewîne; tê de giyan mîna bîhn, ba û bahozi ye. Mevhûmên giştî, di nedîtbariya xwe; wek hay, xeyal û şibandinê pêş de çûne.

Dengên rojhilat û başûrê; zirav û sivik in, tê de eqsent û aheng hene. Lê li hemberî vê dengên bakûrê, giran, qebe, tîz û monoton in. Mesela ji zimanên bakûrê Almanî, Fransî û Îngilîzî her çi qas di herêmên xwe de li

pêş bin jî, dema ku Pêxemberên Xwedê dixwezin sirên xwe ên pîroz îlan bikin, kesên ku dixwezin zagonên mantiqî bidin gelê xwe û dîsa serokên ku dixwezin gelên xwe têxin bin bandora xwe, pê re bi erebî û Farisî dipeyivin. Lê, li gel vê xweşî û başiya xwe, zimanên başûr û ên rojhilatê, di nivîsandinê de zindîtî û germahîya xwe wenda dikin. Lewra di nivîsê de, herf nikarin dangan bi derxin û lewma jî bêje şunakin maneyên jidil, li xwe bar kin û şîrove bikin. Şîroveyên nivîskî wek sûfetên kesên mirî ne.

Bi nermî û germiya dangan, an jî, hişkî û sermiya dangan, ziman wek stran û axaftinê ji hev vediqetin. Di zimanên bakûrê de, stran tund, giran û sar in. Lewma jî van gelan, xwe bikujin jî, dengên wan ji dengên quxuyan xweştir bi der nakevin.

Zimanên Rojhilat û Başûrê; jiyana ku devê mirovî dertê, helmeke bê navber, helbesta ku resmê xwe hatî çêkirin û gîyan bi xwe ye. Nefesa ku tê guhan, a wek bayê hênîk, a ku fermanên Xwedê bi lêv dike, bi van zimanina pêk hat. Û karakterên mirî; ên ku bi çalakiya xwendinê û hest û hirsên jiyane ji nû ve zindî bûn, bi van zimanan hatin resmkirinê.

Eger kesek hindik be jî, bi Erebi bixwîne û bi evinî pelên Qûranê wergerîne; dê tê de dengên Muhammed ê ku bi rîtmeke xweş, bi awazeke nerm û bi eqsenteke sivik hîtab dike, bibîne. Di van zimanan de berê guh ber bi deng û awazê dibezin, dû re ji dil xwe digîhîne vê xweş ahengê. Di her hevo-kê de kelecana û çöseke ku bi bawerî, mirovî dihejîne, heye. Û meriv bêhem-dî xwe diqîre û dibêje:

Pêxemberê mezin!, Nûçevanê Xwedê! Şan û şerefê û şehadetê bi nesîbî min ke, da ku ez an fetih bikim an jî, li rêya te bimirim.

Lê li hemberî vê, eger di dema nuha de Xwedê bi nebîyê xwe re biaxife, dibe ku bi Firansîya Parisê an jî bi Almanîya Berlînê biaxife. Ji ber ku êdî hest azad bûne, bi pêşdeçûna teknolojiyê re tîrsa birçîbûn û qefilîne nemaye û dîsa zengîniyê bi xwe re deriyê û rêxistinên bi her cûreyî ziman pêşda birinê. Lewra di zengîniya zimanî de nebaş hene, çand û çalakiya wî heye, bi kurtasî çendî ku mirov heye, ziman jî heye. Û ziman li her derê û bi her cûreyî, bi taybetî û bi cihêtiya xwe heye. Ango ziman bi qasî dîrok, sosyolojî, teknoloji û erdnîgarîya ku lê dijî heye.

Çavkanî: 'On the orijin of the Language' - J.J. Rousseau, J.G. Herder

Not: Ev nivîsa balkêş û hêja bi îdfayeke ilmî ve hatiye nivîsîn. Lê di nivîsê de meriv nizane ka kîjan hevok û dîtin yê çavkaniyê ne û kîjan yê nivîskar in. (Red.)

ÎDA QURBANÊ - QURBAN SERJÊKIRIN

Ji îdên qurbanê yeke din derbas bû. Muslumanan mîna hersal, dîsa xençerên xwe tûj kirin, pê hêştir, ga, mange, beran, mî û kavir serjê kirin. Berxên teze û çavbelek jî.

Carake din, xwîna berx û kaviran di henîya zarokan dan. Zar û zêçan dersek din ya xwînrijandin û serjêkirinê dîtin.

Hersal, li îda qurbanê bi mîlyonan heywan tên serjêkirinê û telefkinê. Tê gotinê ku li ser rûyê dûnê mîlyarek Musluman heye. Ji vana, bi texmîn em bibên, nîv mîlyar qurbanê serjê bike, ev dike nîv mîlyar heywan. Nîv mîlyar heywan di rojekê da tê serjêkirinê. Her yek ji wana du lître xwîn bide, ev dike mîlyarek lître xwîn; pê goleka ji xwînê çêbibe. Va rîtuala xwînrijandinê hersal dubare dibe. Yanê hersal, qasî ava golekê xwîn tê rijandin.

Heywan jî bi can û ciq in. Ew jî jîndar in û mîna me bi êş û şabûnan dizanin. Mîyek, wexta berxa xwe wenda dibe, şaş dibe ku çi bike. Ew vir da û wê da dibeze, dike kalekal, lê digere. Wexta hevdu dibînin, tu were sêra şabûna wana. Kavirekî niggirêdayî û li ber kêrê, serîyê xwe bi herdê va dide û bi nigan li ber xwe dide, tu ê

bibêjî ewî pê dizanê ku çi ê were serê wî.

Boyî çi qurbanê serjê dikin?

Dibên, sewa xatirê Xwedê, sewa ku rizaya wî bistînin.

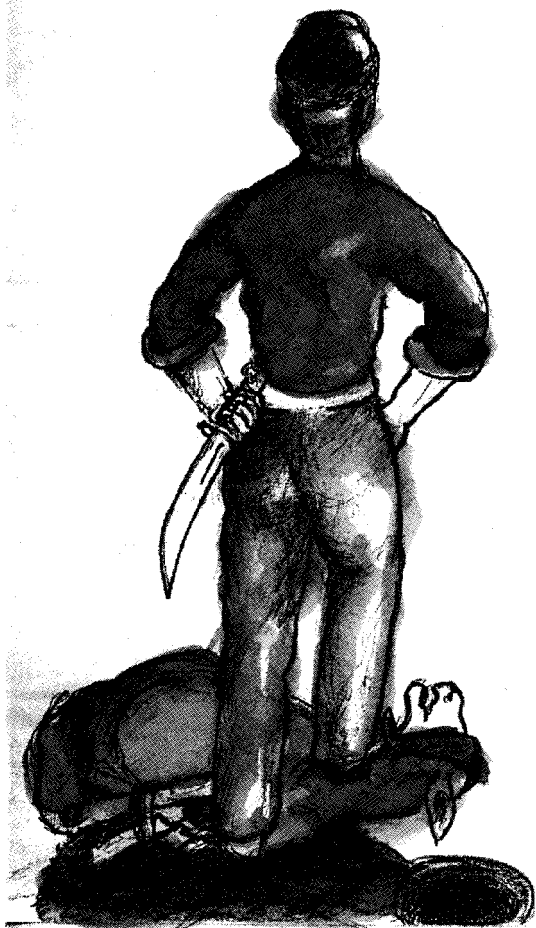
Ma Xwedê bi hewêsa xwînrijandinê ye? Ma ew çi Xwedê ye ferman daye ku hinek jîndarên wî, jîndarên wî yên din serjê bikin?

Dibên, boyî ku xizan û sêwîyan ter û şa bikin.... Sewa qirika xwe têr bikin... Sawa goşt-xwarinê lo! Bismîllahî dikin û kêrê diavên ustûyê berx û kavirên çavbelek û rûmelek.

Malneketno, sûcê berx û kaviran çi ye? Qet nebe, pezê pîr û ji hal da ketî serjê kin. Yan jî heywanan berê bîrva bibin, paşê serjê kin. Na, ji xwe ra kirine edet an weng hu kirine; sewa xêrê, heywanan didin ber kêrê.

Qurban serjêkirin karê mêra ye. Qurbana ku bi destê jinan hatîye serjêkirin heram e. Baş e, qet nebe jin heywanan serjê nakin.

Mêr, kêr û qurban sê peyvên navendî ne di kultura qurban serjêkirinê û mêmîtîyê da. Mêr û kêr du peyvên nêzikî hevdu ne û pir rind jî li hev tên. Lihevanîyek;

*Mêrê mêr
Di dest da kêr
Bi çogan ketiye ser kavirê nêr*

Haho, çi mêr e, lo!

Boyî ku xizanekî têr û şa bikî ne gerek e, ku meriv heywanakî serjê bike. Xizanekî ji salê rojekê têr bikî, lê 364 rojan birçî bihêlî, ma vana çi heş in?

Dera ku meriv rê li xizanîyê bike; wê ji ortê rake. Xizan û birçî divê bibin xwêdiyê kar û xebat da ku ew muhtacê yên bi heyî nebin. Hîngê hewcedarîya qurban serjêkirinî jî namîne. Lê ne ûsa ye.

Tu mêz dikî, musulman li welatên Ewropa jî qurbanê serjê dikin. Halbûkî

li Ewropa kesên muhtaç tunin. Sewa goşt-xwarinê jî ne hewce ye ku merî qurbanê serjê bike.

Bingeha kultura qurban serjêkirinê an qurban dayînê, ji aliyekî da digêhijê dîn û baweriyên kevin. Li gora dîtin û mitaleyên dînê yekxwedê, xasma dînê îslamî hertişt bi destê Xwedê ye. Dunê û jîndarên li ser rûyê dunê, meriv, heywan û nebat giştik Xwedê afirandine. Ji vê ye ku bi Xwedê bawer kirin, li ber wî xarve hatin û ji wî ra qurban serjêkirin wekî ferz tê qebûl kirinê.

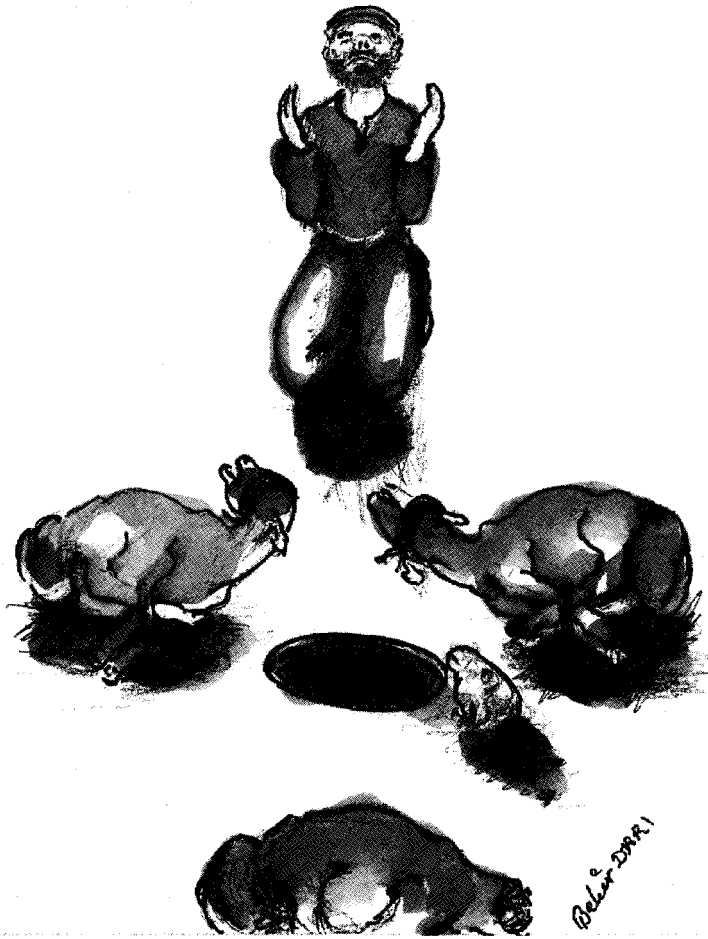
Ji jîndarên Xwedê, meriv xwe wekî yê terî birûmet û biaqil dizane. Ew xwe serekê jindaran dihesibîne û şûna xwe di navenda jîyanê da dibîne. Ji merîvan jî mêr xwe bilindtirî jîndarên din qebl dike. Ne terseduf e ku Pêxember gişt mêr in. Jin, zarok, heywan û yên din ji mêran şûn da tên û sewa rihetî, têrbûn, şabûn û bextewarbûna wana hene.

Qurbankirin û serjêkirin di zimanê kurdî da û di rabûn û rûniştinên kurdan da şûneke ne piçûk digrin. Gotina, "Ez qurban" di zimanê kurdî da her roj bi kar tê. Berî giştikan jî, gilî û gotinên jinan bê "Ez qurban" nabin. Nimûnek:

"Ez qurban, tu bi xêrhatî. Ez qurban, were hundur rûne... Ez qurban, ji te ra xwarinekê çêkim... Ez qurban, îşev li mala me rakeve..!"

Jin, xwe her roj bi dehe caran dikin qurbana mêran. Ew ji jinan ra nabên, "Ez qurban". Heger bibên jî, pir kêmbên dibên.

Di zimanê rojê da gotina, "lo lo, delalê min, eza xwe ji te ra serjê kim" jî ya jina ye. "Mêrikan xwe ji me ra serjê kirin" yan jî "xwe ji me ra kuştin!". Va jî,

wexta ku diherin mêvandarîyê û xwedanên malê ji mêvanan ra azam û îkramen giran dikin, tê bikaranîn. Rîtuala serjêkirinê ketiye nav gotinên kurdan yên mezinan jî. Nimûne; "Bexê nêr bo kêrê ye." Lê merivê nêr bo çi ye? Ew ji bo berxkuji û berxxuriyê heye. Meriv, mêr bi guran va nêzikî hev in. Tu ê bibêjî mûyekî gur bi mêran va heye, an jî hormonên guran bi mêran va hene. Di hundirê her mêrekî da gurek heye. Gurên hinekan kedî kiriye, yên henan jî bejî (kûvî) ye û tim li benda xwînrijandin û goştwarinê ye.

Di hundirê min da jî gurekî dev-bixwîn heye. Min gurê xwe hîn tam kedî û zept nekirîye. Di xortaniya xwe

da min ezîyet bi heywanan kirin û ew serjê kirin. Ez ji goştwarinê hez dikim. Min tu caran boyî îda qurbanê heywan serjê nekirin, lê min goştê qurbanê xwar. Jiyan bê goştwarinê jî dibe, lê de tu were, dev ji berdana goşt ne hêsan e. Berê min goşt pir dixwar, niha va çend sal in, ku ez kêr dixwim. Herhal gurê min berê xwe ber bi kedîbûnê kirîye. Wexta ku mirim û ketim gornê, dizanim ku heywanên bin herdê, kurm û kêz ê li ser meytê min bicivin û goştê min bixwin û heyfa heywanên ku min serjê kirîye û goştê wan xwarîye ji min helînin. Heqê wana ye.

Heywan jî jîndarekî tim nepak e. Heywan hene, mîna me ew jî goşt

dixwin û sewa vê heywanan dikûjin. Di vî alî da ew nêzikî merivan in, dest-birakî wana ne. Meriv dikane îdfîa bike, ku yê di nav kultura serjêkirin û qurbanayînê da mezin bûye, xwîna qurbanan di henîya xwe daye û bîhna xwînê kişandiyê bêvilan, destê xwe zû dihere lêxistin û kuştinê. Ku kete tengîyê, ewê merivan jî bikûje; sewa namûsê keçika xwe, sewa qûçeke xwelî cîranê xwe, bi navî Xwedê, dewlet, millet, partî û îdeolojîyê hevalê xwe bikûje. Dikuje jî!

Meriv tenê ne gurê heywana ye, ew gurê meriva ye jî. Binihêrin van rojan ji devê hinekan çî gotin tèn bihîstin. Tu ê bibêjî, gurên wana har bûne û li qurbanan digerine.

Yek dibê; "Berê Ocalan bi darda kin, paşê dardakirinê rakin!" Yekî din dibê; "Dardakirin ji Ocalan ra hindik e. Dera ku ew di hebsê da ebedî bimê, tê da bikşîne û roj bi roj bihêle û bimire!" Hinek jî dibên; "Na, na, dardakirina Ocalan û ya yên mîna wî, di konjuktura îro da dê zîrar û zîyanê bide Tirkîyê". Yanê bi a wana, ger fêdeya dardakirinê bi Tirkîyê hebe, hîngê, ew ne li dijî dardakirinê ne.

Yekî helîne bi yê din va de! Hinek jî hene, boyî ku çavên kurdan bitirsînin û pêşîyê li dewa wana bigrin, qet nexwazin dev ji tradîsyona dardakirinê berdin. Dardakirin kuştin e. Ew mêrkujîyêke sîyasî ye. Yên ku merivan dikûjin jê ra dibên, mêrkuj. Yê ku kesekî darda bike dibin mêrkuj, lê wexta ku ew paşê jî

cezayê dardakirinê rake, vê carê dibe demokrat, lê demokratekî mêrkuj.

Çî qey cezayê dardakirinê nadine zimanê kurdî jî? Kurdî di çavên serdar û bindarên tirkên nasyonalîst da ne ziman e, tu ê bibêjî tofan e. Kurdî bi a wana, millet û welêt parparî û qulqulkî dike. Çî hîkmet e, çî zimanekî bi tîn û bi hukim e, ne! Ku bi şa bikin ewê herfên kurdî "x" û "w" darda bikin. Ew herdu herf di çavên wan ra diherin. Ji ber ku va her du herf cûdatîya zimanê kurdî hîn pir ber bi çav dikin, nasyonalîstên tirkên dev û lêvan di wana ra diguvişin, mîna xafîya wana teqîp dikin. Li ba tirkên û kurdan ne qîmeta însên ne jî ya heywên heye. Sewa edet û dogmeyên dînî û sîyasî ew merivan dikujin, ezîyet bi heywanan dikin û wana serjê dikin.

Can û jîyan bo herkesî xweş e. Heqê jîyînê bo her jîndarekî pîroz û bimbarek e. Bo kesên şîrpak û sahîgo jî û bo kesên sûcdar û zulumkar jî. Ji vî ecêptir resimek heye? Îda qurbanê ye, di destê hinekan da kêr, di yên hinekan da jî benê dardakirinê heye. Mî, kavir û berx dikalin, "meh, meh, meh" cîlê kêrê li hûstîyê wan dixin. Kurd bi zimanê xwe distirê dibê; "De lo, lo, lo.... dê lê, lê, lê" hema dest dikin qirka wî.

Zarok û xwendevanên kurd dibên: "Zimanê zikmakî azad be!" Ew dibên, "Em ê yê îmrâlîyê darda bikin ha, hiş bin" û dengê xwe bilind dikin û benê dardakirinê li ba dikin, ha li ba dikin.

Îda qurbanê li vî welatî bi vê şeklê û bi vê kêmaqilîyê, ne hewce û ne jî layiq e ku bimbarek bibe!

TIRSA GULCANÊ

Li herema Anatolîya Navîn, li gundekî Kurda xocekî pir zane û bi qîmet hebûye. Bi zanebûna xwe hatiye nasîn. Xêr ji karê camîyê ji bo zarokên gund jî dersên Quranê didane. Bi nivîsandina nûsqa, devgirêdayîn, mîzgirêdayîn û çareserkirina derd û kulên gundîyan ra dibûye derman.

Xêr ji însanên wî gundî, însan ji gundên doralîyan jî dihatine ba wî xoceyî. Ji bo serêşên xwe, pirsên keç, xort û bûkên xwe, li ba xoce li dermanê bi nûsqa digerîyane. Ji pirsên bûk û zavên li hew dilnekirî bigire heta heywanên xwe, daxwaz û armancên xwe li ba xoce bi nûsqên wî dixwastin çareser bikin.

Dawîya her karî jî, gundîyan di berîka xoce da pere, zêr berdidan û bi şewqekê diçûne mal. Carcar jî ji xoce ra, ya kavirek ya jî mîyeka sevr tanîne. Tim rûnê safî, bulxur, yaxdê, helaw, çalêk ard yan jî genim tanîne. Xoceyê gund bi kêf bûye. Berîka wî da tim pere pir bûne. Gundîyan carcar ji xoce pere jî dên dikirine.

Rojek ji rojên Xwedê, li çola gundekî cîran, gur dikevin nav keriyekî pêz û pir zîyan dibe. Gundî bi telaş sîlehên xwe derdixin û bi wasitên xwe dikevîne dû guran. Li deşt û çîyan

digerin lê guran nabinîn. Tirs dikeve dilê wan ku êvarê dîsa werin zîyana hîn pir bikin. Tê ba xoce çareyekê bibînin ku ji guran xelas bin.

Gundî hekata xwe ji xoce ra dibên. Xoce guhdar dibe. Dibê; 'Eger hûn bixwazine, ez ê nûsqekê çêkim, ez ê devê guran girêdim. Ê ew ê li çol û banîya birçî bimînîn û bimirin.' Gundî ji pêşniyara xoce ra dibên erê, qebûl dikin. Xoce nûsqê çêdike û dike nav paçekî dide gundîyan. Gundî di nav hevdu da peran berhev dikin, xoce bi naz û qurnazîyê peran qebûl nake, lê gundî di berîkê da berdidin.

Rokê şinda Mala Elî Beg dawîya nimêya nîvro li camîya gund, ji bo mezinên xwe yên ku mirine, mewlûdekê bi xwandin dide. Dû mewlûdê de jî xwarinekê didin gundîyan. Hemû mêr ji camîya gund derdikêvin, tev û hev terin mala Elî Beg. Karkerên li gund kar dikin, mamos-teyên dibistanê, mîvanên li gund tene li mala Elî Beg li ser xwarinê cîh digrin.

Xortên malbatê, keç û bûkên mala Elî Beg bi lez kar dikin û xwarinên di aşxanê da bi destê kevanîyên gund hatine kelandin û amade bûne, dikşînin ser sifrên lê odê.

Bi bismillaha xoceyê gund ra xwarin dest pê dike. Ji alîkî da xwarin tê xwarin ji alîkî da jî deng dikin. Xwarin teva dibe. Xoce due dike. Bi lez sifre tèn berhevkirinê û ji bo destşûştinê av, sabûn û leganên amadebûyî tînin odan. Ji cimâtê, mezinên gund ji bo nimêya ber êvarê avdest dikin.

Ji xwarinê şinda cimata li mala Elî Beg giran giran belav dibe. Xoce û cimata rûspîyên gund, ji bo li camîya gund nimê bikin, dikevin rê.

Dema di ber mala Gulcanê ra derbas dibin, xoce ji bo nextarê camîyê amade bike, destê xwe davê berîka xwe. Nextarê ku bi benê cavinî giredayî derdixe. Bi derxistina nextarê ra ji berîka xoce cizdanê wî dikeve. Di cizdanê xoce da perêyên ku gûndîyan ji bo nûsqê dabûnê û yên ku Elî Beg kirine berîka wî hebûne.

Devdeve nivê şevê xoce dixwaze perên di cizdanê xwe da bimjêre û bide jina xwe. Destê xwe davê berîka xwe û qirinî pê dikeve:

- Eywax, mala min şewitî! Min cizdanê xwe xistiye. Malik li min şewitî. Perên min wenda bûn.

Xoce û jina wî hemû kinc û bêrîkan mez dikin. Lê nabînin. Xew nakeve çavên xoce, hetanî nimêya sibê bi ufetûf di cîyan da rûdine. Radibe tere hundirê camîyê mez dike, dor alîyê camîyê, ber dîwaran mez dike lê nabîne.

Dû avdestê şinda bi lez tere camîyê û azanê sibe dixwîne. Teng gundî yên rûspî jî tèn nimê bikin. Xoce bi telaşe hal heqatê xwe ji wan ra dibe.

Xoce ji bo ditîna perên xwe, kurikên ku sibê hatine quranê bevîsin,

dişîne nav gund. Gundî vê xewera reş diwîzin. Hen pê şa dibin hen jî diêşên. Lê perê xoce nayên diyînê. Xoce devdeve nîvro ji cimata li ber dîwaran camîya gund runîştî ra dibê:

- Ez ê niha di hoperloyê da deng bikim. Eger hetanî êvare perê min nehatin diyînê yan jî yên ku diyîne nînin teslîmê min nekin, ez ê nûsqekê çêkim ma hûn bizanin.

Xoce bi lez tere camîyê di hoperloyê da dibê:

- Gundîno! Min dûh nivro şinda li rîya mala Elî Beg cizdanê xwe wenda kir. Eger ku kesî dîye, ma hûne û bide min. Ez ê lê due bikim. Eger kesên diyîne nînin û nedine min, ez ê mîza wan girê bidim. Ma xebera we hebe.

Li Gund, mala Berfo xizan û belangaz bûye. Mêrê Gulcana Sil çend sala berê dema şivanê kerîyên mala axê bûye, êvarekê nişkava li çolê gêr dibe û dimire. Gulcan bi çar zaroka va bi tenê dimîne. Ji bo îdara dinê ji gundîyan ra bi peran nên lê dixê.

Rojekê berê wê jî, Gulcana mala Berfo, li tandirê dîsa nanê mala Temo lê dixistîye. Xelaskirina nên şinda, tandirê pa dike û arê tandirê dibe li ser sergînê (qûling) velo dike. Li kêleka sergîn cuzdanê xoce yê wendabûyî dibîne.

Dor alîyê xwe mez dike û heydine dike paşila xwe. Difikire û biryara xwe dide. Bi wan perana dikane ji bo zarokên xwe kinca bikire, zivistanê ra qatix, ard, bulxur, komirê bikire. Qet ji kesî ra kat nake.

Lê Gulcan gotinên xoce jî dibîze. Tirs dikeve dilê wê. Lê ji ber xizanîyê deng nake. Xwe bi xwe due dike; 'Xwudêyo, min ef bike. Li vê dinê min

Bêrîvan

Li ser axa bav û kalan
 Hêvîyên min binçav
 Ramanên min girtî ne
 Vaya ne jîyan e
 Bêrîvan
 Mirin e
 Tu ji jîyanek azad û bi rûmet re
 Dil bişidîne.

Ez li çarçirayê bi darda bûm
 Li Zîlanê gullebaran
 Ez li Felîstinê Leyla bûm
 Li Helepçê hatim fetisandin
 Bêrîvan
 Desmala kesk û sor neqîşandî
 Ji ber ben bikişîne
 Bi axînek kûr
 Strana jîyaneke nû bilorîne.

Di cî û warê xwe de
 Di axa ku bav û kalên min kon vegirtî de
 Qulingek perşikeskî
 Koçeber û bê hêlînim
 Bêrîvan
 Ji bo aşî û azadîyê
 Peyvên helbestê
 Bi nêta qurşînê dicerbînim.

Gur di mijê de hatin
 Dêlegur jî

Xewnên wana şevên reş dilmatin
 Bûkên bavanê min
 Dergûşên çelinê bêbav lorandin
 Birînên dilê xwe bi axa mezala
 kewandin.
 Bêrîvan
 Kete para min
 Di ewrên çavên wan de
 Brûsk barandin.

Çend sala berê
 Birîna dil pîne, kir ketim rê
 deriyê vî ji hev kir
 Ji teyrên koçeber re bû hêlîna derda
 Eş û nalînên te ji bi serda
 Bêrîvan
 Qe ez ne dîn im
 Evîneke reş û veşartî
 Di dil da digerînim.

Jîyan xwaşê berxika min
 Navê mirinê sar
 Emrê min xewneke şeva ye
 Qut û dijwar
 Ez kal im, tu stûxar
 Bêrîvan
 Deziyê dil neqetîne
 Hêviyê min bi rojê bişo
 Bi avan binuximîne.

Ûsivê Mihecir -II

Ûsiv bi nivê şevê gihêşte zinarê reşî gir yê ku li hidûdê gund li ser neqeweke pan daniştîwû. Ji wî wê da, ber ve bakûr herdê gunde Tetera dest pê dikir. Wî di kendalê zinêr da ji xwe ra tolikeke bi pûş û pelax û bi qirş û qala çêkir.

- Ez ê gavekê li vir vesêm û destek xew helînim û berî berbangê serî helînim herim.

Ûsiv di ber xwe da wer got. Ew di umrê xwe da qet ji gund derneketiwû. Ji hidûdên gund wê da dunêyên yad û nenas wûn ji wî ra. Pir nemabû ku ewê nigê xwe bavê ser herdê yad û nenas.

- Ez ê xêmedî kuva herim? Ecêwa çi yê were serê min?

Ji tirsê, ji ber van pirsan xûzi lê miçiqibû û ne xwe ne jî hewênîya wî dihat. Wî xwe bi serhatî û bûyerên di çîrok û katên kevn ên ku wî di kuriktîya xwe da bihîstîbûn, dihewand.

Di şeva ku Ûsiv gund terkkirî da, mala Elî Axa hate dervakirinê. Zêwa jina Elî Axa siwê zû çû aşxanê. Wexta ku wê derî vekir, çi mêz ke, teqa aşxanê ya li dîwarê paşîyê xelandine. Û ji qula tandirê sê bihosta ber ve derîyê aşxanê herd vekolîne. Di wir da zêrên malê veşartî wûn. Tenê Elî Axa û jina wî, Zêwê hay ji şûna zêran hewûn.

- Wêy wêy wêy, mala min şewitî! Xwelî li serê min be!

Zewê got û bi destan li sîng û jûniyê xwe xist. Ew bi lezekê ber ve xanîyê malê çû ku vê xewera neçê bide mêrê xwe. Wê derîyê oda Elî Axa vekir, bi awayekî tevlihev, bi zimanekî lihevpiçikî û dilekî kutekutkî got:

- Elîyo Elîyo, rawe rawe, xêmedîyo, mala me dervakirine; zêr dizîne, zêr!

Elî Axa bi teperepa Zewê bi xwe hêsiya û xwe di nav nivîna da rast kir, got:

- Çi çi keç te got çî? Keç devî xwe ji xêrê ra veke, mala me çima tê dervakirinê, Xwedê neke!

Zewê gotinên xwe dubare kirin û qala rewşa aşxanê kir. Elî Axa ji nav nivîna pekî hate ber Zewê dawestî. Benz û bed lê miçiqî, mina ku bibêjî, bi şîrinqê xwîn jê kişndiwûn. Wî ji hersa ra didanê xwe yê jor di lêva xwe ya jêr ra kirin xwarê.

- Keçê, ji min û te bêtir tu kes şûna zêran nizane, heye ku te ji kesekî ra kat kir?

Elî Axa bi dengê bilind pirî û destê xwe yê rastê berjor helna ku li Zewê bixe yan jî wê bitirsîne. Zêwê cilê xwe da alîyekî, enî qerçimand, birû û bijang berjor helnan, çav gewr kirin, bi lez li ser hev got:

– Meke! Dest helnan ji te ra ye. Ne ku newû derew, tu axa yî. Bi hemîlîyan be, bi navî Xwedê û pêxemberan be, bi serî herdu birayên min ên mêrxas be min ji tu kesî ra qala şûna zêran nekirîye. Ha, vê jî bizane, heger tu çirtê xwe pê min bikî, welleh ez ê sûva bêm herim bavana û nayêm. Ku ez bixwazim jî, birayên min, hetanî ku tu neherî ber nigên wana, min bernadin. Ew ê bi ser da jî, ji te carek din qelin bixwazin.

Wexte Eli Axa ji devê Zêwê şora qelin bihîst, temehîyê pê girt, dest li hewa lê sist bû û wî ew bi rû xwe da berda. Bi ecele kincê xwe li xwe kirin û ji mal derket ber ve aşxanê meşîya. Bi rê da, kire wêrewêr û got:

– Ew kî ye lo, ew ê ku curet bike mala min derva bike? Ne ez ê di dayk û makê ...im! Ez ê dunê li serê wi teng bikim! Ez ê xwînê di dev û bivîlên wî ra bînim! Ez Elîyê Elî Begê me looo!

Wer got û pê ra jî, wî xwe virda û wêda rakişand, te ê bigota va ye diz li hember wî ye, ew jî xwe berê wî dide.

Xebera dervakirina mala Elî Axa zû, mîna arê pûş, li nav gund belav bû. Di piçek wext da, li ber mala Elî Axa bû hewlî. Pir neçû li nav gund, li malan, li ser kanî û banîyan qal bû, qala dervakirina mala Elî Axa. Hen kes pê êşîyan gotin:

– Wax, wax, wax mala minê.

Hen jî, ne eşkere lê bi dizikî pê şa bûn, gotin: 'lê rind bûye, wî heqê çend şivan û rençberan xwarîye.'

Xizmetkarên malê hatin ber dîwana Elî Axa rêz bûn. Di dilê wana da bû tirs û xof; guman hewû ku suc bavên ser yekî ji wan. Tenê Ûsivê Mihê nehatiwû. Meriv şandin pey wî. Wexta mala Mihê

Mihêcîr hal û heqat bihîstin, Eyşan bi rûyî xwe ket got:

– Wîy wîy wîy li minê! Qurban qurban, Ûsiv îşev nehate mal. Min xewneke neçê dit. Lawo lawo, va çi bêtar e ku tê serê me? Çima mala Elî Axa ye?! Şalê şalê, Xwedêyî mezin e, ne Ûsiv be. Heger ew be, ez şirê xwe lê helal nakim. Êmegê min berî çavan bigre; ne min bi pînekirina kincên wî ronîya çavên xwe rijand.

Bîstkê bêdeng ma, paşê jî hîng hîngî girî. Mihê Mihêcîr bi dengekî bêhal got:

– Heger Ûsiv kirîye, ew di herdî reş keve û dest û piyên xwe li ba neke! Ew bi ser û pîyan va yê Alî Axa be, pê çir dike ma bike!

Xizana ji tîrsa ra newêrîn ku bibên: Ûsiv vê nake! Newêrîn ku qîreta lawê xwe bikîşinin. Şevderîya Ûsiv guman kire dilê wan.

Giregirên qebîla Elî Axa, axeler û rûsipîyên gund ber ve mala Elî Axa dikişîyan, dihatin ser Elî Axa, sewa xêr û xweşî gotinê. Odeya Elî Axa ya mêvanan hetanî dev tijî mêr bû. Diz kî ye û gereke çi bê kîrîn? Li ser van pirsna civat ketiwû nav fikir û mitalan. Elî Axa bi ber xwe ketî û bê deng bû. Sofiyê gund bi bismîllahîyekê dest bi şora xwe kir, got:

– Elî Axa ma tuyî xweş bî, kur û kulfetê te xweş bin. Ji xerawîya xerawtir jî hene. Xwedê sebrekê bide te û cezaye dizan pêde. Malê dunê ji vê dunêyê ra ye. Rojek ê were em ê giştik bar kin, mal û milk ji paş xwe va cîh bihêlin, herin dîwana Xwedê...

Ji mermalîyên Elî Axa yekî got:

– Bi kefşa min diz î nas e; ew Ûsikê Mihêcîr e. Ne ew be, ka çima li meydanê xûya nake?

Hen guhdaran, bi meneya tesdîqkirinê serê xwe mîna hespê li ber germa havînê, hêjandin. Mesto Axa, bi kuxîneke kurt qirika xwe pak kir, dû ra got:

- Na na, va ne şîp û karê Ûsikê Mihecîr e. Ûsik fuqarekî li wê ye. Ûsikê kûn bi pîne, ne ewî şu nake ku nanê xwe bixwe!

Rûsipîyekî got:

- Elî Axa, heger ez li şûna te bim, ez ê ji çar alîyan ra xeberê bişînim û bibêm, ku kê zêrên min dizîye, ma were bibê: 'min dizîye' ez ê hîngê nîvê zêran bidime wî.

Yekî digot:

- Baştir e ku Elî Axa êlan bike û bibê, ku zêrên min hatin dîtin, ez ê wana li gundîyan belaw bikim, hîngê gundîyê seferber bibin, li diz bigerin û wi bigrin.

Wexta Elî Axa ev gotin bihîstin, dilê wî miheqaq kire cîzt; wî di ber xwe da got:

- Lê lê, mala minê, ez zêrên xwe bi diz û xizanan va par va kim, weng e, nagêhin, ez kulê jî nadim wana”.

Çeko Axa mîna herdem dest pê yarenîya kir, serî di ber da got:

- Sûcê Elî Axa bi xwe ye. Ewî bi du jina ye; ji heftekî şeş şevan li ba Zêwê ye, şevê tenê jî li ba Elê ye. Ma va edelet e? Xwedê jî bi vê razî nebû û va anî serê wî.

Dû ra, di bin simêlên xwe yê çardeqkî da hî hî hî kenî. Yarenîyê Çeko tim ji duxinê berjêr bûn. Xelk hu bûbû yarenîyên wî; tu kes di qusura wî nedima. Elî Axa berê xwe wê da kir, lê di bin çavan ra neçê li Çeko mêz kir.

Elî Axa bi du jinan bû. Zêw jina wî ya siftê, Ela Mozê jî ya duduyan bû. El jina birayê Elî Axa, jina Cemêl bû. Wexta Cemal bi qezayekê mir şûn da,

Elî, li gora edetê hîngê, jina birê li xwe mar kir, mal û milkê wî jî teve yê xwe kir. Ji Cemêl û Elê du lawik bûbûn. Ew cewî bûn. Navên wana Hesen û Hûsên lêkiribûn. Elî Axa neheq bû, ferq dikire navbera kurên xwe û yê birê. Yê xwe xwag û delal mezin kirin, yê birê dişandine cot û zevîyan. Zêwa jina Elî Axa jî hesûdî û nerindî li hewîya xwe û lawên wê dikirin.

Oda Elî Axa bi heyamekî vekîşî û xembar dagirtibû. Qutîya tutinê di ber mêran giştan ra derbas bûbû û hatibû ber Elî Axa, şûna xwe ya berê. Dûmana cixarê ji ger û vegeerên xwe yê di gewrî û pişikên cixarakêşan şûn da, di dev û bêvilên wana ra derdiket û ber ve jorî odê heldikişî û li wê, bi tîna pêlên deng û behsên civatê, dihejîya; ji şekilekê dikete yeke din. Geh dikete tonê tîremarekî, geh ji dikete şekil û şemala jineke koçek û çeleng ya ku te ê jê ra bigota, ew li gora miqamê giranî û melûlîyê direqîsê.

Heyamê odê bi yarenîya Çeko hinekî nerm bû. Axayê meşhûr, Hûsoyê Bekir serî berjor bîstekê li lîstika dûmana cixarê sêr kir şûn da, serî berjêr kir, fincana qehwê, ya ku di navbera tilîyên wî yê girikê û şehedetê da bû, leqand bire ber devê xwe, fira dawîyê lêxist, dû ra li ber xwe deyna herdê û dest bi şorê kir, got:

- Elîyê birako, tiştê ku huro hatîyê serîyê te, mîna ku hatibe serîyê min; ez pir û pir pê êşîyam. Gerek e va zirar û zîyana bê ceza nemîne. Heger ma xerê, êdî pêşî li diza nayê girtin. Ew ê suwê maleke din derva bikin, heta ê dest dirêjî namûsa me jî bikin. Tu bi gura min bikî, tu ê du merîyan bişînî gundê C. pê şopger (îzbir). Ku te çar qurîş

kirin berîya wî û jê ra nanek çêkir, ew ê şopê biwe ser diz.

Hûso, axakî li ser xwe bû. Xeyrî destferehî û comerdîyê hîn xûy taybetîyên wî yên din ên xas jî hebûn. Wexta ku ew bi rê ve diçû, destê xwe tim didane paş kûnê. Ku wî li ber dîwarekî yan qunceki mîz dikir jî, destê xwe, ji duxîn vekirinê şûn da dîsa didan paş û bi vî awayî av dirijand. Xûyekî wî yê din î xas jî ew bû ku bi nav gund da diçû, dikuxî. Ne ku kuxîna wî dihat, ji ber ku hatina xwe bide bihîstin û mêl û dîqeta xelkê bikşîne ser xwe, dikuxî. Kuxîna xwe jî bi çeşidekî bû. Wî berê serîyê xwe tenekî ber ve paş heldina, çavên xwe ber ve ezmên bel dikirin, paşê serîyê xwe giran giran serrast dikir û pê ra jî 'ûhûy' dest pê kuxîneke nerm û dirêj dikir.

Berdevk û pesnedarên Hûso digotin: 'kuxîn kuxîna Hûso Axa ye; di kuxîna wî da xuyaye, ku ewî axa ye, him jî axakî bi esl û eselet!... Axa gotîye, yê mîna Hûso be; ewî jî heqe axatîyê tê derê, tamê jê der dîxe û çîna jê koz dike!'

Elî Axa wê rojê merî şandin gundê C. pêy şopger. Devdevê êvarê şopger hat. Elî Axa jê ra qurbanek serjê kir û çend qurîş kirin berîyê.

Dora din a rojê, şopger, di dest da şiveke ter, li nav gund gerî, geh li rast geh li çep, geh ber ve pêş geh jî li ser kûnê diçû dihat. Yekcara jî, bi çavgirtî diçû û pozê şiva xwe pê herdê dikir, mîna kûrekî ku bi şivê rêya xwe derdixe. Birek merî, xort û cahilê gund jî, rahêlê ketibûn. Xelk lê rawûbû sêrê. Li navberekê, şopger derkete derî gund û li cîhekî dawestî, bi pozê şivê li herdê xist, got:

-Vira bikolin!

Yên dorê, bi terf û bêran ew dera kolan û jê hestîyên heywana derketin. Yên ku hatibûn sêrê, lê ecêb man. Yekî got:

- Te dît, mêrikî pê dizanê ka di kuda çi heye, hella hella!

Henên din, serî hejandin, gotin:

- Erê welleh!"

Bi ser vê da, guman kirin ku şopger ê şopê bibe ser diz. Ew bi vî awayî hetanî nivro gerî û paşê destbetal vegeerî mala Elî Axa. Carek din xwarin û vexwarin dane ber wî. Elî Axa û Hûso Axa bi pistpistkî ji şopger ra tiştin gotin. Danê êvarê şopger dîsa dest bi gera xwe kir û li dawîyê, hate ber mala Hemê Sîsê sekinî û şiva xwe bi herdê va da, bi maneya ku bibê: 'diz î ji vê malê ye'. Merîyên Elî Axa cîlê beristin ser Hemê, ew girtin birin dîwana Elî Axa. Li ber mala Hemê bû hewlî. Jina hemê, Nadîra Omê, dest bi şînê û lomeyan kir, got:

- Gundîno, bibihîzin ha bibihîzin/ Gewrîya min xîzexîze/Hemî min ne î diz e, î ezîz e / lê çi bikim, malmêrat Îzbirî xayîn û çînevîz e!

Dem û dewraneke pir neçê bû, çaryeka esra bîsta ya yekem bû. Herba dunê ya siftê hîn nû bi dawî bûbû. Bi ser tuneî û xizanîyê da, xerc û xurcê Dewleta Osmanî ya ku berî ber ve helweşîne kiribû, pişt li xelkê şikandibû. Diz û eşqîya jî pir bûn.

Hemê Sîsê debara xwe bi paletîyê dikir. Wî carcaran dizîyên piçûk dikir û li vir û wê di heqê axeleran da neçê deng dikir. Va ji digêheşte guhên wana.

Hem bi salan, emsalîyê Ûsivê Mihê bû. Ûsiv ji wî hez dikir, tenê diçû mala wî. Wana xwîna hevdu alêstibûn û bi

vê rê bûbûn xwînbera. Ûsiv, şeva ku Nazê birevîne, çûbû mala Hemê ku pê bişêwire, lê Hem li mal tunebû, çûbû gundê meta xwe.

Hem birin di goma Elî Axa ya kevn û nîvxerewe da, li navbera du kutegên darînê girêdan. Xulam û berdevkên Elî Axa heft roj û heft şevan bi şiveke ter li Hemê xistin. Werawera Hemê li çîya û banîyan da. Ji ber qîrînîya wî xelkê paç dikirin guhên piçûkan. Ji zar û zêçên wê salê nîvî bi werinîya Hemê ker bûn. Pez û terekeyê gund jî, ji ber qîrînî û nalenala Hemê nedîhewîn. Jinebîya bî sala, Fata Reşê, ji ber ku çavê wê li zewacê bû û gotina 'Xwazika tîyekî min hebûya û ez li xwe mar bikirama' tim dubare dikir. Xelkê jê ra digot, 'wê heşê xwe winda kiriye!' Fatê li pey bûyera Hemê digot:

- Çuçike min ji ber nalenala Hemê bi derd ketin û giştik telef bûn!

Kirin nekirin, ji Hemê tu tişt derne-xistin û li dawîyê ew berdan. Wenig xûya dikir, ku Elî Axa û hevalbendên wî, ji ber ku diz ne eyan bû, ne li diz, lê li yekî ku wî têkin şûna diz gerîyabûn, ew jî Hem bû.

Diz bi rastî kî bû? Cewaba vê pirsê bi sala nehate dayîne, veşartî ma. Di heqê wê da, di nav xelkê gund da sê cure guman derketin pêş.

Axeler û derdora wana guman dikirin ku dizê zêran Hemê Sîsê ye. Her çiqas ji Hemê tiştêk derneketibe jî, çavê wana li ser wî bû. Gumana yekem ev bû.

Li gora gumana duyem, dihate gotinê ku diz Ûsivê Mihê ye. Bingeha vê gumanê terkîrîna Ûsiv a gund bû. De tu were, fena ku Hîto li Ûsiv kiribû, pir neçû êşkere bû. Ji vê şûn da, digotin. 'Ûsiv ji ber vê nerindîyê gund terk kiri-

ye.' Bi vê jî, gumana di heqê dizbûna Ûsiv da pûç dibû. Kêm kesan hîna bi vê gumanê dikir.

Gumana sêyem Hopoyê Alê avêtibû hortê. Ji ber ku di malbata Elî Axa da temehî, hesûdî û neheqî hebûn, Hopo digot:

- Diz î ji malê ye... Heger yekî xerîb biwa, ma wî ê ji ku da bizanîya ku zê-rên malê di aşxanê da veşarti ne!?

Pir kesan guh nedida vê gumanê. Ji ber ku Hopo ew avêtibû hortê. Axelera û giregiran Hopo bi tu tiştî nedihesibandin; ku wî bigota. 'Xwedê yek e' jî, pê bawer nedikirin.

Heft sala şûva Ûsiv vegeerî hate gund. Rojeke peyîzê bû. Ew li ser hespekî kumêt, teve jin û zarên bi du kerî pez, çar şivan, çar kûçik û du keran va li dawîya gund xuya bû. Xelk bergihendê çû, ew xêrhatî kirin. Bi qalkirina wî, ew, wexta ku wî gund terk kiribû, çûye Erzurumê, gundê bav û kalan. Li wê derê, li ba apê xwe maye. Apê wî pir qelaw bûye; tenê keçikeka wî bi navê Zêzê hebûye, lawê xwe tune bûne, mîna ku tê gotinê, ew î korocax bûye. Apê, Ûsiv kirîye nav mala xwe û keçika xwe jî lê mar kirîye. Ap dimre şûva mal û milkê wî ji Ûsiv û Zêzê ra dimîne. Pêy mirina apê, ew qerarê didin û vedigerin gunda dê û bava.

Piranîya xelkê gund bi vê serhatîyê bawer kirin. Ji vê şûn da, qedir û qîmeta Ûsiv bilind bû. Ew êdî yek ji qelawên gund bû. Berdevk û hevalên wî pir bûn. Ji mermalîyên wî yên li Erzurumê jî çend malên din jî bar kirin hatin li gund bi cî û war bûn. Bi wana va, malbata Ûsiv mezin û bi quwet bû. Tu kesî êdî ji wî ra nedîgot Mihecîr û Çelpîne, digotîn: Ûsiv Axa.

Zeman derbas bû, Ûsiv keç û lawên xwe yên berzewac bi serî kirin. Wî keçikeke xwe da lawê Cemêl, Hûsên, sêwîyê Elê, birazîyê Elî Axa. Ji lawekî xwe ra jî keçika Hemê Sîsê kire bûk û dohl û daweta wan ji kîsikê xwe kir.

Di ser dervakirina mala Elî Axa ra, nêzika çel salî derbas bûbû, hîn jî sirra vê dizîyê eşkere nebû. Çar kesan ji serî da bi sirra vê dizîyê dizanî. Dudu ji wana miribûn.

Salên Ûsiv gîhêştin ber heftêyî, ew edî kalekî li ber mirinê, nexwaş û di nav nivîna da bû. Rojekê wî bangê xismê xwe, xezûrê keçika xwe, Hûsênê Elê kir. Hûsên hat li ber balgîyê wî rûnişt. Di odê da her du bi tenê bûn. Ji ber bêhalîyê şor giran û yek bi yek ji devê Ûsiv derdiketin. Pey her gotinekê, navber dida, piçekê vedisî, paşê dewam dikir. Keserek rana, şûva got:

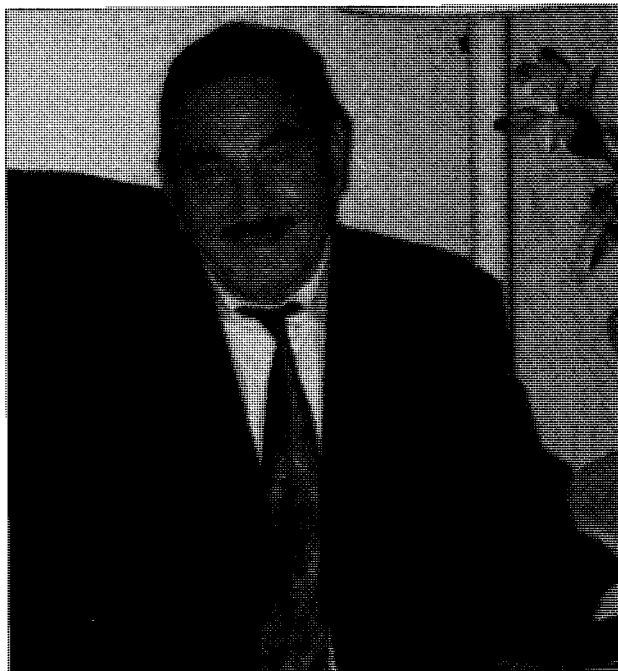
-Hûsên, êdî weda min hatîye; ha huro ha soh, ez ê bar kim herim dîwana Xwedê. Xwasteka mîn ji te ew e ku tu heqê xwe li min helal bikî. Tu ê niha bibêjî: ma çi heqê min bi ser te ketîye? Guh bi ser min de, ez ji te ra bibêm. Şeva ku min gund terk kiribû, mala apê te hate dervakirinê. Wê şevê, min li ber zinarê reş xwast ku destek xew helînim û paşê berî berbangê bi rê kevîm. Di wî devî da, tu û birayê te Hesên hatibûn ber zinêr, lê we hay ji min nebû. Mîn di dengê we ra hûn nas kirin. Ji zinêr çend gavan wê da kuçek kevîr hewû. We li wê derê, di bin kuça kevîran da zêr kirin herdê, xwêlî bi ser va kir û kevîr şûn da danî ser. Di dû we ra, ez rabûm çûm, min kuça kevîra û herd veda, zêr jê derxistin, birin li cîhekî din kirin herdê. Berî berbangê ez çûme gundê Tetera, min kerekî xwe î boz û rehwan,

kurtanek (palanek), têr û kilavek standin. Şeva din ez hatim, min zêr derxistin kirin nav kurtana kerê û qeyim dirû. Paşê ez çûme Erzurumê, gundê bav û kalan, mala apê xwe. Apê min yekî xizan bû. Ez bi keça wî, Zêzê ra zewicîm. Mîn zêr hûr kirin, pê pez stand. Ji mirina apê şûva, tu jî dizanî, ez vegeftîyam hatim vira. Hal û heqat va ye, de tu jî çi dibêjî bibêje û çi dixwazî bixwaze, lê heqê xwe li min helal bike!

Hûsên şaş û matmayî guh da ser Ûsiv. Wexta ku ji nav xem û xeyala heştyarê xwe bû, keserek kur kişand, serî di ber da got:

-Çi bibêjim, zêrên apê nebûn nesîbê me, bûn yê te. Xwedê î wenîg munasîp ditîye. Ji hêla min da li te xweş û helal be. Apê me, Elî Axa, tu jî pê dizanî, li me neheqî dikir. Jina apê me jî pir hesûd bû em pir diêşandin. Şevêkê, Elî Axa li mala me raketîye û ji ber xewa va deng kirîye, şûna zêrên xwe kat kirîye. Ela dayîka min a rehmetî jî va bihîstîye. Wê jî, rojekê ji min û birayê min Hesênê rehmetî ra got: 'Werin herin zêrên apê derxin bidîzin, heqê we ye. Wekî din, apê we yê temeh û jina wî ya hesûd tu tiştî, tu par û maran nadin we.' Elê, va fikra ducar û sêcar kire serîyê me. Me jî bi a wê kir. Dawîya meselê tu jî dizanî.

Hûsên dû van gotinan, serî helina û li çep, ber ve Ûsiv mêze kir, Ûsiv di xew da çûbû. Wî cîxarek pêça û vexist, nifteke kûr kişand, bi keserekê va dûmana cîxarê di dev û bivîlan ra, mîna sê tîran berjêr hate xwarê. Ew rabû ser xwe, carek din ber ve Ûsiv mêze kir, sivik kenî, serîyê xwe li rast û çep ba kir, ji mala Ûsiv derket çû.

Hevpeyvînek bi kevneserokê Belediya Omera

Mistik Barlas re

Mistik Barlas ji gundê Omeran e. Ew bi munasebeta zîyarêta lawê xwe Hasan Barlas hatibû Swedê. Ew bi salan li gundê Omeran reîsê belediyê bû. Gundê Omeran di sala 1955an de bibû beledîye.

Apê Mistik tu ji kijan eşîretê yî?

– Em ji aşîreta Reşîyan in. Em 180 salî berî vê ji Adiyamanê hatinî. Wextek eşîreta me hîn tam bi cih nebûye, wana şeş mehên zivistanê li Adanê û şeş mehên havînê jî li deştên Konyayê derbas dikirine.

Eşîreta Omeran cara siftê li kê derê ewrîne?

– Eşîreta Omera cara siftê li Tavliyê êwrîne. Dûre hinekan jî wan bar kirine, çûne Altîlarê û hinek jî wana jî çûne li gundê Omeran bi cih bûne. Lê, hîn ew li gundê Omeran temamî bi cih

Mistik Barlas li mala kurê xwe Hasan Barlas.

nebûne, hatine li yayla bircê ewrîne û di konên reş da dimane. Wextekê hatine û li gundê Omeran bi cîh bûne, êdî dest pê kirine û xanî çêkirine.

Xaniyên wana odake tenê bûye. Malbet gîştik di wê odê da dimane û perde di naberê bûk û xasiyê de dikşandine. Ji ber ku geçimê wana bi pêz tawû, wanan barî ji mêrga kesek bar dikirine yayla.

Zivistana dihatine gund. Jîyan wê wextê pir bi zahmet bû. Kibrît tune bûn. Ji bo ku agirekî vêxe, malan ji malan kozî tînan. Gundê Omeran heta 1928an girêdayê Kadinhanê, dû re Cihanbeyliyê û ji sala 1954an vir de jî girêdayî Kuluyê ye.

Karê reyîsiyê çing bû?

– Zehmet bû. Ji boy ku merî reyîsiyê bike, datak merî miriniyê xwe bi ber çavên xwe de. Kurd hesûd in. Ewêk raya xwe dayine min, nedixwestin bi yên ku ray nedane min ra tu karî bikin. Avê nekşînin malên wana û ji wan re xizmetê nebin. Ji boy ku karekî baş bikî merîk cesûr be.

Tu dûrûma Kurdan îro çing dibînî?

– Berê va îşana kesî pir nedizanî û cidiyetek tune bû. Lê, îro kurd gî yek in. Baş e û însanên me ji bo welatê xwe canê xwe feda dikin.

Lawê te Cemîl gavak şehîd ket, te çî hîs kir?

– Tabî wek bav mirina wî bi min qehr hat, lê wî qerara xwe da bû.

ÇARÎN JI HÊLA SARIZÊ-5

Çave reş in çav çî ye gir in
Qaş di ser re wek şûr in
Ne dayine te ne dane min
Ew ji canê xwe dibirin.

Similekê zeriye lê ye
Wêda here virda me ye
Ezi ji qovciyana têr im
Ê bibên dilî xwe yi lê ye.

Wînin hûn malê van wînin
Wînin li hêlê gund dînin
Ekê parlaxê di nav de
Wînin li malê me dînin.

Rahlê wê didûrun terzî
Di destekî yûsik di ekî de derzî
Heval tu xwe li bameke
Ji derdê bûme nik û derzî.

Şev da şev da nazlî şev da
Çarşî bazar pê ra tev da
Çavê we şevê dirêj in
Nazlî deng nekîr çû bi xwe da.

Simêlekê zeriye lê ye
Î dawestiye li ber bê ye
Tu dameweste li ber derî
Çavê te yî li keçkê kê ye.

Nazliyê min di ser xelkê re
Pîsek dayniye yê perra te
Wî çutulu laqa xwe dî
Zati gunê minî pê te.

Wan çirkirin wan çirkirin
Rê û yolax li ber min pir kîrin
Gû dikime wê qedirê
Dilê min jî sarkirin.

Çavê rindê min çîye gir in
Tu deng meke ez ji te nabirim
Xwelî bi serî dergistiyê te be
Çutulu ji te dibirin.

Li sûretan çiftek beng e
Mal topkîrin kîrine deng e
Tu were ji rev min mere
Li min kîrine oyun û heng e.

Lê keçikê, lê keçikê
Bengê xwe ê li ser çîçikê
Bengê xwe veke k'ez mêz kim
Bavê k'er bûyê ji guçukê.

Qedirê min û we yek e
Kew dixwûnin tek bi tek e
Gû dikime vê qederê
Nazlî birin, kîrine bûk e.

Dawestiye li qarşiya rê
Keriyek pezî tê ji birre
Berê wê şor dawîye min
Darewçîneke bi sîr e.

Bavê xwe yekî aksî ye
Qelind birrîn ek taksi ye
Ê indî te didine min
Tu ji çiy wan ditirsiye.

Ê dawestiye li bin bîyê
Çima rûnani li bin siyê
Gotin dilê xwe î li te ye
Ez bang dikim çima naye.

Avê nalê çi şêli ye
Ê dawestiye çi beli ye
Bençekê ziravê lê ye
Min geregê nini bra ne ye.

Çîrbikim dilê min î lêye
Ez nawêrim tu jê ra bêye
Ew yekê pir aksi ye
Ê herî, indî qe neye.

Lê keçikê lê keçikê
Ji min ra naşînî silavekê
Hûn dilî we ji min ra bikin
Şerjêdikim qurbanekê.

Çiyayên me çiqas gir in
Teyr û dû têda difirin
Wê li derinê bîstî bû
Ku heval ji heval dibirin.

Tewim terim wê bibînim
Hûn hevalê min bişînin
Ew pir bi bîrê min ket
Têlek por ji min ra wînin.

Destê min li ser sîngê wê ye
Bi min çi xweş dengê wê ye
Ez çuybûma mala bavê
Min çima nedi wê îngê.

Nu qurukan ser bi berf e
Kew radiwin ref bi ref e
Sîngê gewran wek qutu ye
Tu dibê ku tenbureke ser bi sedef e.

Li ser xênî bulgur tevda
Qaş û birûyan şor wê hevda
Min ê gotina xwe jê ra got
Gewr raketiye ez di revda.

Li ber derî li ber derî
Dayik rûnişt bulxur diherî
Ji lorike xeber tune
Nizanim çi hate serî.

Çav in çav in heval çav in
Çav li serî golek av in
Min go ku bira tu bi
Tu nebusa çavreş zav in.

Li Qulikê li Qulikê
Av reşandin dorê holikê
Ji mi da silav bikin
Wê yarê min ê rindik e.

Konî rindê min li hembere
Pozi royê avitiye sere
Min digot nazliye xwe bibînim
Durzî bavê xwe de ber e.

Ji Suwatonê av qopmîş bû
Li Deveboyne golemîş bû
Keçik û bûk li Deveboyê tev yermîş bûn
Rinda min di nav da parlamîş bû,

ÇEND TEVATUR

berhevkar: Osman Alabay (Curukî)*

1.

Du hevalên derewçîn çûne gundekî û bûne mîvan. Cîran hatine li dorê civîne, hal û xatirê mîvanan pirsîne. Xudanê malê ji wan pirsîye:

- Şunêk hûn jê tîn, qê çi heye çi tuneye?

Ji mîvanan yekî gotiye:

- Ez di rê da dihatim, cotkarekî kam (dugan) li ser xermana hêkan digeland. Merivên ku li wir rûniştî, li çavê hev nêrîne.

Mîvanî din jî gotiye:

- Ez xwe ji xadê nakim, gava ez jî wî ra rawirtim yekî xermana hêkan berba dikir. Ji axzekê da mirîşk derdiketin û ji axzekî da jî dîk direvîn.

2.

Ez sibê zû rabûm ser xwe pîrejinekê bi şujinê ewrê dirîyayî didirût.

3.

Ez sibê zû rabûm ser xwe meriyek li kerê siwar bûye, heştirêk daye hemêza xwe, ketiye rê û teriye.

4.

Kûçik û dîk li ber malê halê hevdu pirsîn; kûçik zûrî got: Axê malê sira xwe ji jina xwe ra got, dikiye bimire.

Dîk gotî: meke ba bimire, ez nukulî xwe li erdê dixim deh mirîşk li dora min digên hev, ez sira xwe ji yekî ra nabêm.

1940î li gundê Tacîre Kurmanca keçikeke gênc, dane mêrî kal.
Xatûna Haco li ser xwe, va strana gotiye.

*Bayî gênc biya, bayî gênc biya
Ba nole min salê xwe deh û penc biya
Ba şivanê naxirê biya
Ba tirk nebiya, bayî kurmanc biya
Mala Fodul ha li gaz e
Serî xwe girêda çi olfaz e
Mêrî kal derda hatî
Min go xalo, wî go xarzê
Min ardê tirkan dibêto
Mêr e kal derda hato
Go sata pêş min tê çi digoto
Xwîn ser minda kirî mot*

MEŞ Û MOZ

*Meş heye dengbêj mîna bilbil
Vexwarî avê Kulîk gul
Moz heye bela kir nixê şil
Bin boçênda rexistinê cil.*

* Ev tevatura li aliyê Yunakê hatine berhevkirin.

KURTEJİYANA MÎN-3^(*)

Zikgir, em wanîn derekê min hetenî vê wextê qet nedîtûbû. Ew heywanên ku li wir dijîn giş şiha û azad xayî dikirin. Di serîyê min de pirsek hebû; "Azadî va ye?"

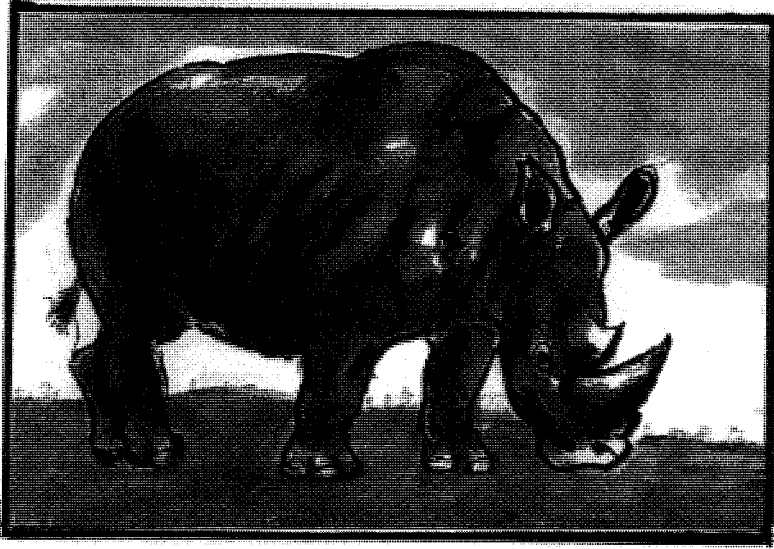
Pêşwazîya me kirin şûn da, bi min ra gotin:

- Hûn ê hetanî êvarê, li nav bêxçe bigerin, bi heywanên din va hev nas bikin. Bi êvarê re li wir maxelên.

Ew tiştên ku me dîtîn, qird fotoxrafên wan kişandin. Ez naxwazim şorê dirêj kim. Hûn bi xwe li fotoxrafan mêze kin. Sohbet û yaranîyên ku min bi wan re kir, li hejmara tê, ez ê ji we ra binivîsim. Ya ku ez di pêşî de ji we ra bibêjim, Kêzika rîxê ji kurikê xwe re gotibû.

^(*)Beşa yekemin ya vê çîrokê di hejmara 10an de û ya 2an jî di hejmara 15an de hatibû çapkirin.

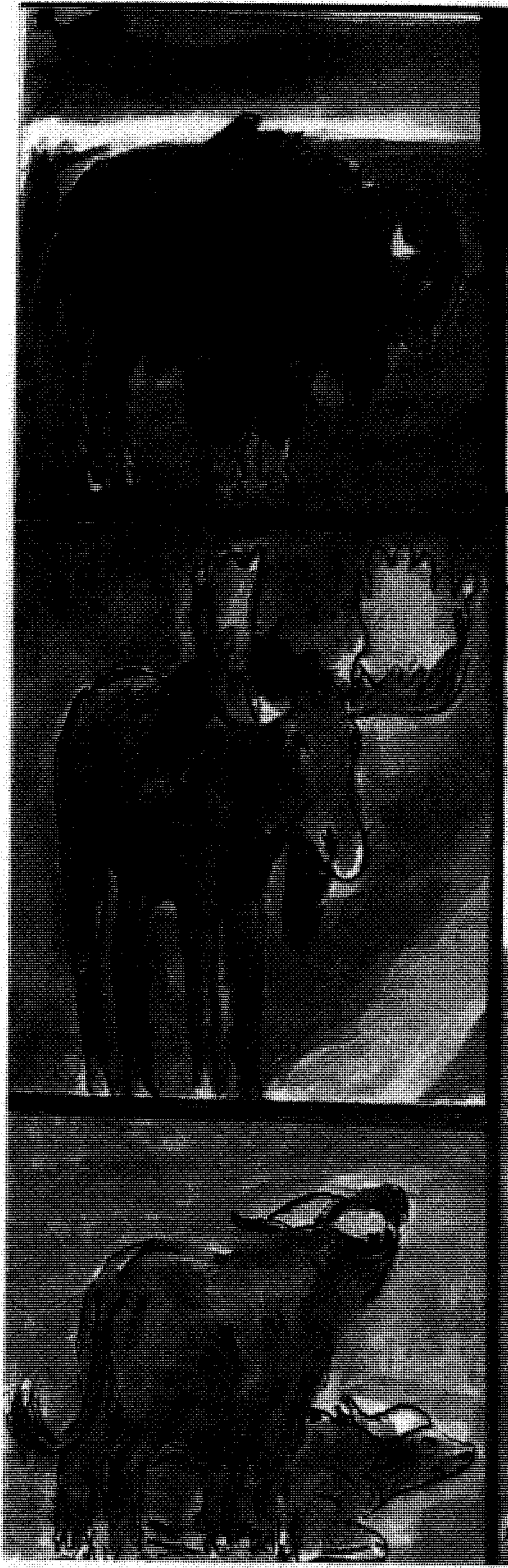
Li wextekê Kêzika rîxê kurikên xwe digerîne û dixwaze ku ma ew dunê nas kin. Bi çengê wan digire û dibêje:

- Mêze kin va çema çiqesî rind e, ava wî çiqes pakij e.
Li vê hêsinîyê binerin ew çi rengekî baş e.

Li va kûlîlkan mêze kin ruhê merî ciwan dibe.

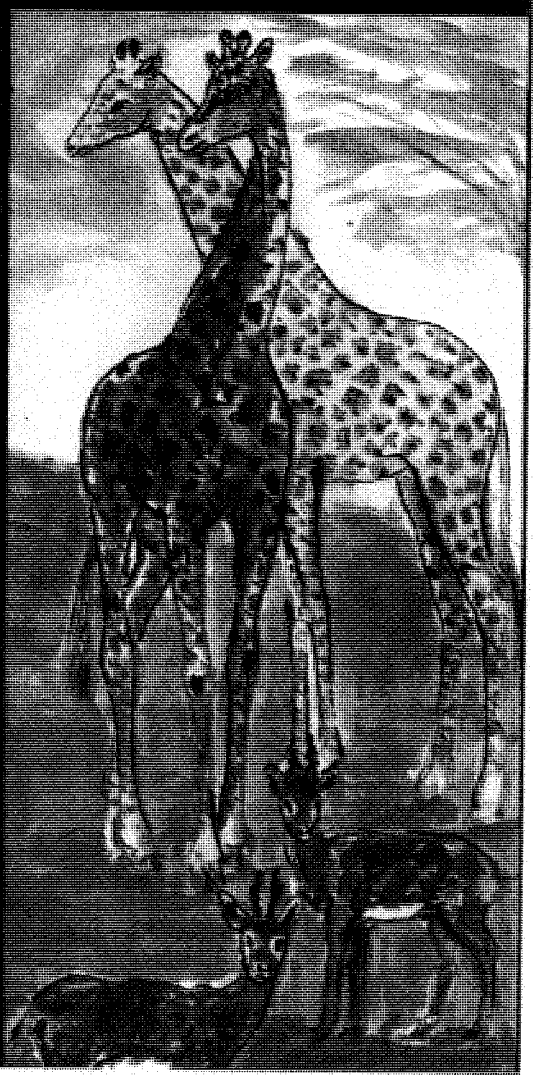
Wan darên ku em di sîya wan de çerx dibin, çiqes şetefatî ne, ne? Li ser pelgên wan bi hezaran vêz û kurm dijîn.

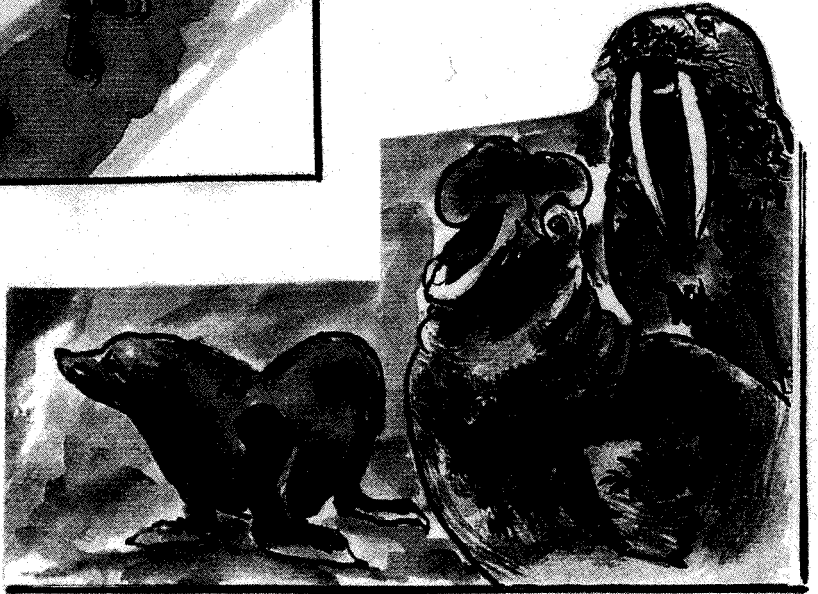

Cikê, li perikên va çûçikan mêze kin, ev çi rindî ye, yarebî!!

Li vê rîxê mêze kin, ew çi bîhneka mîna mîsk û ember e, ev çi tameka xweş e, wek henguv.

Meri, bi rindiya van heywanan re bibê çî? We dît! Diranên wan, çî dibiriqîne. Lê rîxa wan qet tu feydê xwe ji me ra tune, çimkî ew di nav avê de rîxê di-kin. Ev çî zirareka mezin e!

Li rûyê ezman mêze kin, li
ewrên gewr, li roya zer. Mîna
ku we dît, hertişt pir rind û bi
qîmet e.

HEYKÎ HEYKÎ

DEVÊ BIHARA SALA 1968 YE. Tîna royê, xwaş dida enîya jinên ku li beroj rûniştî. Ji xwelîyê mîna ewran dû ji erdê dikişîya esmana û li hewa belav dibû. Hilma biharê! Gul û kulîlkan pozê xwe hêdî hêdî ji bin xwelîyê bi derdixistin. Çîyayên paş gund hêşin dikirin. Berxên ji kozê nûberdayî, li dor malan kalekal wûn û dilîstin. Memê, biryara xwe dawû. Ji ber debara dinê, Xanima xwe û çar kurikên biçûk, bi tenê li gund cih bihêle here Alemên.

Çima nere? Çend hevalên xwe çûn û du sê salan bi şûva hatin îzinê. Di bin wana de arebe, bi kincên rind û bi perên pir vegeŕiyane gund. Mem jî, ji ber debara malê şaş û belaş e. Rokê, me Mem bi rê xist; min çend şîret lê kirin. Min jê ra got "Tu yî, malbata xwe bi tenê li cih dihêlî, tu yî herî welatê xerîb, li wir zimên bievîse, zeneetekî hu bike ku keda te vala nere. Perê xwe qîmetê bizane; ji bo ku tu tim di derîyên xelkê de neşuxilî." Dû ve jî, me ew bi çavên girî bi rê kir.

Mem, li Alemên çend salan şûxîlî, bû karker û her heqekî xwe stand. Sala 1970yî hate îzinê. Kinceke bi şûret li xwe kiri wû. Stû bi qirewat, merasî bi boyax û gewr-kal dike. Dilê meriya diketê. Rawûn û rûniştina xwe hatiyê guherînê. Ez bi xwe û xwe ji bo Memê, pir şa û xenê bûm. Min dilê xwe de digot: "Memê xwe xilas kiriye. Ji tuneşiyê bi derket. Ê, ê din malbata xwe jî xilas bike. A pir jî, çû Ewrupe dît û hat; fêdê xwe ê bi civata me jî biwe. Meriyên Ewrupe dîyî pir bûn, civat ê were guherînê."

Pir neçû, ev fikirên min vala derketin. Gundîyên ku dihatin Mem merheba dikirin û xêrhatin lêdikirin, Mem bi kesî ji wana qayîl nediwû. Kê deng dikir, şor nedida kesî. Li ba wî, ewî bi hertiştî dizane. Min mêz dikir; Memê, ji çar qurişa bêtir tiştêkî dinî ji Ewrupayê neanîye. Serî li gir bûye. Heşê heyî jî li wir cîh hiştiye û hatiye. Ter-mer Memê, li wir ne ziman hu kiriyê, ne jî bi hunerekê êvisîye. Çûyê neçûye,

ketiye nav dînciyan, nekiriye nex-wariye; Memê li vir serî caran nedayî secdê, li wir serî ji nimê heynena-ye û li me vegeŕîyaye.

Min bi qirf ji Hesên Xoce re got:

– Xalê Heso, maşella, Memê yî li Alemên rind kiriye serê xwe. Ne yî bûye xocêkî mezin.

Hesên Xoce, ji bo ku yî tim ji xwe bi şik e, tirsê dil da, tim rokê xocêk ê were û camîyê ji dest bigire biwe. Reqîb nedixwastin.

Hesên Xoce got:

– Heykî, Heykî. Hella hella, te li kêderê xwendî wû? Memo, muteelê te heye?

Memê ji bawilê xwe pirtûkek mezin bi derxist. Mîna ku kê ew xwandîye tu kêmayîyê xwe yê din tune. Pirtûka li ser dîn ew tenê be. Ew bi cemeetê mêrand û got:

– Min vaya xwand Heskêê!

Vaya pir neçû xoşa Hesên Xoce:

– Memê tu carekê daweste, got û çerxî min bû, vaya ye ku gawir çûyine hîvê, tu jî tûne (bawer) dikî?

Min jî got:

– Çima tûna nekim? Erê, ez rind bawer dikim. Ne mêrik çûne li hîvê peya bûne.

Hesên Xoce:

– Heykî heykî, hîvê ku tu dibêyî mîna nanekê ye. Ew bînemûsana li wir pêl kin nan?

Memê î pir dizane ya, got:

– Heskê, ew hîv mîv gî derew in. Ewana çûn, çîyayê Ewerestê peya bûn. Dibêne em çûnî hîvê.

Hesên Xoce:

– Erê canim, ew rast e, qe ne yê ku herine pêle nexmetî Xwedê ne.

Memê:

– Him jî, vî bi xwe re dermanê mişkan; Eldrîn (Edwîn Aldrîn qest dike) jî birine.

Hesên Xoce:

– Ew ji bo çi ye, Memo?

Mem:

– Pê, tu nizanî? Ew dizanin nagêhêne bi Eldrîn, li hewa xwe axû dadine.

Bi ser wê dîaloga Hesê û Memê ve, min saxiya xwe, ji Memê jî kir. Min, dîşliqekî xwe î rind dîwû. Rokê ez rabûm, çûm cem xalê Hes. Min, jê re got;

– Xalê Hes, va lawikê Fatê; Mem î tarê-arê çûye. Lê xwe î alîm dizane. Hay jê ne ku dîn bi şaşî dizane. Ji bo dîn vaya neyî rind e.

– Erê canim, tu were wî wûne rê. Him tu ê pir sewaban bigirêy, him jî tu ê jê xilas wî.

– Erê, meriyekî mîna Memê kê ew anî rê, li ba Xwedê jî pirî meqbûl e.

– Ew duhî ji Alemên hatîye. Ne yek ne dudu, huro li camîyê selayê dixwîne.

Hesên Xoce:

– Erê, gotinên te rast in. Ez ji te pir hez dikim. Em herin cem wî ka çi dixwaze?

Em rabûn çûne cem Memê. Ser soka nê rûniştîwû:

– Aaa, hûn bi xêr hatin, werin xwe bi vir din, got û şûna em rûnin bi me mêrand û em rûniştin.

Min got:

– Memo te li Alemên pir xwendîye. Lê Xalê Hes, bi sala ji te mezintir e. Îlmê te pir e? An jî yê Hesên Xoce?

Dû re Memê got:

– Pê... helbete ilme min hê zêde ye.

Hesên Xoce:

– Hella, hella?

Memê:

– Tabê, helbete wenig e. Min ji te zêdetir xwand.

Ez ketim navbera şora wana. Min got:

– Hûn werin, pirsan ji hevûdu pirs kin. Ka kî ji we pir dizane ew ê bêli biwe.

Bi ser vê gotina min ve Memê got:

– De bê, Heskêê, wexta ku Adem bi Hewayê ve, ji cenetê bi derketin û hatin dinê; çakûç û Ors bi xwe ra anîn? An jî li dinê çêkîrin?

Hesên Xoce:

– Iii çakûç û ors?... iiii nizamim. Dawût pêxember, hesin bi destê xwe xar dikir. ii, çakûç.....?

Xoce di wê pirsê neçû û got:

– Ezî, vê nizanime. De tu bê,

Memo.

– Her tiştek, ji Adem hate dinê.

– Pê, pê... serî xwarî ye çi? Memî mino, niha her tiştek ji Adem çêbû?

– Erêê, lê ji ba te ve çi ye, Heskêêê?

– Îîî... vî, serî xwariye canim.

– Serî çima dixwime? Lê ji çi çêbûn, Heskêêê?

– Memo, niha; va tereka, hêvan, nebatana giştik ji Adem bûn?

– Tabêêê ji Adem bûn. Lê, ji ku hatin?

– Lo, Memo, heşê te li serê te ne? An na?

– Erê. Heskêê, heşê min li serê min e. Çi bi heşê min hatiye?

Hesên Xoce hêdî hêdî tiji û xûlî dibû.

– Memo, lo tu vana bi siviq dibêyî?

– Erê Heskêê, ji ba te ve çi ye?

– Pê... Memo, tu nayê bîra min. Qe tê bîra te? Carna, Fata Daka te, qe tereken anîwû dinê?

– Çima Heskêê? Bûka Mala Têcîkê, wê salê hûyek (yaratik) neanî dinê?

Hesên Xoce: Tuh, rawe rawe! Ne waya yî tarê- arê çûye. Tuh, mala minê. Rawe em herin mal. Ne Memî eqê xwe dixwe.

Ma gur biçe loqantê

Mêrên gund weke her êvareke zivistanê li mala ciranekî civîbûn. Agirê kerme û kuşkura di sobaya çelik da dişewitî û dorali germ dikir. Çaydan li ser sobeyê bû, aw dikeliya. Mezinê me Kalo çîroka xwe qedandîbû, çavên mêr û zarokan li ser min bûn. Herkesî dizanî ku dora gotinê hatîbû min...

Ez li gundê Kolitan şivanê Mihemed bûm. Keriyê pez hingê bi şev li çolê dima, me ew heta sibê diçerand, bi roj jî em radizan. Em xort bûn, nû zewicîbûn, zarokên me tunebûn, me li mal henek dikirin. Digel min dizanî ku ez ê êvarê biçim çolê, ez bi roj neketim nav nîvanan. Bi ikindiyê re min keriyê pezi jî çarsed mîhan rakir û me devê xwe da çol û banan. Ez li kerê xwe siwar bûm, min kilamên şivantî û yê evînî distiran û hemû dinya ya min bû. Êvarê tarî kete êrde, pez diçêriya. Min sê kevir anin, ew segoşe danîn erde, navbere wan tijî kuşkur kir, agir berdayê û çaydanê xwe da ser.

Pez bêdeng diçêriya, bi tenê dengê zengilan dihat. Min bi hemd

û dem şîva xwe xwar, çay vexwar. Zikê kûçik jî min bi yala ji ard û avê têt kir. Jina min we rojê ji min re av germ kiribû, min xwe teze şuştî bû û min xwe mîna pariyek kaxiz sivik his dikir. Mixabin ez û kûçik li kêleka agir bi xew da çûn.

Wexta ku ez nîviyê şevê şîyar bûm, ez çi bibînim? Kûçikê minî ku min êvarê goşt dabûyê bê xem li kêleka min razaye, keriyê pez jî tune. Min bi hêrs bi darê xwe kûçik kuta, qîreqîr û awaza wî dinya girt. Ez heta berbanga sibê li pez geriyam, lê mixabin bêserkeftin. Meriv bigota; erd qelişiyê û peze min ketiyê. Piştî şefaqê ji aliyê gund de deng hatin.

Ez bi lez bi wî alî da çûm. Tirs li pişt min bû, gavên min mîna yê gurakî bûn. Ey bezîm. Heta demekê nêzik deng ketin guhê min, navê min tînan ziman. Min ji xwe re got: "he şukur, keriyê pez çûye gund. Paşingê dengê jina Mihemed, Safe, mîna derzîyê kete guhê min: "Husên! Husên! Xwedê mala te bişewitîne, tu ji xortaniya xwe qet xêrê nebînî!" Ey tirsiyam. Ew îşareta

bûyeraka pir xirab bû. Ji aliyê din jî min got: "Birîkê Safe pir zirav in. Heye ko tu tiştên xirab çênebûne."

Her ez nêzikî gund dibûm, dengê hawar û giriyê jinên gund zêde dibû. Êdî min gotin û qîrîn ji hev kirin der: qeflekî guran ketiye nav keriyê pez û gelek mîh telef kirine. Mîhên bermayî bi serê xwe çûne gund. Dema ku ez gîhiştim mêr û jinên ku tof bûyî, her yekî gotinên giran mîna kevira avêtin ser min. Hin kesan digotin: "Husên, Xwedê ejnûyê te û yên kûçik hûr bike!" Hin kesên din jî digotin: "Husên, mala te bişewite! We herduyan nan û goşt xwar û li teniştê wan bi xew de çûn! Fedî bike!"

Zimanê min bi benekî sicim hatibû girêdan, deng ji min nedihat der. Sayke çokên min şikestî bûn. Gurên xopan çil mîh telef kirîbûn, şêst mîh ji wenda bûn. Min nifirê giran li xwe dikirin. Safe bi eslê xwe ne devpîs bû, lê wê rojê kufir mîna gule ji devê wê dihatin der. Min carekê ceriband ku bigrîm, histêran bînim der û bi vê yekê hêvîdar bûm ku dilê Safe bi min bişewite û ew jina dev ji nifir û seban berde. Feyde nekir. Paşîngê Mihemed bi çend mêrên gundê simbêlqeytan hat û wan ji dûr de bang kirin ku mîhên wendabûyî hatina dîtin. Em hindik dilfireh bûn. Li gund herkes li ser

ninga bû, zarok û kal. Mihemed însanekî aşitîperwer bû, lê wî jî li hember min dest bi tawanbariyê kir. Gotinên wî wek şûr diketin dilê meriv. Jinikêk mezin – navê wê îro nayê bîra min – bi destê Mihemed girt û got ku ma ew dua bike, Xwedê zar û malbata wî biparêze. "Malê dinyayê wek qilêra desta ye" jinikê got, "Îro heye, sibê tune ye." Bi ser wan gotinan de Safe hindik rehet bû, lê Mihemed sebên ku min qet caran ji wî nebîhistîbûn anîn ziman.

Min çare nedîtin. Em ya rast bibêjin, min xwe sûcdar dikir. Lê disa jî min ziman û lêvên xwe anîn ser hev û bi dengê bilind ji Mihemed re got: "Mihemed! Ma gur bîçin loqantê! Xwedê wan ji heye ku li nesibê wan digere!" Gundiyên ku tof bûyin li ser gotinên min bi fiqefiq kenîyan, Mihemed bê deng ma. Jinika pîr xwê li dora wî gerand û dua xwandin ku ma nezer ji wî û malbata wî dûr bimîne.

Piştî rojhilatê me dît ku qertel li ser laşên mîhan doş dibin. Mihemed xwast ku min eynî we rojê biqewitîne, lê jinika pîr ew îqna kir ku ew şanseki din bide min xortê xwîngerm.

Li bihara peyhatî Mihemed şivanekî din anî. Ez çûm gundekî tirka û li cihêki şivantiyê geriyam.

GÛLÎZER

Çi hewîye, çi tunewûye li gundekî malek hewûye. Keçik û lawikekî xwe hewûye. Navê keçikê Gûlîzer wûye. Ew rinda dûnê wûye. Dil û çavên xort û kalan li wê wûye.

Dayk û bavê Gûlîzerê rojekê qirar didin ku herin hec. Ew dixwazin ku kurikên xwe jî bi xwe ra bevin. Terin bal xoceyê gund pê dişiwêrin. Xocê tewê, "Lêwik bi xwe re pevin, lê keçikê mevin. Hec li wê nakeve. Merak mekin, ezê destê xwe bi ser ra bigrim".

Dê û bavê Gûlîzerê bu gura xoce dikin, terin hec û Gûlîzerê li mal bi tenê dihêlin. Gûlîzer ti nêt û fêlên xoce tîne derê. Xwe ji xoce diparêze. Deroyê malê qeym tigre, kevirê destêr tede paş dêrî. Xoce çend caran tê deriyê Gûlîzerê tixe, tewê "dêrî veke, Dê û bavê te, tu teslîmî min kirin". Gûlîzer dêrî venake, tewê: "Tu îxtîyacê min tunin".

Jina xoce jî hay ji nêta mêrê xwe hewû. Wê jî alî xoce dikir. Xoce rojekê jina xwe ra tewê: "Çikê tu here, belkî li ber te dêrî veke!".

Jinik tere, li dêrî tixe, li ber digere, lê Gûlîzer dîsa dêrî venake.

Xoce û jina wî dest bi fenan tikin. Xoce tere tolika xwe ya jî gund dûr. Jina wî tere ber deriyê Gulîzerê, bang dike. Tewê: "Gûlîzer dêrî veke, dayk û bavê te li rê ne, were em berve wan herin!". Gûlîzer bi xewe ra hatina dayk-û bavê xwe şaş dike, dêrî vedike. Ew kincê ecer li xwe dike, xwe çê dike.

Gûlîzer bi jinika xoce ra pir terin, hendik terin, tèn ber tolika (holik) xoce. Xoce xwe di tolikê veşartiwû. Jinika xoce tewê. "Gûlîzer dê û bavê te di vir da ne". Gûlîzer dikeve tolikê. Jina xoce, cîlê dêrî li ser digre. Xoce tê ber Gûlîzerê, tewê: "Tu ya bi min ra biwî yek! Ku te nekir, ezê ji te ra nusqa çêkim, tu ya kor biwî". Gûlîzer bi çavekî pir neçê mêze kir û got: "Ku newû derew tu xoce yî! Ne dayk û bavê min bi te ra îna kirin, seva ku tu vê li min bikî". Wê tu kire ser çavên xoce. "Çavên mim li te ye. Ez sewa te

Rojekê ew tê ser kanîyekê, avê vedixwe. Du gogercîn tên ser kaniyê. Dilê wan bi Gûlîzerê dişewitin. Ew tenê zimên û her yek perikekî xwe didin Gûlîzerê, tewên: "Dema tu ketî tengiyê van perikana di hev bide ku mirazê te çi ye, wê werê şûnê".

Di vê demê da lawê paşakî bi hevalên xwe va, bi hespan hatin ser kaniyê. Hespê wan bi şewqa rindiya Gûlîzerê veciniqîn, newêrin ku ku herin ser ava kaniyê. Lawikê êxe mêz dike, çi mêz ke, ku li ser kaniyê keçikek dawestiye, mîna hîvê dibiriqe. Tewê: "Tu kî yî?". Gûlîzer xwe li ker û kurî tene, sir û hal û hekyata xwe jê ra nawê.

Lawikê pêşe diavê terkiya hespê xwe, tewe mal. Vi dayk û-bavê xwe ra tewê: "Ezê bi Gûlîzerê ra bizewicim". Dê û bavê wî pê razî nawin.

Lawikê pêşe ji Gûlîzerê ra xaniyekî çê dike. Gûlîzer tê da timê.

Xortên wî zemanî bi cirît dilîstin. Lawikê pêşe tim bi ser diket. Carekê Gûlîzer jî teve cirîtê tewe. Ew her du perikên gogercînan di hev tede, tewe: "Hespekî qîr û kincê cirîtê dixwazim". Mirazê wê tê cîh. Li hesp sîwar tewe, tere meydana cirîtê. Xelk li rindî û heşmeta wê ecêp û mat timê. Tewên: "Va kî ye, ji ku da hatiye û çi eslî ye?"

Paşa û jina wî jî tewên: "Xaska lawikê me bi yeke veng ra bize-wice!".

Gûlîzer bi xortan ra dikeve cirîtê û pêşiyê nade tu kesî. Paşê tê mal û tikeve osîma xwe ya berê.

Lawikê êxe jî meraq dike ku va rinda kî ye. Ji çar alîyan xeberan dişîne, lê tu awila nake.

Ji Gûlîzerê û lawkê pêşe sê lawik tew in. Lawkê pêşê pir dixwaze ku sirra Gûlîzerê ku çi hatiye serê wê bizane. Li ber digere, dike-nake Gûlîzer sirra xwe jê ra qal nake.

Rokê lawikê pêşe ji Gûlîzerê ra tewê: "Ezê huro herime filan gundî". Ji mal derdikeve, lê li nivê rê bi şuva çerx dewe tê. Li ber pencerê guh didê ser Gûlîzerê. Gûlîzerê distra û klama xwe da qala hal û hikyata xwe dikir. Lawikê pêşe dikeve hundur tewê: "Min giştik bîhistin...çi hatiye serê tel". Dilê wî bi Gûlîzerê şewitî.

Gûlîzerê vî mirikê xwe ra got: "Min pewe bavana". Tivdarekê xwe tîkin. Çar hespên kumêt qoşe erebê tîkin. Lawikê pêşe tewê: "Hun herin ezê paşê werim, hinek karê min heye. Kehya jî wê bê erebê biajo". De tu were, kehya jî çav berdawû Gûlîzerê. Va jê ra bû firsend. Di rê da, ew li hêla çemekî dadiwestin. Kahya nêta neçê ji

Gûlîzerê re tewê: "Tu ya bi min ra yek dibî yan jî ezê hurikên te yên hurik biawêm çêm. Wer jî kir, wî hersê lawik avîtin çêm. Gûlîzerê mêz kir ku çare tune, got: "Ezê bi te ra bibim yek, lê berê îznê bide ku ez herim, paş vê neqewê avekê birijînim". Kehya got: " Na, te dil heyê ku xwe badî û neyî". Gûlîzerê got: "Aha were vî werisî bi destê min girê bide, ma serîyek jî bila di destê te da we". Kahya razî bû.

Gûlîzer çû paş neqewê. Herdu perik ji paşla xwe derxistin, ew bi hev dan, got: "Min bike sîwarekî destbigûrz, ji binî da hespekî kir..." Mirazê wê hate şûnê, wê ajote ser kehya, bi gurz li serî xist, kehya bi erdê da, pan bû, ranewû. Wê lêxist berve gundê bavana çû. Di rê da rastî şivanekî hat, çengek zêr dane wî, ji ber va hûrê mîyekê jê xwast. Şivên hema mîyek da ber kêrê, hûr û mûrê wê pak kir da Gûlîzerê.

Gûlîzerê hur kişande serê xwe, kete tonê (dîlq) keçekekî. Bi vî seklê hate ber derê mala bavê. Rastî dayka xwe hat. Jê ra got: "Dayê, ez keçekekî xizan û bêkes im. Xêra Xwadê, min ji xwe re şivan ragirin,

ezê ji we ra her îşî bikim, bi nanezikê herim ber qazan jî".

Dayka wê hay jê newû ku ev keçela, keçika wê ye. Çû ji mêrê xwe ra got: "Keçekek hatiye tewê min şivan ragirin, bi nanezikê, gune ye, ez tewim, em ragirin". Mêrê wê pê razî tewe.

Çend ro derbas tewin, mêrê Gûlîzerê, tê mala xezûrên xwe, tewa mîvan. Gûlîzer tune. Xoce û jinaka xwe jî tîn mîvaniyê mala bavê Gûlîzerê. Civat li odê rûniştîwû. Gûlîzer dikeve hundur. Hûrê serê xwe dişemîtîne. Hal û hekata xwe qal dike. Dayk-û bav, bira û mêrê wê gişt bi ser hev da digrîn. Cezayê xoce û jinikê Gûlîzerê dayê. Wê du hêştir bi onetî dan. Yek ji wan tî yek jî birçî hîşt. Paşê du bene dirêj anîn, ew di stûyê hêştiran girêdan. Her seriyê benekî bi nîgekî xoce va girêdan. Giya dan hêştirê birçî, li ber yê tî jî biroşek av danî. Hêştiran her yekî hêla da xwe kişandin û şeka xoce qelişî, ew bi du aliyê bû. Ji xoce şûn da , dor hate jina wî. Lawikê pêşe carek din Gûlîzer li xwe ra mar kir. Çel ro û çel şevî li dohle xistin.

KÊ GOT Û KÊ NEGOT

Elîyê Xezala
Malê xwe genî dîke
Ne dixwe
Ne dide hevalan
Davêje çalan.

Beran da bi nanekî
Nan da bi bûkekê
Bûk da bi tûtûkekê
Tûtûk li erdê xist
Şikand û kir tûrekî.

An mêrekî mêrxas be
an sofîyekî bi şaş û hekas be
an jî bimre, ji halê xwe xelas be

Mam bê kêr
Mam bê kêr
Qirdê min çiftiya Hemer
Hatiye bêbavê leşker
Ji darê têlê dabû der
Ker bir, kurtan li ser
Ne qurûş û ne menqer
Ez mam bê çare û bê mefer
Li ber deriyê mala Heyder

Tehe dayê

Jinek hejar hebû. Rojekê zivistanê ew çû ba mêrekî dewlemend û ji bo çêleka xwe ji wî zembîlek ka xwest. Mêrikê zengîn got:

– Heger tu ramûsanekê bide min,
ezê ji zembîlek ka bidime te.

Jinikê qebûl nekir û kolî poşman, dest vala vegeriya mala xwe. Demek çû û yek din hat, li jinekê bû bihar. Çêleka wê za û golîkek lê bû kar. Her cara ku çêleka xwe didot jinikê wîha digot:

*Tehe dayê, tehe dayê,
Ji bê akîla weye ku bahar nayê
Ramûsanê qîzên bavan
Hatî zembîla kayê.*

Kereng

Meha gulanê
 wexta ku şivan ji ber pêz dihatin
 ji kurikên xwe ra
 kereng û cûmê kerengan tînan
 zarokên şivanan
 weng xenê
 weng xenê tewûn ku
 gulên wan vedikir
 di çavên wan da roj hildihatin
 pêxasî
 tuneyî
 ji bîr dikirin
 wek aşiqê serxoş
 bengîn û bengîn
 li ser axa bihara germ û nerm
 li ser nîngê dilîstin.

ERÊ MÎRO

Serê mîrê mala bavê min qumaş e
 Elê Birê, bi Elê Ome va eynan kirne telaşê
 Mîrê malê bavê minî ku hun diwenî
 Bi Hecî Mûsê re dîn qardaşê

Erê Mîro, erê Mîro
 Surfe giran e qawa tîro
 Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
 Sed sal here mirnê xwe temel nare ji bîra

Mîrê malê bavê minî kinike
 Rizê distîne bi kîlê
 Qawe dikelîne dike rike
 Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
 Şerbeta malê Mehmedê Xellê lê bû mitike

Erê Mîro, erê Mîro
 Surfe giran e qawe tîro
 Li ber kanî paş de bîro
 Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
 Him axayî him wezîro

Mîrê mer din Mîrê mer din
 E pîştê tereblûse bi navê xwe din
 Di serde rişîyo berdîn
 Mîrê malê bavê minî ku hûn diwêne
 Na so dezindiyo di nav hîlodo herre
 Enişîtyo malê bavê min ji hevre heldin.

Herem: Gordoxlî
Çavkanî: Elê Bire, Elê Ome.

ŞIVANO

Lê lê de min go komê şivanê li neqew e
An anê di dorre çex diwime mînam kewê
De min go heta ku yalan dûne xweş digirim
Ji te bîtir kesê di nav memikê xweyî gewrê
ser de nakime xewê
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

De min go an anê pezê şivên pezê qar e
Dê qurbanê min dutîyê bi tasa zer e
Ê ne min go lo hevalno loma mekin
De min go ez çir bikim va qeder e
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

De min go pezê şivên pezê zayî ye
Ne min go te rêşkir min av dayî ye
De min go lo hevalno loma mekin
De min go ez çir bikim vî şivanî
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

Ananê de min go koma şivên ji malan wê da
Ananê de min go berf û baranê kete vir lêda
Ê de etetê malik şewitê
Na şivanê vî ser pê bû bele vêda
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

Lê lê de min go pezê şivên pezê qicix e
Şivanê hatê ber me da tarla qilçix e
Ê di naberê dilê min te da însalla serê pêçî wan îlancix e
De here loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

Ananê de min go serê min têşe diwêm can e
Dilem dieşe diwem tan e
Dixtûrê Konyê Hakîme Enqerê
Ê dixtûr hakim nafilê ye
Destê şivanê malê bavêm dermanê xwe ye
Ê de were loy loy lo şivano canê ablê biçûk qurbano

Herêm: Kulu

Çavkanî: Ömer Keskin

BÎRTÊ (BERTÎ)

Birtê Birtê qurban Birtê
Xort malê kûmê min ra Birtî
Ew çî sal bû min dilkî xwe girt
Kût orispêj dest min girtê

Lê lê de min go vê pîrikê ez xapandim
Tû qaw qacax nîştin bi min xoşandin
Malê Kût orispê ar vêkeve
Zîn zenge min şidandin

Lê lê de min go jelda hatê xwe lê bakir
Dûmanê cixalê li xwe belav kir
Xelke go çî torê berduş e
Di qelbê xwe de sîûsê cara maşelle kir

Lê lê de min go baran barî erd mişmişî
Canî tor bû ning terişî
Xelke go çî turrî berduş e
De min go merkî cahîl bû di xwe qerişî

De min go baran barî erd şilkir
Hoste rabû yapi çêkir
Xelke ji min ra qala dil kir
Min di vir de cîger kûl kir

De min go here bavo here bavo
Qelbe min lê bî xûna ava
De min go ez nedame lawkî bi dilo
Dane Bekê Osê yê dev kilavo

De min go xûde gundê me Mil Omer ê
Kevire ber camîye me mermer e
Qe tû sebaba dilê min te tûnebû
Sebaba dilê min te Kor Omer e

Lê lê min go hîvêrine weke çira
Ra hêla lawkê xwe ketim jê ra kilam sira
Ez hatime dawîya gundê Ome şewitî
We go xongê min go bira

Lê lê de min go wextêk çîyakê ser min çîyakî pûşe
Terzeyo li ser rê xûş e xûş e
De min go ê yarê xwe nasneke
Ji Gundê Ome xarzî Mistefa Çavuş e

Lê lê de min go li pê birê li pê birê
Gelan gîdan li min re dibire
Ê ku bi dilê xwe zewicinê
Mîna zerkê qilê kîrê li paşilê

Lê lê de min go ava bîro germo kelf
Lê peya bû hezret Elî
Wextek dile min kete vî kalî
De go here ma sevda min te bime dînya wî alî

De min go berê malê me oy erd e
Cilekê dînim tû xwe bi ser de
Wextak merê kotî hatî kelemîj bû
Eza bem tu deng meke min ra berde

De min go meke meke lawko meke
Pezê xwe hunêd ser sîngê min mexelke
Cotê memik zozikê min were teve hev ke

Herçar malê di kortê da
Ma lê hata bi ortê da
Kî naberê dilê min û te keto
Ma ningê wan bişkeşto di hortê da

Êvarino weke çira
Rahîlê lawke xwe ketim jê re kilam sira
Ez hatim dîyarî gundê me yê hesûd û mesûd ketim
Ez bi te re bûme xang û bira

Kûndirîyê Kûndirîyê
Kêlo xweyî dayî sedûsî ye
Ma xûde dil mirade min-te bikira
Min bigota Arîf e birangê teyî ramedîye li hepisxana Engûrû ye
Berdêla min dil gawir bû
Li re heft cara sere xwe qare min ra li ber nenikê giredaye
We pîrikê ez xapandim
Tû qaw qacax nîştin min xoşandin
Ê ku çavê xwe çave min açixtir
Kezeva lawik şidandin

Herem: Gordoxli

Çavkanî: Aşê

Bu yazı, Kemal Uzun'un Ağustos 2001'de yayınlanan, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Yolundaki Engeli: Kürt Sorunu" adlı kitabından, yazarın izniyle alınmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği sürecinde, başta Kürtçe olmak üzere, Türkçe dışındaki dillerin serbest kılınması; bu dillerle yayın yapılması ve onların eğitim kurumlarında öğrenilmesinin olanaklı kılınması güncelliğini koruyor. Türkiye üniversitelerinde Kürt öğrencilerin anadil eğitimi çerçevesinde, Kürtçe'nin seçmeli ders olmasına yönelik eylemleri sürüyor. Bu çerçevede, Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin bölgesel ve azınlık dilleri ile azınlık haklarına ilişkin yapmış olduğu sözleşmeler önemli uluslararası belgeler niteliğini taşıyor. İşte konuyla ilişkisi bakımından, kitabın bu bölümünü aktarmayı yararlı gördük.

Kitapta ayrıca, Kürt sorununun tanımı, Türkiye'nin buna bakışı etraflıca irdeleniyor, eleştiri süzgecinden geçiriliyor. Kitapta Avrupa'nın pek çok ülkesindeki uygulamalara ve bir dizi uluslararası belgelere yer verilmiş.

İlgi duyanlar, kitabı şu adresten temin edebilir: Pro Humanitate e.V. Postfach 90 02 65, 51112 Köln- Almanya. Tel: (0049)-02203-126 76

Redaksiyon

AVRUPA KONSEYİ'NİN, KÜLTÜREL HAKLARLA İLGİLİ YAPTIĞI, İKİ ÖNEMLİ SÖZLEŞME

DOĞU BLOKUNUN çökmesiyle dünya dengeleri alt üst olunca, tüm devletler uluslararası örgütlere girmek istediler ve kısa zaman içinde çoğuna girmeyi başardılar.

90'lardan itibaren insan hakları ve azınlıkları kültürel haklarıyla ilgili çok yoğun çalışmalar, Avrupa Konseyi bünyesinde önemli gelişmelere neden oldu. Artık vatandaşların azınlık sayılması gerektiği tartışmaları geride bırakılıp, vatandaş olmayanların hakları tartışılıyor. Genel

olarak "ulusal azınlıklar" ya da "etnik azınlıklar" deyimleri kullanılıyor.

Özellikle dil, eğitim ve kültür gibi konularda bireysel haklardan, birlikte kullanılacak grup ya da kolektif haklara doğru geçiş yaşanıyor.

Daha önceden de belirtildiği gibi, bir devletin bünyesinde azınlığın olup, olmadığı artık o devletin takdirine bırakılmıyor. AGİK çerçevesinde yapılan 1919 Cenevre Azınlık Uzmanları Toplantısı'nda, ulusal

azınlıklar konusunun artık ülkelerin iç işleri olarak kabul edilmediği kararlaştırılmıştır. Yani Avrupa Konseyine üye bir ülkenin sınırları içinde, azınlıklarla ilgili ortaya çıkan bir sorun olursa, bunu direkt olarak müdahale edebilecektir.

Örneğin, Türkiye gibi bir devletin benim ülkemde Lozan Antlaşması'nda belirtilenlerin dışında başka bir azınlık yoktur demesi ya da herhangi bir uluslararası belgeyi imzalarken Lozan Antlaşması'nın azınlıklarla ilgili maddelerini gerekçe göstererek çekince koyması, uluslararası hukuka göre geçerli değildir.

Bunların dışında, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, azınlıklara mensup bireylerin kültürel alandaki haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini tamamlayıcı mahiyette bir protokol hazırlamak için özel komite (*Ad Hoc Komite*) kurmuştu. İki yıl kadar görev yapan bu komite, detaylı çalışmalarının sonucu şu konular üzerinde uzlaşmaya varabilmiştir:

- Herkesin istediği isme sahip olup, kullanma hakkı,
- Kamu, yargı ve eğitim konularında yetkili makamlar dışındakilerle ilişkilerde istediği dili kullanma özgürlüğü,
- Bireyin istediği dili, özellikle anadilini öğrenme hakkı,
- Kültürel kurum kurma hakkı.

Komisyon çalışmalarının her aşamasında birer temsilci bulduran Türkiye, ne yazık ki bu tartışmalara hiç katılmamış ve alınan kararlara ortak olmadığı gibi yine insanların ismini ve dilini yasaklıyor. Kurulan kültürel kurumların çalışmalarını engellemeye ve kapatmaya çalışıyor.

a) Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi

Yukarıda sözü edilenler arasında, ko-numuzla direkt ilişkisi olması nedeniyle, Avrupa Konseyi'nin yoğun çabalar sonucu gerçekleştirdiği 1992 tarihli Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi diğer belgelerden farklı olarak, bir ülkede yaşayan farklı ulusal topluluklar için ayırım yapmadan kullanılan azınlık kavramına yeni bir boyut getirmiştir. Sözleşmenin öne çıkarttığı hususları şöyle özetleyebiliriz:

- Dil farklılıkları, Avrupa kültür mirasının önemli bir mirasıdır.
- Bir dile saygı göstermek, dil ayrımcılığı politikası uygulaması anlamına gelmez. Resmi dillerin bilinmesi de zorunludur.
- Bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması ve desteklenmesi, Avrupa devletlerinin ulusal birlikleri ve toprak bütünlükleri çerçevesinde yürütülür.

Sözleşmenin 1. maddesinde bazı kavramların tanımları da yapılarak, konuya açıklık getirilmiştir. Buna göre:

1-Bölge ve azınlık dilleri:

Bir devletin belirli bir toprağında, nüfusun geri kalan bölümünden sayıca daha az olan bir grubu oluşturan ve o devletin uyruğu olanların geleneksel olarak kullandıkları;

O devletin resmi dil ya da dillerinden farklı olan;

O devletin resmi dil(ler)inin değişik ağızlarını ya da göçmenlerin dillerini içine almayan diller anlamına gelir.

2-Bölge ya da azınlık dillerinin konuşulduğu toprak:

Bu sözleşmenin öngördüğü çeşitli korruma ve geliştirme önlemlerinin alınmasını haklı kılacak sayıda kişinin, kendini ifade etmek için kullandığı coğrafya anlamına gelir. İskoçya, Katalanya, Korsika, Bask, Filistin, Kürdistan vb.

3-Toprağa bağı olmayan diller:

O devletin geri kalan halkının kullandığı dil ya da dillerden farklı olan, ancak geleneksel olarak o devletin toprakları içinde kullanılmakla birlikte, belirli bir bölge ile özdeşleştirilemeyecek diller anlamına gelir. Dünyanın değişik ülkelerinde konuşulan Romanca, Yidişçe ile Türkiye'deki Çerkezce, Pomakça ve Arnavutça gibi.

Görüldüğü gibi bu sözleşmeye göre, bir dilin azınlık veya bölge dili sayılabilmesi için şu unsurların bulunması gerekiyor:

- Bir dili konuşanların, genel nüfusa oranla sayıca az olması;
- Bölge veya azınlık dilinin geleneksel olarak kullanılması;
- Bir dilin, devletin resmi dilinden farklı olması.

Sözleşmenin bir başka önemli özelliği de, kişisel haklardan çok azınlık haklarını bir bütün olarak ele alması ve devletlerin yükümlülüklerine değinmiş olmasıdır.

Devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine zarar verecek biçimde yorumlanamayacağına vurgu yapılan Sözleşmenin 7. Maddesinde, bölge ve azınlık dillerinin korunması için gerekli olan çerçeve şu şekilde belirlenmektedir:

§ 7.1.a: Dil ya da dillerin, kültür zenginliğinin bir ifadesi olarak tanınması;

§ 7.1.b: Her bölgesel ya da azınlık dilinin coğrafi alanına saygı gösterilmesi ve bu dillerin gelişmesine engel teşkil edebilecek idari bölüşmelere meydan verilmemesi;

§ 7.1.f,h: Bu dillerin öğretimi ve öğrenimi konusunda verilecek güvence;

§ 7.1.g: Bu dilleri konuş(a)mayanlardan, öğrenmek isteyenlere, öğrenebilmeleri için gerekli kolaylıkların sağlanması;

§ 7.2: Ayrımcılığın önlenmesi, bu bağlamda bölge ya da azınlık dillerine özel tedbirler uygulanması hususunun başka dilleri konuşanlara karşı bir ayrımcılık olmadığını ilanı;

§ 7.3: Farklı dilleri konuşanlar arasında saygı ve anlayışın teşviki;

§ 7.4: Bölge ve azınlık dillerinin çıkarlarını temsil etmek amacıyla kurumlar oluşturulması;

§ 7.5: İhtiyaç ve istekler göz önünde tutularak, sözkonusu dilleri kullanan grupların gelenek ve niteliklerine saygı gösterilerek, uygulanabileceğini öngörmektir.

Sözleşmenin 8. Maddesinden 14. Maddesine kadar olan bölümünde ise, bölge ve azınlık dillerinin eğitim, yargı, idare, medya, kültürel faaliyetler, ekonomik ve toplumsal yaşantı gibi kamu sektörü ile sınır ötesinde yaşayan toplumlarla ilişkilerin nasıl olacağı belirlenmiştir.

Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi'nde kültür haklarına ilişkin olarak daha önceki belgelerde bulunmayan uluslararası bir denetleme mekanizması da öngörülmüştür. Denetleme işinin Avrupa Konseyi tarafından yapılacak olması, azınlıkların kültür hakları açısından önemli bir güvencedir. Buna göre artık taraf olan devletler, aldıkları önlemler ve yaptıkları uygulamalarla ilgili Konseye verecekleri

düzenli raporların, uzmanlar komitesince incelenerek sonuçların, hem resmi makamlara hem de azınlıkların yasal bir biçimde oluşturdukları kurumlarına bilgi vermesi öngörülmüştür.

Ne yazık ki, kendi sınırları içinde yaşayanların dil ve kültürel varlıklarından korkan Türkiye, bu Sözleşme'yi imzalamayan birkaç ülkeden birisidir. Ne olursa olsun bu ve benzeri belgeler çoğaldıkça, Türkiye gibi kendi ülkesindeki başka halklara hak tanımayan ülkelerin sayısı azalacak ve çember iyice daralacaktır.

Öte yandan, göçmenlerin dilleri de bu sözleşmenin çerçevesi dışında bırakılarak, çok ciddi bir haksızlık yapılmıştır. Sözleşmenin genel ruhuna aykırı olan bu haksızlığın giderilmesi için, hak sahibi göçmenlerin, Avrupa Konseyi düzeyinde haklarını aramaları gerekmektedir.

b) Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi çalışmaları sonucu hazırlanan ve 1998 tarihinde yürürlüğe giren Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşmesi, kültürel haklar konusunda çok önemli ölçüler getirmektedir.

Bu ölçüler arasında şimdiye kadar görüş birliğine varılanlar şunlardır: Herkesin istediği isme sahip olma ve kullanma hakkı; kamu, yargı ve eğitim konularında yetkili makamlar dışındakilerle ilişkilerde istediği dili kullanma hakkı; kişinin anadilini kullanma ve kültürel kurum tesis etme hakkı."

Çerçeve Sözleşmeyle, azınlık haklarının korunması, yavaş yavaş Avrupa kamu düzeninin ortak ölçütleri haline geliyor. Azınlıklar sorunu, artık devletlerin özel yetki alanlarına ait bir sorun olmaktan

nerdeyse tamamen çıkarak, ulusal azınlıklar ve bu azınlıklara mensup kişilerin hak ve hürriyetlerinin korunması, insan haklarının uluslararası alanda korunmasının ayrılmaz bir parçası" olarak kabul edilmektedir. Şimdiye kadar sosyal/ekonomik alanlardaki farklılaşmalar üzerine kurulu insan hakları hukuku genel sorunsalı, şimdi etnik/kültürel farklılaşmalardan kaynaklanan kimlik hakkı" taleplerini düzenleyen azınlık hakları kategorisiyle yenilenmektedir.

Ne yazık ki, vatandaş olmayanların özellikle de yeni azınlıklar olarak nitelendirilen göçmen işçilerin azınlık haklarından yararlanıp, yararlanamayacakları ciddi bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşmesinin uygulanma sürecini denetleyebilmek için belirli kuralları saptamıştır. Taraf devletlerin verecekleri raporların yanında, komiteye farklı kaynaklardan bilgi toplama yetkisi de tanınmıştır. Ayrıca, Sözleşme ilkelerinin etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması için, taraf devletlere önerilerde bulunmakta ve bu önerilerin yerine getirilmesini belli sürelerde bağlayabilmektedir.

Avrupa Konseyi ülkelerinden Andora, Belçika Fransa ve Türkiye'nin dışında tümünün imzaladığı bu sözleşmenin giriş bölümünde, çoğulcu ve gerçekten demokratik bir toplum, sadece bir ulusal azınlığa mensup kişilerin etnik, kültürel, dinsel ve dinsel kimliklerine saygı duyulmanın yanında, bu kimliği açıklamak, korumak ve geliştirmek için de gerekli olan koşulları oluşturmak durumundadır denilmektedir.

Aslında azınlıklara tanınan haklar, eşitlik ilkesi üzerine kurulu demokratik top-

lum çerçevesinde tanınan haklardır. Ancak eşitlik ilkesinin dışında, pozitif ayrımcılık” ilkesi de azınlık hakları konusunda temel ilke durumundadır. Pozitif ayrımcılık ilkesinin uygulanmasında amaç, eşitlik ilkesini azınlıkların hukukla tanınması ile bağdaştırmaktır.

Pozitif ayrımcılık ilkesi, aslında Çerçeve Sözleşme'nin bütünlüğü içinde daha bir anlam kazanmaktadır. Örneğin 4. maddenin 2. fıkrasında, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın her alanında ulusal azınlığa mensup kişilerle çoğunluğa mensup olanlar arasında tam ve etkili eşitliği geliştirmek için devletlere, azınlığa mensup kişilerin içinde buldukları durumu dikkate alan özel önlemler alma yükümlülüğü getirilmiştir. Diğer maddelerin bazılarında ise özetle:

5. maddenin 1. fıkrasında; Taraflara, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürlerini korumaları ve geliştirmeleri için; kimliklerinin önemli öğeleri olan din, dil, gelenek ve kültürel miraslarını muhafaza etmeleri için gerekli koşulların geliştirilmesi görevi olarak verilmiştir.

Aynı maddenin 2. fıkrasında da; Taraflara, entegrasyon politikaları doğrultusunda, alınan önlemlere zarar vermemenizin, ulusal azınlıklara mensup kişileri, kendi iradeleri dışında asimilasyona tabi tutanlara karşı, korunmaları yükümlülüğü getirilmiştir.

6. maddede ise; Tarafların, etnik, kültürel, dilsel ya da dinsel kimlikleri ne olursa olsun, özellikle eğitim, kültür ve medya alanlarında, toprakları üzerinde yaşayan tüm şahıslar arasında saygıyı, karşılıklı anlayışı ve işbirliğini teşvik etmek için tüm önlemleri alacaklar ve hoşgörüyü yaklaşımı ile kültürler arası diyalogu geliştirmeye gayret etmeleri istenmiştir.

9. Madde ile de, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, kendi dillerinde görüş edinme, ifade etme, haberleşme hürriyeti ile kitle iletişim araçlarını kurma, kullanma ve geliştirme hakkı garanti altına alınmıştır.

10. maddenin 1. fıkrasıyla; bir ulusal azınlığa mensup kişiye, özel hayatta olduğu gibi resmi işlemlerde de, sözlü ya da yazılı olarak azınlık dilini özgürce ve engellenmeden kullanma hakkı tanınırken, 2. fıkrasıyla da, yoğun bir biçimde ya da geleneksel olarak oturdukları coğrafi bölgelerde, bu kişiler talep ederlerse ve bu talep gerçek bir ihtiyacı yansıtıyorsa, bu kişilerin idari makamlarla ilişkilerinde, olanaklar ölçüsünde, azınlık dilini kullanmalarına olanak tanıyacak koşulların sağlanması istenmiştir.

Bu anlamda, Sözleşmenin getirdiği en önemli yenilik, belli şartlara bağlı olarak azınlık dilinin idari makamlarla ilişkilerde kullanılmasını sağlayıcı ilkelerin belirlenmesidir.

11. madde de ise; Taraflardan, ulusal azınlığa mensup tüm kişilere, hukuk sistemlerinin öngördüğü koşullara uygun biçimde, azınlık dilinde adını ya da lakabını kullanma ve bunun resmen tanınması hakkının verilmesi istenmiştir.

Diğer maddelerde, azınlığa mensup kişilerin kendi dillerini öğrenmelerine olanak sağlanması; kimliklerinin eğitim ve öğretim alanında korunması için fırsat eşitliği sağlanması; ve yaşamın her alanına aktif bir şekilde katılmalarının sağlanması gibi haklara yer verilmiştir.

Ulusal azınlıkların korunmasına yönelik olan bu Sözleşme, ülkesinde ulusal azınlık bulunduğunu kabul etmeyen Türkiye tarafından imzalanmamıştır. Bunu kendisi gibi tüm Avrupa'lılar da biliyorlar

ki, Türkiye salt Kürtlerin kimlik, dil ve kültürel haklarını vermemek için bu Sözleşmeyi imzalamıyor.

Asimilasyonun rededildiği bu sözleşmede, asimilasyon ile entegrasyon arasındaki fark, kimliklerin korunması ve bunun açıklanmasında somutlaşmaktadır. Bu da herhangi bir engelle karşılaşmadan anadilin özgürce kullanılması şeklinde belirlenmektedir.

Görüldüğü gibi, farklı etnik grupların kimlik, dil ve kültürel haklarının tanınmasıyla demokrasi arasında direkt bir bağ kurulmaktadır. Bu da açıkça demektir ki, kendi sınırları içinde farklılıkları tanımayan ülkelerde, gerçek demokrasi yoktur.

Ülkelerinde demokrasiyi isteyenler, öncelikle kendi sınırları içindeki farklı kültürlere mensup halklar veya gruplara, demokratik haklarını vererek, sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Bazıları da eski çizgi ve anlayışlarında ısrar ederek, tüm değişimlere kapılarını kapamışlardır.

Bu anlamda, çok kültürlü ülkeleri, kendi ülkelerinde bulunan değişik kültürlere bakış açılarına göre, farklılıkları tanıyan ve tanımayan devletler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Farklılıkları tanıyan ülkelerdeki uygulamalar ise, kişilere ya da bölgelere tanınan haklar olarak iki ayrı bölümde incelenebilir.

Bu çalışmanın başlangıcında da belirtildiği gibi, biz konuyla ilgili incelememize dünyadaki uygulamalar boyutunda değinmeyeceğiz. Çünkü dünyada, yaklaşık olarak 6 bin dil mevcuttur. Bunlardan ulusal ya da resmi dil olarak tanınanların oranı, sadece %2'dir. Bugün 197 devletten %80'i, gerçekte olmasa bile hukuken tek dillidir.

Yönünü Avrupa'dan yana çeviren Türkiye, bugüne kadar başta AK olmak üzere bazı Avrupa örgütlerinin üyesi durumundadır. Şimdide AB'ne girmek istiyor. Buna karşın AB'nin, adaylığa başvuran devletlerden istediklerini ise yerine getirmek istemiyor.

Türkiye'ye bakılırsa AB kendisinden çok şeyler istiyor, hatta içişlerine bile karışıyor. Öte yandan AB'de, haklı olarak, insan hakları, demokrasi, azınlıklar ve hukukun üstünlüğü konularında, şimdiki kadar geliştirdiği değerleri benimseyenlerle ortak olabileceğini belirtiyor.

Son yıllarda, yeni bir Avrupa'nın nasıl gerçekleştirilebileceğini tartışan Avrupa ülkeleri, kendi sınırları içinde de hayli gelişmeler kaydetmişlerdir. Bu durumda, kendi içindeki bir sürü sorunu çözmemiş olan bir ülkeyi bünyelerine alarak başlarına bela etmek de istemiyorlar.

"Eğer zenginler zekatlarının zekatını, bu milletin zeki insanları da zehametinin (bilgisinin) zekatını bu milletin yükselme yoluna verilsen bu millet kurtulurdu."

Seidê Nürsi

ATATÜRK, ORTA ANADOLU KÜRTLERİ VE KELHASANLI ABBAS

Kemal Atatürk 1922 yılında yaptığı bir konuşmada Orta Anadolu Kürtlerini: "Konya Çöllerindeki Kürtler" biçiminde tanımlar. Orta Anadolu Kürtleri konusu tam da Kürtlere verilecek otonomi konusunun tartışıldığı bir sırada dile getirilmiştir. Şimdiye kadar yıllardır gizlenen ve 1987 yılında yayımlanan bir belgede geçen bu sözler ile ilk kez Orta Anadolu Kürtlerinin konumuna değiniliyor ve onlara otonomi verilmeyeceği vurgulanıyor. Gerekçe olarak da bu yöre Kürtlerinin Türkler ile içiçe yaşadığı görüşü öne sürülmüştür. Konu *Vakit* gazetesi muhabirlerinden Ahmet Emin Yalman'ın Atatürk'e sorduğu "Kürtlük sorunu nedir? Bir iç sorun olarak değinseniz iyi olur" sorusu sırasında gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal'in tam yanıtı şöyledir:

"Kürt sorunu, bizim, yani Türklerin çıkarları için kesinlikle söz konusu olmaz. Çünkü, bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt ögeleri öylesine yerleşmişler ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını kaybede ede ve Türklerin içine gire gire öyle bir sınır oluşmuş ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Örneğin

Erzurum'a giden, Erzincan'a, Sivas'a giden, Harput'a kadar giden bir sınır çizmek gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürtleri de göz önünde tutmak gerekir".¹

Atatürk'ün bu açıklamalarından yani Konya yöresindeki Kürtleri de örnekleri arasına katmasından Orta Anadolu Kürtlerine verilecek bir özerkliğin de böylece söz konusu olamayacağı sonucunu çıkarıyoruz. Uzun yıllardır gizlenen ve sonunda basına yansıyan Atatürk'ün Kürtlere ilişkin bu görüşü bir derginin çabalarıyla kamuoyuna yansıdı. Haber, 1987 yılında yayımlandığında büyük yankılar uyandırmıştı. Kemal Atatürk 16/17 Ocak 1922 tarihinde İstanbul'dan İzmit'e gelen birkaç gazetecinin soruları üzerine bu konuyu açmak zorunda kalmıştı.

Atatürk'ün tüm Kürtler için geçerli olan Kürtleri eritme politikası, diyebiliriz ki Orta Anadolu Kürtleri için de geçerli olmuştur. Kürdistan'da meydana gelen isyanların ardından Orta Anadolu büyük bir hapis-haneye ve sürgün kampına dönüşür. Orada yaşayan Kürtler de yaşanan yıldırma hareketlerinden nasibini almıştı. Orta Anadolu Kürtlerinden bazı yaşlılar 1950'lere kadar burada yaşayan Kürtlerin

Reşvan aşiretine mensup olan Mustafa Bey.

korkudan dışarıya çıkmadıklarını ve Kürdistan'da kalan akrabaları ile bağlarını bu nedenle koparmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.² Mehi Yîwiş ve Efde Yîwiş Üsikê adlı yaşlı iki Kürdün bu itirafları da gösteriyor ki özellikle Tek Partili Yıllarda, Orta Anadolu Kürtleri zor günler yaşamışlardır. Kısacası Atatürk döneminde Orta Anadolu Kürtlerinin denasyonalizmi (ulusal kimlikten arındırma) çabaları tüm hızıyla devam etmiştir. Halk üzerinde büyük bir yıldırma ve korku politikası yürütülmüştür.

Böyle bir ortamda Atatürk yine de bazı Kürtlerden destek aramayı sürdürür. Bu yıllarda Haymana ve yöresi-

ne yaptığı geziler böyle bir politikanın yansımalarıdır. Haymana köylüleriyle resimler de çeken Atatürk'ün başlattığı harekete bazı Kürtlerin kendisine destek verdiğini görüyoruz. Bunlardan birisi de Reşvan aşiretine mensup olan Karagedikli Mustafa Bey'dir. Adıyaman'ın Besni kazasının Süvarili adlı nahiyesinden Ankara'nın Karagedik köyüne yerleşen Mustafa Bey, zamanla yörenin zenginlerinden birisi haline gelir. Mustafa Bey (1883-1941) birçok deve katarı, büyük baş hayvan ve geniş arazilere sahip olur. Atatürk'ün başlattığı harekete büyük maddi katkıları olan Mustafa Bey, ayrıca Atatürk tarafından ödüllendirilmiştir. Türkiye'ye getirilen ilk üç traktörden birisi Mustafa Bey'in idi. Kendi köyüne ilk kez okul açan Mustafa Bey yörede tanınan en önemli Kürt simalarından birisi olarak kabul edilir. Bunun bilincinde olan Atatürk, bu Kürt Beyi ile ilişkilerini sürekli canlı ve sıcak tutmaya çalışır.³

Diğer yandan Atatürk'ün canını sıkın Kürtler de olmuştur. Bunlardan birisi de Kelhasan köyünden Abbas'dır. Kürt Abbas zamanla Ankara, Konya, Kütahya ve Eskişehir yolları civarındaki köyleri kendi denetimi altına alır ve yörede tanınan bir

Kemal Atatürk Haymana yöresinde deveçilerle birlikte.

kişi haline gelir. Muhacir Abbas olarak kaynaklar da adı geçen bu Kürt, eskilerden Van'dan Kelhasan köyüne gelip yerleşmiştir. Bu nedenle kendisine Muhacir Abbas denilmiştir. Atatürk Nutku'nda *Çerkes Ethem Olayı* üzerinde görüşlerini belirtirken bu arada Kelhasanlı Muhacir Abbas'dan söz eder:

Kemal Atatürk Haymana köylüleriyle birlikte.

"Efendiler, Ethem ve arkadaşları, Ankara gurbunda (civarında) Haymana'da ayrıca bir kuvvet cem'ine teşebbüs ettiler. Sirkat maddesinden Ankara'da mefkuv iken, bilahare tahliye olunan Van mültecilerinden Musazade Abbas namında biri elinde vesika olduğu halde beş on kişi ile Haymana havalisinde efrad toplamağa başladı. Bu adam ondokuz Kanunevvel'de derdest edilmiş ve Ankara İstiklal Mahkemesin'nde tevdi edilmişti. Bunu derdest etmek ve avanesini dağıtmak için hususi bir kuvvet elveym mebus bulunan Recep Zühtü Bey, Abbas'ı üç refiki ile derdest ettikten sonra mühim bir hücumu maruz kalacağını kavviyen melhuz görüldüğünden mevkufların yolunu tebdil ederek Polatlı üzerinden trenle Ankara'ya getirmeğe mecbur olmuştur".⁴

Kelhasanlı Abbas'ın Mehmet ve Yusuf adındaki iki arkadaşı Kırşehir yöresinde Çiçekdağı'nda vurularak öldürülmüşlerdir.

Orta Anadolu'da hakim olan Kürtlerin yöredeki muhalif çevrelerle buluşarak zaman zaman toplu eylemleri örgütledikleri de görülmüştür. 1919 yılında Konya'nın Bozkır ilçesinde baş gösteren bir ayaklanmaya öncülük edenler arasında, örneğin Kürtoğlu Musa'nın adına rastlamaktayız. Topladıkları bine yakın halk ile birlikte Bozkır ilçesini basan Kürtoğlu Musa ve arkadaşları, Askerlik Şubesi'ndeki tüm silahlara el koymuşlardır.⁵

Başkent olmaya hazırlanan Ankara'ya birkaç saatlik uzaklıktaki köylerde meydana gelen bu olayların ve yöre Kürtleri arasında artan etnik arayışların⁶ bu yıllarda Atatürk'ü huzursuz ettiğini söyleyebiliriz.

•••

¹ Gizlenen Tutanak, Atatürk, Kürtlere Özerklik, 2000'Doğru Dergisi, 6 Eylül 1987.

² Dr. Mikaili, *Bi Mehî Yîwiş va Roportaj*, Bîrnebûn 7/1999.

³ Halil İbrahim Uçak, *Tarih İçinde Haymana*, 1987, Ankara, s.93.

⁴ Halil İbrahim Uçak, *Ankara Eşkiyalı ve Kabadayları*, Kepikeç, sayı: 9/2000, s.195.

⁵ Yurt Ansiklopedisi, s.5240.

⁶ Oğuz AYTEPE, *Yeni Belgeler Işığında Kürdistan Teali Cemiyeti*, Tarih ve Toplum, sayı: 175/1998.

Kuşaklar değişiminde Orta Anadolu Kürtleri

Orta Anadolu Kürt toplumunun geçmiş tarihine ilişkin bilgi azlığı bizleri üzmele beraber, sosyal ve kültürel alanda çok şeyin değiştiğini ise biliyoruz.

Geçmiş tarihi, değişmeden sarkan ilişkilere bakarak, hergün yeniden yaşıyoruz aslında. Bu konu üzerine durup biraz düşünmek buna bağlı bazı olgular üzerine kafa yormak hepimizin hayrına olacaktır.

Bilindiği gibi, Kürtler Orta Anadolu bozkırında yerleşikliğe sancılı bir süreç sonucunda geçtiler. Yerleşikliğe geçiş göçebelikten kurtulup yeni ve farklı bir yurt edinme anlamına geldi. Halihazır-daki toplumsal dokuya, coğrafik yapıya uyumu da beraberinde getirdi veya zorunlu kıldı.

Bu uyum ilk önce temel ihtiyaçların başında gelen, barınma ve korunma ile sınırlı kaldı. Zamanla diğer alanlara yayıldı. Hatta denebilir ki uyum süreç içerisinde içselleştirildi.

İçselleşen bu ruh hali devletin resmi ideoloji çerçevesindeki kontrole karşı, kimliğini gizleme, bu ekseninde bir talep

öne sürmeme, sinme veya susma yönünde tezahür etti. En azından birkaç kuşağı etkisi altına alan bu ruh hali zamanla genç ve yeni kuşakların önünde bir engel oluşturdu.

Bütün bunlara karşın toplum içe yönelerek kapanmaya, zorunlu olduğu hallerde dışa açılmaya, bir çok gelenek ve göreneğini değişime uğratmadan devam ettirmeye talip oldu. İç siyasetimiz, diye tanımlayabileceğimiz bu davranış biçimi halen ciddiyetini sürdürüyor. Biraz da feodal özellikler taşıyan bu yapının her dönem kendisini yeniden üreterek devam ettirmesi ise, ilginç özellikler taşıyor.

Geçmişten bu güne kalan kalıntılar toplumun en küçük birimi olan ailede bazı geri yaptırımların uygulanmasını kolaylaştırdı veya daha rahat bir zemin hazırlayarak önünü açtı.

Buna karşı ulusal kimliğe sahip çıkışta, ana dilin korunması, geliştirilip kullanılmasında ise genel bir ilgisizlikten bahs edebiliriz. Her ne kadar yeri gelince Kürt kimliği konusunda çok

duyarlıyız, Kürtçemizi unutmadık bu güne getirdik! diye övünsek de bunun gerçeği fazlası ile yansıtmadığını biliyoruz. Benimsemekte zorlanmadığımız saklanma, araziye uyma ruh halimizin çoğu zaman " .. bi me ketî yê, Çî yê me kê m e? Her tişteki me heye. Kê ji me ra çi gotiye? cevapları ile edildiğini duyanımız çok olmuştur. Sorumsuzluk anlamına da gelen bu tavrı aslında çok önceleri bırakmalıydık.

Her ne kadar bu söylediklerimiz biraz ağır ithamları içerisinde barındırır da amacımız olumsuzlukları geçmiş kuşaklara yüklemek ve işin içinden sıyrılmak değildir elbette. İçerisinde bulunduğumuz durumu objektif olarak kavramaya çalışırken geleceğe ilişkin dersler de çıkarmalıyız.

Geçmiş kuşakların aksine genç ve yeni kuşaklar Kürt kimliği konusunda ısrarlı ve inatçı davrandıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bölge insanı Kürt kimliği etrafında yaşanan gelişmelerin içerisinde yer almaya, onun bir parçası olmaya veya eşlik etmeye, son otuz yıldır devam ediyor. Kitlesel bir biçimde Newroz kutlamaları düzenliyor, çocuklarına Kürtçe isimler veriyor, Kürt dünyasını yakından takip ediyorlar.

Bütün bunlar şimdiye kadar aleyhimize işleyen sürecin, lehimize işlediği anlamına da gelmektedir. Bir zamanlar yaratılan sahte ve iki yüzlü davranış biçiminin sonu ve yeni bir geleceğin ayak sesleridir bu yaşananlar.

AÇIKLAMA

Birnebûn dergisinin 13. sayısında benim üç kasetime yer ayırdığınızdan dolayı çok teşekkür ederim.

2002 Gözeli adlı CD'min kapağının üzerindeki eserlerin ve müziğin bana ait olduğu yazılmış. Bu doğru değil. Oysa eserlerin hepsi anonimdir.

Kürt Hasso/BASEL

BASIN DUYURUSU

Türkiye Cumhurbaşkanı Sezer, Başbakan Ecevit, TBMM Başkanı İzgi ve Parlamentoda temsil edilen partilerin başkanlarına gönderilen "ANADIL YASAĞINA KARŞI KUZEY-REN VESTFALYA ÖĞRETMENLER ÇAĞRISI"

Şu anda yaşadığımız büyük bir sıkıntıyı sizinle paylaşmak istiyor, buna yol açan sorunun çözümü için yapacağınız katkılarla Türkiye'nin demokrasi dünyasında daha ileri bir konuma geleceğine inanarak bu mektubu sizlere gönderiyoruz.

Türkiye'de Kürtçe anadili bağlamında süren sorun, burada Federal Almanya'da bulunan biz öğretmenleri de ilgilendiriyor. Çünkü Türkiye'yle orada yaşayan farklı kültürlerden, dillerden insanlara çeşitli düzeylerde yakınlık içinde bulunuyor ve Türkiye'deki toplumsal sorunlardan doğal olarak etkileniyoruz. Ayrıca, burada Türkçe anadili dersleri veren öğretmenler olarak, bir anadilin, hem de kendimizi çeşitli nedenlerle yakın hisettiğimiz bir ülkede yasaklanmasından sıkıntı duyuyoruz.

Sizlerin de çok iyi bildiği gibi, burada yıllarca çocuklarımızın "anadilini öğrenme hakkı" yönünde mücadele verdik. Göçmen işçi çocuklarının anadillerini öğretilmelerinin, bir hak olmanın da ötesinde, bireyin gelişmesinde, yaşadığımız toplumun daha da renklenip güzelleşmesinde önemli ve vazgeçilmez bir unsur olduğunu savunduk. Bu uğraşımızı Türkiye Cumhuriyeti temsilcilikleri, her inanç ve görüşten insanlarımız da desteklediler. Konuya duyarlı Alman kuruluşlarının da desteğiyle bugün Almanya'da Türkçe ve bunun yanında birçok başka dil ve hatta Kürtçe anadili dersleri eğitim programları içinde yer almaktadır.

Almanya'da sağlanan bu gelişmelere karşın Türkiye'de hala anadilini öğrenme yasağının sürmesi bizleri şaşkınlığa düşürüyor. Kürtçe öğrenme istemlerine karşı gösterilen tepkileri anlayabilmemiz olanaklı değildir. Anadili yasağının açıklanabilir bir gerekçesi olmayacağına inanıyoruz. Hangi etnik kökenden, kültürden olurlarsa olsunlar, tüm insanların kendi anadillerinin öğrenme hakkı vardır. Çağdaş eğitim anlayışı soruna böyle yaklaşmakta; çokdilliliği bir zenginlik saymaktadır. Uluslararası anlaşmalar/sözleşmelerde de -insan hakları bağlamında- anadilini öğrenme vazgeçilmez bir hak olarak kabul edilmektedir.

Sizlerden, yukarıda belirtilen nedenlerle karşı olduğumuz anadilini öğrenme yasağının kaldırılarak, bizim buradaki konumumuzu ve anadili uğraşımızı da güçlendirecek adımlar atılmasına katkıda bulunmanızı bekliyoruz.

Çağrıya katılan öğretmenler:

Şemsettin Akalın, Emin Akbaş, Mahmut Akbayır, Mehmet Apaydın, Mevlüt Asar, M. Ali Ateş, Süleyman Ateş, Ayşe Aktül, Orhan Aydın, Sait Aymaz, Mahmut Aydın, Hayati Bektaş, M. Ali Bilgiç, Şengül Bilgiç, Yusuf Bilgiç, Necla Bilgin, Şakir Bilgin, Mediha Can, Canan Caz, Leyla Çakar, Zeki Çilek, Ali Dağdeviren, Hatun Demir, Nilgün Demirkaya, Cemal Düzgün, Sami Ekici, Feyyaz Ekmen, İlyas Emir, Hasan Erkişi, Yücel Feyzioğlu, Ash Gürbüz, Zulfü Gürbüz, Edip Güzelburç, Sükran Hamidanoğlu, Zübeyde Hasköylü-Öner, Bahattin İtümür, Enver Karagöz, Zeki Koşan, Ali Kurt, Ayhan Kutlay, Feride Kutlay, Neriman Postacı, Ömer Polat, Mahmut Şentürk, Mehmet Tarrıku, Hasan Taşkale, Fettah Tınar, Kemal Uzun, Kemal Yalçın, Latif Yalçın, Ferhat Yamaç, Erol Yıldırım, Hüseyin Yıldırım, Muharrem Yıldız, Burhan Zengin.

Öteki Pencere

*en eşit fahişeyi sevdim
nazîen nazî*

*en silahsız düşmanı bildim
yüzü en azî*

*en derin çocuğu tanıdım
en yalansızî*

*en rahat cahili anladım
en kitapsızî*

*en fazla yoksulu bölüştüm
en parasızî*

*en pahalışıiri aldım
en endersizî*

Koşum

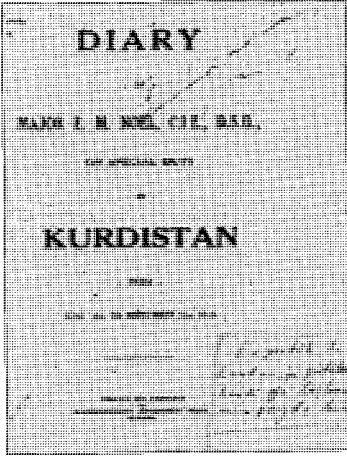
*Sevmediğim bir yaşama koşuldum
daha
önce denemediğim bir yaşam
ne kundağım oldu başka bir zaman
ne aşk ömrüme toprak sandığım*

*denizde akan kızgın bir çölde
yaralarımına basa basa yürüdüm
yürüdüm kaynar sulara yürüdüm*

*kamburumda, yüzümde, akımda değil
eski bir komşumun karasaban izi
içimdeki dünyanın ıssızlığında*

*ne yaşam açtığım çamura girdi
ne ben onun çamurunda yürüdüm*

yoruldum.

Güney Malatya dađlık bölgesinde yařayan bir Kürt ařireti

REŐWANİLER ÜZERİNE RAPOR

İngilizceden çeviren: **Dr. Hatice Polat**

İngiliz Subayı Noel 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Kürdistan'da görevli olarak bulunmuş, hükümeti adına o dönemin olaylarına karışmış, tanıklık etmiş biri. Hükümeti adına inceleme ve arařtırmalar yapmış bulunan Noel, Celadet Bedirhan, Kamuran Bedirhan ve Ekrem Cemil Bey gibi, dönemin seçkin ve etkin Kürt şahsiyetleriyle tanışmış ve görüşmelerde bulunmuştur. Bundan ötürü de, o zamanın Türk yöneticileri tarafından, bağımsız Kürdistan devleti kurma çabalarına destek vermekle suçlanmıştır.

Noel'in günlüğünde "Kürdistan üzerine özel bir çalışma" adıyla yer alan bir bölüm var. Bu bölümün bir kaç sayfası (29-35) Reşwan aşiretine ayrılmış. *Bîrnebûn* okuyucuları bilir, Reşwan aşiretinin bazı kolları, yüzlerce yıl önce, Anadolu'nun iç kesimlerine, bugün Ankara, Konya ve Kırşehir illerinin sınırları içinde kalan kırsal bölgelere mecburi iskan yoluyla yerleşmiştir. Noel'in raporunda bu konuya da değiniliyor. Bu raporun Türkçe çevirisini yayınlamayı yararlı buluyoruz.

Bîrnebûn

4000 ile 4500 ailenin köy ve kasabalara göre dağılımı:

Kaza	Köylerin sayısı	Ailelerin sayısı	
Kahta	94	2 030	
Husni Mansur	17	1 417*	* (200-300 köylere ait olmayan aileler dahil)
Malatya	12	455	
Besni	...	180**	** (Göçebedirler. Kış için inşa ettikleri barınaklarda kalırlar)
Toplam:	123	4 082	

Aşiret kollarını gösteren tablo:

Aşiret kolları	Aşiret reisleri	Yaz ile kış konaklama yerlerinin mesafesi	Ailelerin sayısı	Köy sayısı	Yazlık yeri
Kavçur	Molla Muhammed	2 saat	300	6	Gayitep
Kota	Ramazan Ağa	2 saat	100	3	Çiya Reşan
Alikan	Us Beg Karı	1 gün	300	10	Palış Marimer
Brinça	Avi Nasır	2 saat	50	1	Çiya sıpi
Gella	Mahadan Ağa	2 saat	600	11	Çiya sıpi
Zırukan(*)	HacıBedir	2 gün	700	42	Dešta Remen
Kawi Doshilt	Müslüm Ağa	100	8	Dešta Remen
Yarlık Hıdire Sor (1)	Kure Şeyho	3 saat	300	6	Merg Izar
Koçar Hıdire Sor (1)	Karman Ağa	2 gün	400	3	Kani Asi, Gedahi Reş
Celikan	Keyo Ağa	1 saat	300	1	Çiya sıpi, Ardil kerab
Bulam (2)	Yusuf Hese Beko	1 saat	150	3	?
Alguran	?	1 saat	15	1	?
Malkan	?	2 gün	100	2	Çiya sıpi
Mamerek	Mami Ağa	2 saat	60	1	Karri
Galamang	Hesi Mame Heske	2 saat	40	1	Kaşegr
Mamesor	Mohamed Ağa	1 saat	100	3	çiya biresor
Taşıkan	Molla Abuzer	2 gün	Kolik çiya sıpi
DarıYusuf	Yusuf Molla Abuzer	1 saat	300	7	Tehte Maşeter
Dalan	Yusuf Ağa	2 saat	300	Çiya Reşan
Kosan	?	2 saat	100	Çiya Reşan
Çakalan	Molla Hesin	2 saat	100	?
Toplam:			4.415	109	

Bunların takriben % 10'u tam göçebe olup bütün sene çadırlarda yaşar, % 65'i yazı çadırlarda geçirir, % 25'i ise yılboyu yerleşiktirler.

(1) aileler yarıyarıya,

(2) aileler tamamen şiidirler, diğerleri sunnidirler.

(*) 20 çadır Karaman'da

Savařın etkileri

Ařiret reislerinden alınan bilgilere göre ev sayısı % 35'e düřmüř. Kürtlerin dıřarıya kapalı (baęımsız) birimler řeklinde yařayan ve kendi kendini koruyan bir halk oldukları bilinmektedir. Bir ailede bir erkek yok olmuřsa ve aile sadece kadın ve çocuklarla kalmıřsa, toplum tarafından bir birim olarak görülmez.

Bu řekilde ařiretler içinde ailelerin %15'i tamamen kaybolmuř, % 20'si ise; fakirleřmiřtir. Böylelikle bir oran zamanla kaybolacak veya dięer ailelere karıřacaktır ve belki de kalan bir kısım ise; yeniden geliřerek baęımsız bir birim olarak ailevi statüsünü koruyabilecektir. Topyekn nüfusun tahminen % 25'i bu řekilde azalmıřtır.

Bu azalma öncelikle asker kaacaklarının evlerinin yakılmasına baęlanır, arkasından kıtlık ve salgın hastalıklarından kaynaklandığı söylenir.

Ařiretten mal vergisi olarak 2 500 kadar at ve katır, 25 000 koyun ve keçi, 60 deve ve 1 000 öküz ve inek talep edildięi söyleniyor. Devlet tarafından ... 80 000 istendiğini gösteren belgeler tutuyorlar.

Genel karakterler

Reřwanlar iyi niyetli, misafirperver, nazik ve dostça olarak nam salmıřlardır.

Din

HIDIR SORİ'ar tüm ve BULAM'ların yarısının dıřında tüm ařiret boyu sunnidir. Küçük bir azınlık olduklarından řiilere ATMİ'ler tarafından onlara verilen deęer gösterilmiyor. Mesela bir sunni kızının bir řiiyle evlenmesine müsaade etmiyor.

Kıyafet

Torba řeklinde pantolonlar (řal), kırmızı iřlemeli *zouave ceket (takalla), bař giysisi-fes řapka (kullik) veya (kum) *ok büyük sarılan türban řeklinde bařlık (it).

Dil

Kurmanci (..... ATMİ krtlerinin söylediğine göre) Ařiret bařlarıve yol kenarlarında veya řehire yakın oturan halkın bir kısmı Türkçe de konuřur. Memleketin iç kısımlarında Türkçe bilenlerin sayısı azdır.

Tarih

Üç veya dört yüzyıl önce Reřwanlar sadece göçebe olarak kışı Besni yakınlarındaki düzlükte, yazları ise Ankara yakınlarına g ederek geçirirlerdi. Ařiret bir yaz Türkler tarafından saldırıya uęrar ve bu gebelik sona erer. Bir kısmı Ankara yakınlarında HAYMANA OVASINDA kaldılar ve hala bugüne kadar onları burada bulmak mümkün.

Dięer kısmı ise güneye dönerek, bugünkü yařadıkları bölge olan BESNİ ve MALATYA arasındaki daę bölgesinde köyler kurmuřlardır. Reřwanlar KİLİS etrafındaki bölgelerde de bulunmaktadır. Bunlar CELALİ ařiretinin kolu olan ve Pers sınırında yařayan KOTAN'lara akrabadırlar ve REřWAN'lardan ayrılan bir koldurlar.

Aşiret iyi savaşçı olma ününe sahiptir. 1 000 civarında modern tüfek sahibi olup 200 kişi her zaman tüfek kullanır. Ülkeleri saldırıya uğradığında 2 000 savaşçı toparlayabilme gücüne sahiptirler. Dış meseleler için ise 800-1000 kişi toplayabilmektedirler. Savaş süresince 2 000 asker göndermişler, bunların 1 000'i kaçmış, 900 civarında kişi ise geri dönmemiştir.

Kaçan askerlerin evleri cezalandırma kurumları tarafından yakılmıştır. Bu dönemden sonra aşiret adamları Türklere karşı büyük kin beslemeye başlamışlardır.

Aşiret yöneticileri

HECİ BEDİR Ağa uzun boylu ve yakışıklı, 45 yaşlarında olup, nezaketli, görgülü ve dürüst bir adamdır. Aşiret üzerindeki etkisi güçlüdür. Kendisi devletin gücüne ve uzun koluna karşı derin saygılı ve Türklere iyi geçinmeye çok dikkat eder. Bir dönem Türkler onun aşiretinden olan savaş kaçakları yüzünden kaçak sayısına orantılı olarak ve istenen mal vergisine karşılık direniş nedeniyle birkaç ay haps etmişler. Kardeşlerinden ZAIN UL BEY şişmanca ve pek önem verilmeyen biridir. Diğer kardeşi HAYDAR BEY uzun boylu, zavallı ve biraz çekingen.

Ölçüler

KRAT = 6 kilo
32 KRAT=1 kil = 192 kilo
WAQIA = 700 drams (1 dram 50 grama eşittir)

Para birimi

LİRA = 7 medjidieh
MECİDİYE = 20 piastre
LİRA (kağıt para) = 35 piastre
KİSE (...) = 5 Lira altın

Fiyatlar

Buğday – bir kıratı10 piastre, 83 mecediye bir ton ölçüsüne göre
arpa - bir kıratı 6 piastre, 50 mecediye ton ölçüsüne göre
koyun - bir yaşında (kawir) 13 ile 15 mecediye arası
koyun - iki yaşında 15 ile 17 mecediye arası
keçi - bir yaşında 9 mecediye
keçi - iki yaşında 10 mecediye
*(ghee ?)- Bir İstanbul okkası 20 piastre
yün (hirri)- bir okkası 12 piastre
keçi yünü (mu)- bir okkası 1 2 piastre
*gelin başlığı- ... T 500 altın aşağıya doğru

Tarım

Tahıllar olarak buğday, arpa, darı, tütün, pirinç ve pamuk, yüksekliklerde ise; yulaf ekilir. Ekin bakımından KAZA'nın HUSNİ MANSUR'un toprak alanlarının verimli olup, bire 20-30 ürün verir. BESNİ bölgesinde ise bire 15-25 ve KAHTA'nın yüksek bölgelerinde bire 7-10 ürün elde edilir.

Pulluklar iki öküzlüdür. Dağlık bölgelerde iki kile (400 kilo), düzlüklerde ise 800 kilo tohum ekilir. Buralarda bağcılık yaygındır.

REŞWAN KÖYLERİ

Kahta Kazası

Nahiye Merkez

Hane sayıları:

<u>Köy adları</u>	<u>Savaş öncesi</u>	<u>şimdi</u>
Çat	15	10
Bagçe	15	10
Çingil	10	8
Tusi	18	12
Koksir	30	25
Postın	10	5

Sıncık Nahiyesi

<u>Köy adları</u>	<u>Savaş öncesi</u>	<u>şimdi</u>
Sıncık	—	60
Kaşkana	—	8
Meran	—	20
Lakın	40	30
Pamlı	30	20
Hecık	25	18
Omık	70	45
Sakız	25	15
Zevikeri	—	10
Bırmışe	—	40

Hopan	—	8
Karakose	—	8
Farıkan	—	7
Şahin Benen	—	7
Şıfırın	—	30
Rutkan	—	40
Şerefhan	—	60
Koseh Uşağı	—	8
Çardıgan	—	35
Hıdıran	—	5
Receb	—	40
Bıstıkan	—	20
Şahverdi	—	8
Avnot	—	40
Çukan	—	10
Mestan	—	5
Narun	—	10
Kuran	—	5
Polkan	—	35
Kalık	—	35
Hasan Cabbar	—	35
Hüseyin Cabbar	—	50

Alut Nahiyesi

<u>Köy adı</u>	<u>Savaş öncesi</u>	<u>şimdi</u>
Kulık	130	80
Kureyş	25	20
Alat	40	30
Tarpal	15	20
Taşkan	100	70
Hamzan	35	18
Cıralık	30	8
Ağca mezrek	18	10
Zeydan	25	15

Bırcık	80	40
Kekelan	25	8
Sasiyan	60	35
Bızrın	70	35
Arıket	15	5
Şebaba	30	10
Tıbil	15	3
Senak	10	4
Karaca viran	30	10
Mamecan	10	2
Nahık	10	2
Pirot	30	15
Kalyan	40	20
Halılan	8	4
Karaçur	40	20
Gigan	40	20
Guzelek	10	5
Çerçiyen	8	2
Hasan Dikin	20	30
Büyük Bal	60	30
Breman	10	5
Kiptera	5	5
Bervedal	40	20
Kilisik	50	25
Askevan	10	5
Hupak	30	15
Barsamık	30	15
Şahnakand	10	3
Şalgerık	2	2
Balas	8	1
Şerefhan	—	Harabe
Karakaş	—	Harabe
Harsılek	—	1

REŞWANİLER ÜZERİNE RAPOR'un orijinali

(29)

REPORT ON THE RESHWAN.

KURDISH TRIBE IN THE MOUNTAINS SOUTH OF MALATIA

Statistical.—Between 4,000 and 4,500 families distributed as follows:—

Kote	No. of Villages	No. of Families	
Kashba	94	2,040	Includes some 200 to 300 families of nomads, without villages
Hassi Mazhar	17	1,417	
Malatia	12	455	
Betwan	...	196	Nomads. They make rough shelters for the winter.
Total	123	4,082	

The following table shows the tribal division by "Ail":—

Ail	Headman	Distance between Summer and Winter Quarters	No. of Families	No. of Villages	Summer Quarters
1. Karchar	Mullah Mohamed	2h	300	6	Çay Tep.
2. Kote	Ramazan Agha	2h	100	3	Çay Roshan
3. Akhan	Ulu Beg Kari	1d	300	10	Fatih Mehmet
4. Bence	Am Nair	2h	30	1	Çay Sp.
5. Çobu	Mehmed Agha	2h	600	11	Çay Sp. Çay Çepin
6. Zerraskan	Hay Bek	2d	700	42	Roman in Plains
7. Kani Duhali	Muslim Agha	...	100	8	Roman in Plains
8. Yalikh Khish Sor.	Karsh Shaikha	3h	300	6	Ming Lee.
9. Kocher Khish Sor.	Karman Agha	2d	400	3	Kani An. Çabaki Pish.
10. Jekhan	Kire	1h	300	1	Çay Sp. Ardi Khari.
11. Buzan	Yusuf Hese Bek	1h	150	3	?
12. Aigwan	?	1h	15	1	?
13. Malka	?	2d	100	2	Çay Sp.
14. Mansur	Mami Agha	2h	60	1	Kari.
15. Çulmas	Hasi Mami Husnik	2h	40	1	Kashgh.
16. Mianwar	Mohamed Agha to Nussak	1h	100	3	Çay Buzan.
17. Tashkan	...	2d	Kulik Çay Sp.
18. Dani Yusuf	Mullah Akar	1h	300	7	Takha Ma-hazer.
19. Dalan	Yusuf Agha	2h	300	...	Çay Roshan
20. Kuran	?	2h	100	...	Çay Roshan
21. Chakhan	Mullah Hassan	2h	100	...	?
Total	4,475	106	

Of the above about 10% are true nomads who live in tents all the year round, about 8% more are tent tents in the Summer, and 25% are entirely sedentary. Nos. 8 and 9 and half of No. 11 are Buzan, the rest Buzan.

*20 tents to Karabaz.

Effects of the War.

According to figures obtained from chiefs it would appear that the number of houses have been reduced by 35%. The Kurds, however, count as a family a self-contained unit capable of tending for itself. A family in which the men have disappeared, leaving only women and boys, is not considered as a unit of population. Roughly it may be said that about 15% of the families in the tribe have disappeared entirely, and 20% are impoverished. A proportion of the latter will succumb or be absorbed into other families, and the remainder will eventually recover their status as self-contained units. On the whole the total population has been reduced by about 25%.

They attribute the decrease primarily to the burning down of the houses of deserters, followed by famine and influenza.

They say that requisitioning from the tribe amounted to 2,500 horses and mules, 25,000 sheep and goats, 60 camels, and 1,000 oxen and cows. They hold documents showing a demand of £150,000 on the Government.

General Characteristics.

The Beshwan bear a good reputation as hospitable and kindly.

Religion.

The whole tribe except the Kama Sun and half the BULAM are Orthodox Sunni. Owing to the Shiaks being in such a small minority they are not held in such esteem as among the ARMI. For example a Sunni does not give his daughter in marriage to a Shiak.

Items.

Buggy trousers—(Shuk), Zouave jacket (Taxalia) with red embroidery. Head-dress—Fes, felt hat (Kullik) or (Hum) skull cap with a very large redish turban (Chit).

Language.

Kurmanji (with note on ARMI Kurds).

Beshwan and a proportion of the inhabitants of villages near roads and towns speak Turkish. In interior of their country very little Turkish is known.

Historical.

Three or four centuries ago the Beshwan were true nomads who spent the winter in the plain below BENEK, and migrated for the summer to the country near ANKARA. One summer the tribe was attacked by the Turks and broken up. A section stayed at ANKARA on the DASIR I HUMAN where they are to be found to this day; the remainder returned south and founded villages in the mountains between BENEK and MALAFIA, their present quarters.

Beshwan are to be found around KILIS. It is related that the KOTAX, a sub-section of the JEMAL tribe on the Persian frontier were emigrants from the Beshwan.

Military and Political.

The tribe bears a good fighting reputation. They possess about 1,000 modern rifles with about 200 rounds a rifle. If their country was attacked they could concentrate about 2,000 men; for an outside affair they might collect 500 to 1,000.

They supplied 2,000 conscripts during the war, of which 1,000 deserted, 500 have not yet returned.

The houses of the deserters were burnt down by punitive expeditions, and the tribesmen in consequence feel the greatest resentment against the Turks.

Chiefs.

HAZAR BABA ANNA is a tall fine-looking man of about 45 years of age. He has pleasant manners with an open frank manner. His power over his tribesmen is well established. He has, however, a great respect for the power and long arm of the Government, and is very careful to keep in with the Turks. The Turks imprisoned him for several months during the war owing to the number of desertions from his tribesmen, and the residence they offered to requisitioning. His brothers are ZATS YA BEY, who is fatish and not of great importance, and HAZAR BEY, tall and spare, and somewhat reserved.

Weights and Measures.

KHAT = 6 kilos.
 32 KHAT = 1 kil = 102 kilos.
 WAZIA = 700 drams (1 dram being equal to 56 grams).

Currency.

Lira = 7 medjidiehs.
 Mevridien = 20 piastres.
 Lira Note = 50 piastres.
 Kise (paise) = 5 Liras gold.

Prices.

Wheat—10 piastres per khat, i.e., 83 medjidiehs a metric ton.
 Barley—8 " " " i.e., 50 " "
 Sheep—one-year old (kawir) 15 to 13 medjidiehs.
 Sheep—two-year old 15 to 17 " "
 Goats—one-year old 9 " "
 Goats—two-year old 10 " "
 Sheep Iron—20 piastres a Stamboul oka.
 Wood (Hirt)—12 piastres an oka.
 Goat Hair (Mu)—12 piastres an oka.
 Brute from 1 Tur gold downwards.

Agricultural.

The crops sown are wheat, barley, millet, tobacco, rice and cotton, and in the mountains oats (havdiel).

The lands on the plain in the Kaza of HESSE MANNIK are the best, the yield being from 20 to 30 to 1. In BERKESSE from 25 to 15 to 1, and in the hilly country of KIARUTA from 10 to 7 to 1.

The ploughs are two oxen. Two kiles (400 kilos) are sown per plough in the mountains, 800 kilos on the plain.

There are many vineyards.

RESHWAN VILLAGES.

KAZA OF KIANHTA.

Nahya MARRIZ.

Name of Village.	No. of Houses.	
	Pre-war.	Present.
CHAT	15	10
BAGHICHE	15	10
CHINQIL	10	8
TAFSI	14	12
KOKSHIR	30	25
POSTIS	10	5

Nahya of SIZIQA.

SIZIQA		60
KUSHBUNI		8
MERAN		20
LAKIN	40	30
PAMLI	30	20
HAVIK	25	18
UMIK	70	45
SARIZ	25	15
ZEVIREBI		10
BIRMISHE		40
KHOFAN		8
KAHAKYNEH		8
FARIRAN		7
SHAHIN BEKAN		7
SHIFRIN		30
RUTKAN		40
SHARAFKAN		60
KUSEH UGH AGHI		8
CHARDIGAN		35
KHIDIRAN		5
REJED		40
HISTIKAN		20
SHANVERDI		8
ARNOI		40
CHUKAN		10
MENTAN		5
NABUN		10
KUFAN		6
POLKAN		35
KALIK		35
HANNAN JIBTE		35
HUSSEIN JIBTE		60

Nubya of ALCT.

Name of Village.	No. of Houses.	
	Pre-war.	Present.
KULIK*	130	80
KYRASH	25	20
ALCT	40	30
TARFAL	15	20
TANHRAN	100	70
KHAMZAN	35	18
JIRALIQ	30	8
AGJA MEZBAN	18	10
ZEITUN	25	15
BIRDIQ	80	40
KCKELAN	25	8
SUSLAN	60	35
BIZRIN	70	35
ARIKET	15	5
HURRIK	50	25
SHERABA	30	10
TIBIL	15	3
SENT'S	10	4
KARAJA TIBAN	30	10
MAMZAN	10	2
NARIS	10	2
PIROT	30	15
KALIAN	40	20
KHALAILAN	8	4
KARAFHER	40	20
GHIGAN	40	20
GUZELER	10	5
CHEBCHIAN	8	2
HASSAN DIKEN	20	5
BEYK BAL	60	30
BRIMAN	10	5
KITTEBT	5	5
BEYVEDI	40	20
KILLINIK	50	25
ANKERAN	10	5
KHUPAK	30	15
BARCMIK	30	15
SHAHNAKAND	10	3
SHILODEK	2	2
BALAS	8	1
SHARAFKAN		Ruins
KARAKAND		"
HUBSRIK		1

* Ploughs, 70 now 20. Goats and sheep, 1,000 now 250.

Nahya of TOMARIN.

Name of Village.	No. of Houses.	
	Pre-war.	Present.
MANZIL	25	15
ALDEHI	13	7
HAYAIK		5
KARAMARA	20	15
KOCHERI	15	7
AKCHEBAS	15	13
LUDIK		3
ANJIN	50	40
GEYR RUSH	10	4
HURRIN	40	30
BUBAN	35	15
GHUDILGA	20	15

Türkiye'nin AB uyum yasalarının TBMM'den geçmesinden sonra, Kürt ve Türk kamoyunun gündemini oluşturan; Türkiye'de **Kürtçe eğitim ve öğretim** sorunu tartışmalarına ışık tutacağı inancı ile "Kopenhag Kriterleri"nin tam metnini okuyucularımıza sunuyoruz.

KOPENHAG KRİTERLERİ

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler **siyasi, ekonomik** ve **topluluk** mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

SİYASİ KRİTER

Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı.

EKONOMİK KRİTER

İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanısıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması.

TOPLULUK MEVZUATININ BENİMSENMESİ

Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması.

POLİTİK KRİTERLER

AB'ye girmeye aday ülkeler;

- istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması,
- hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- insan haklarına saygı,
- azınlıkların korunması

gibi dört ana kriter açısından değerlendirmeye alınacaktır. Genel olarak; ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesinin tüm maddeleri ile çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmiş olması gibi özellikler dikkate alınmaktadır. **Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda kesintisiz uygulanıyor olması gerekmektedir.**

EKONOMİK KRİTERLER

Kopenhag Zirve sonuçlarına göre, ekonomi alanında işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başedebilme kapasitesi de aranmaktadır.

a. Etkin bir piyasa ekonomisi için;

- arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
- ticaret kadar fiyatların da liberal olması, piyasaya giriş (yeni firma açılması) ve çıkış (iflaslar) için engellerin bulunmaması,
- mülkiyet haklarını (fikri ve sınai mülkiyet) içeren düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
- fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
- ekonomik politikaların gerekleri hakkında geniş bir fikir birliğinin olması,
- mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirebilecek kadar iyi gelişmiş olması gerekmektedir.

b. AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin sağlanması için;

- öngörülebilir ve istikrarlı bir ortamda karar alabilen ekonomik kurumların makro ekonomik istikrarının olması ve bununla beraber işlevsel bir piyasa ekonomisinin varlığı,
- alt yapı, eğitim ve araştırmayı içeren yeterli miktarda fiziki ve beşeri sermayenin olması,
- firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması gerekmektedir.

Bu çerçevede rekabet edebilme derecesinin göstergeleri olarak, birliğe girişten önce birlik ile o ülke arasında belirli bir ticaret ortaklığının olması ve ülke ekonomisinde küçük firmaların oranı sayılmaktadır.

TOPLULUK MÜKTESEBATINA UYUM KRİTERİ

a. AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek:

Birliğin "ortak dış politika ve güvenlik" politikasına etkin bir katılım için aday ülkelerin buna hazır olması gerekmektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda ise, merkez bankasının bağımsızlığı, ekonomik politikaların koordinasyonu, İstikrar ve Büyüme Paktına katılım, merkez bankasının kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konularda üye ülkelerin aldıkları kararlara katılmak gerekmektedir.

b. AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak:

- Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmaların da belirtilen şartlara uyum sağlaması,
- tek pazara geçişi gerektiren Topluluk müktesebatına uyum sağlanması,
- topluluğun tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi alanlardaki her türlü düzenlemesine uyum sağlanması.

Sevgili Bîrnebûn okuyucuları!

Bu sorular, folklorik bir çalışmanın yan ürünü biçiminde düşünüldü ve hazırlandı. Çalışma alanı Orta Anadolu Kürt toplumu. Diğer yanda halk bilimine özgü metod ve teknikler açısından bakıldığında bu soruların nasıl tanımlanacağı ise tartışma konusudur.

Açık söylemek gerekirse biz bu çalışmanın tanımlanması konusunda zorlandık. Kısa ve anlaşılır olması açısından şimdilik anket tanımını kullanmayı uygun bulduk veya yeğledik.

Bu çalışmada amaç bölge toplumunun demografik yapısını ortaya çıkarmak ve bunu en küçük detayına kadar belgelemektir. 250 nin üzerinde köy, onlarca kasaba ve ilçeyi kapsaması düşünülen bu çalışmanın aynı çevreden (köyden) olan bir kaç deneğe sorulması gerekiyor.

Soruların ne kadar doğru seçilip siçilmediğini belirlemek amacı ile yaklaşık elli deneğe deneme mahiyetinde sorular yöneltildi. Alınan yanıtları gözden geçirerek, bazı ekler ve çıkarmalar yapıyor. Söz konusu sorulardan bir demeti *Bîrnebûn* okuyucularına iletmek amacı ile aşağıda yayımlıyoruz.

İsteğimiz bu soruları uygun bulduğunuz kişilere sormanız ve sonuçlarını dergi adresine iletmenizdir. Bu isteğimizi ciddiye alıp kaleme kağıda sarılanlara bir kaç önerimiz olacaktır.

- Soru yöneltilecek denek mümkünse en az elli yaş üzerinde olmalıdır.
- Bir ön Kürtçe diyalogdan sonra sorular sorulmalıdır.
- Anket süresi içerisinde ortaya çıkan duruma göre inisiyatif kullanılarak yeni ve farklı sorular üretilebilir.
- Yanıtlar dergiye iletilmelidir.
- En arkada Türkçe sorulan sorular gibi ekler yaparak soruları çoğaltabilir.

Böylesi önemli bir çalışmaya katkılarınızı esirgemeyeceğiniz umuduyla başarılar diliyoruz.

Vahit Duran
Rafet Kılıçalp
M. Şirin Dağ

Li gund kursên Quranê hewûn? Kê finanse dikir?

Li gund kesekî nisqe dinivisand hewû? Kî wû?

Kê zerik dibirî? Tirs heydina?

Lixwekirina wê wextê çi wû?

Ziyaretgah li gund hene? Navê wan çi ne?

Mala ocêx hewû? Navê wê?

Bîr û baweriyên batinî (batıl inanç):

Adaq?

Hevşo?

Qada (meydan) gund kêderê wû?

Navê mehalla

Gundîyên we zêdetir li kêjan bajarî ne?

Kêjan welatê Ewrûpayê ne?

Li bajarên wek Antep, Riha, Sêwaz, Adiyaman hwd. Merîyên we hene?

Hûn an jî diherin û tên?

Piranîya gundiyê we ji kêjan partîyê re alîkarî dikin?

Tiştên ku hûn lê zêde bikin heye, li jêr binivîsin. Spas!

Dergimize sıkça gelen talep ve sorulardan bir tanesi de neden A veya B yerleşim yeri konusunda birşey yayınlamadığımız noktasıdır. Bunda bilinçli bir seçim, kasıt olmadığı bilinmelidir.

Ama bu sorunu kısmen de olsa çözebilmek için yapılması gereken temel noktaları, soruları belirleyip ilgili okurlarımıza sunmak istedik. Aşağıdaki konularda toplanacak bilgilerle yerleşim yerlerinin toplumsal-sosyal etnik analizi daha iyi ortaya çıkabilir.

Kendi köyünü, aşiretini dergimize yazmak isteyenler şu noktaları göz önüne almalıdırlar.

1. Köyün ve köylülerin resimleri.
2. Köyün haritası.
3. Köyün eski isimleri, Kürtçe adı.
4. Köyün ilk kurucu aileleri ve sonradan köye yerleşen aileler (Kürtçe adı ve Türkçe ady. Örneğin; Mala Hecibrama, Yıldız ailesi gibi).
5. Köydeki aşiretler.
6. Köyden dışarıya göçler (Türkiye içi ve Yurtdışı).
7. Tarihi, coğrafik, tabii özellikleri.
8. Eski fotoğraflar (kişi, manzara, isimler Kürtçe-Türkçe ve çekildiği yıl).
9. Önemli olaylar; Çanakkale, Balkan, Türk-Yunan, Yemen ve Kore savaşları ile Kıbrıs savaşında ölen ve yaralananlar.
10. Kürt isyanlarına devletin askeri veya isyancı olarak katılanlar, varsa resimleri.
11. Tarihi şahsiyetler, günümüzde tanınmış şahsiyetler. Köyden üniversite mezunları, bölümleri.
12. Köyden Türklerle ve başka milletten-yabancılarla- evlenenler.
13. Kewaniler, şareler, bilurwanlar, pehlivanlar, dengbêjler, ciritçiler, tura ve sing-singciler, atcılar, henekçiler (iyi espiri anlatanlar).
14. Eski mezar taşları üzerindeki Arapça-Osmanlıca resm edilip, tercüme edilmeli veya aynen yazılmalı ki tercüme edilebilsin.
15. Köyün temel ekonomik kaynakları.

16. Gelenekler, batıl inançlar, türküler, hikayeler, efsaneler, çocuk, genç kız-kadın ve delikanlı oyunları.
 17. Kadın-erkek isimleri ve lakaplar, bitki, hayvan ve yer isimleri (Kürtçeleri).
 18. Köyü ilk kuran ailelerden birinin secere örneği.
 19. Köyde ağırlıklı konuşulan dil (Kürtçe-Türkçe).
 20. Köyün nüfusu ve hangi siyasi partilere oy verdiği, dinsel, tarikatsal, mezhepsel karakteri.
 21. Altyapı sorunları (elektrik, su ve tuvalet vs. sorunları var mı)? Karakol mevcut mu?
 22. Köyde Kürt olmayan aileler varsa onların köye uyumu sorunları, nereden ne zaman, nasıl geldikleri.
 23. Kürdistanla ilişkileri olan aileler.
 24. Kürtçe yer isimleri ve köyün nüfusu.
-

Ek sorular

1. Eskiden düğünlerde oynanan oyunlar nelerdi?
2. Bildiğiniz çocuk oyunlarının isimlerini sayar mısınız?
3. *Bûka Baranê* oyununu anlatır mısınız?
 - Yağmur yağmadığı zamanlarda
 - Yağmurun yağmadığı bulutlu bir zamanda
 - Yağmur yağarken
 - Gelin hangi madde ile temsil edilirdi?
 - Oyun oynanırken söylenen tekerleme nasıldı?
4. Yağmur yağmadığı zaman yılan yakılırsa yağar biçiminde bir inanç var mıydı?
5. *Kûsi* (kaplumbağa) neden ters çevrilirdi?
6. Bildiğiniz masal adlarını söyler misiniz?
7. Köyünüzden on kadın ve on tane de erkek ismi yazar mısınız?

DU KITÊBÊN NÛ

Tîgrîs, Amed

Ji Xelatgirên Nobelê

çend çîrokên ciwanan

Weşanxana APEC, 2002

118 r.

Kurmancî (Lat.)

Pîvan: 14X21

ISBN: 91-89675-01-0

Çawa tê zanîn hersal li Swêdê bi navê Xelata Nobelê xelateke mezin tê belav kirin. Yek ji wan jî Xelata Nobelê ya Edebiyatê ye.

Di vê pirtûkê de qasî 18 çîrokên xelatgirên Nobelê cih girtine. Hemû çîrok ji aliyê Amed Tîgrîs de hatine wergerandin. Ev çîrokan zêdefir hitabî ciwanan dikin.

August Strindberg

Gundiye Giravê

Weşanxana APEC, 2002

124 r.

Kurmancî (Lat.)

Pîvan: 14,5X21

ISBN: 9189675-02-9

August Strindberg bêguman yek ji wan nivîskarên swêdî yê herî navdar e. *Gundiye Giravê* yek ji wan behemên wî yê hezkirî ye. Ev behema bûye şano, film û di radyoyên swêdî de hatiye xwendin. Ev pirtûka ji aliyê Beşîr Kurt de hatiye wergerandin.

**Ji xelatgirên Nobelê
çend çîrokên ciwanan**

a

Wergêrê romanê
Amed Tîgrîs

**August
Strindberg**

a

GUNDIYÊN GIRAVÊ

Xelata APECê

Ji bo berhemên edebî
(december 2002)

Wek ku me di sala çûyî jî got, em ê îsal jî du berhemên xelat bikin.

- *Şertê beşdariya berhemên:*

Divê berhem ji du salan ne kevntir be. Ji bo ku juriya Xelata APECê bi silameti karê xwe bi rê ve bibe, berhemên pêşniyarkirî divê heta 1'ê meha 10'an bihêjine destê juriyê.

- *Namzediya berhemên:*

Ji bilî juriya APECê, kî bibe dikane namzediya berhemên pêşneyar bike. Ji bo silametiya karê juriyê, baştir e ku xwediye pêşniyare bi xwe jî agahdariyeke pêşîn ji bo juriyê bi rê bike. Nemaze ji bo namzediya berhemên nava welêt pêwistiya juriyê xelata APECê ji alikariyeke welê heye.

- *Xelata APECê 2000 dolar in û li du berhemên dabêş dibe.*

- *Xelata APECê hersal di meha 12'an de li Stockholmê, di Pêşengeha Kitêbên Kurdî de beyan dibe.*

Eger mecalên xwediye berhemên tune bin ku beşdarî girtina Xelata APECê bibin, piştî beyanê, xelat ji xelatgirên xwediye berhemên re tê şandinê.

APEC - Förlag AB
Box: 8121
SE 163 03 Spånga /Sweden

Kaset û CD yeka nû!

CD û kaseta Cejno yên pêşîn; *Keça Bênav* di bihara 2002 an de ji aliyê KOM MUZİK YAPIM de derketin. Di kaset û CDyê de ji her aliyên Kurdistanê stranên kurdî cîh girtine.

Cejno bi xwe ji kurdên Anatoliya Navîn, ji gundê Kelhesen e. Niha ew li bajarê Baselê (Îsvîçre) dimîne. Wî CD ya xwe bi 11 stranên folklorîk dagirtiye. Cejno bi dengê xwe yê xweşik û bi muzikeka pêşketî me li Suleymaniyê heta Kelhesenê digerîne.

CD û kaseta Cejno li welat û hemû Ewropayê belav bûne. Xwendevanên ku bixwazin dikarin vê CD û kasetê ji navnîşana Bîrnebûnê ya li jêr peyda bikin.

Bîrnebûn
Box: 8121,
SE-163 08 Spånga-Sweden

